

GONAGASLAŠ
GIELDA- JA GUOVLODEPARTEMEANTA

St.dieđ. nr. 11

(2004–2005)

Sámedikki 2003' doaibma

Sisdoallu

1	Álgu	5	4.1.1	Mánáidgárddit	25
1.1	Ekonomalaš ja hálddahuslaš váikkuhusat.	5	4.1.2	Sámi mánáid ja nuoraid fáldadaga nannen suohkaniid olis	25
2	Sámedikki ja guovddáš eiseváldiid ovttasbargu	6	4.1.3	Mánáidsuodjalus ja bearašsuodjalus	25
3	Sámedikki 2003' jahkediedáhus	7	4.2	Sámegiella, diehtjuohkin ja čalmmustahttin.	26
3.1	Álggahus	7	4.2.1	Sámegiela aktiivvalaččabut atnit. . .	26
3.2	Hástalusat jagis 2004	7	4.2.2	Davviriikkalaš sámi giellabálkašupmi – Gollegiella	27
3.2.1	Ráddádallamat ja šiehtadallamat . . .	7	4.2.3	Sis-Finnmárkku diggegoddi ja sámi juridihkalaš terminologiiija	27
3.2.2	Iešmearrideapmi	8	4.2.4	Sámegiela hálddašanguovlu	27
3.2.3	Vuoigatvuodat.	8	4.2.5	Sámelága giellanjuolggadusaid odasmahttin	27
3.2.4	Sámi jienastuslohku ja válggat	9	4.2.6	Báikenammaláhka	28
3.2.5	Dásseárvopolitihkalaš hástalusat . .	10	4.2.7	Sámi ofelaččat.	28
3.2.6	Sámegiella.	10	4.2.8	Guovvamánu 6.b. almmolaš levgenbeaivin	28
3.2.7	Kulturmuutosuodjaleapmi	10	4.3	Oahpahuš	28
3.2.8	Mánáidgárddit ja oahpahuš.	10	4.3.1	Guovddášhálddahusa organisatoralaš rievdadeamit sámegiela ja sámegillii vuoddooahpahuš aššiid meannudeamis	28
3.2.9	Alit oahppu ja dutkan.	11	4.3.2	Dásseárvu	28
3.2.10	Kultuvra ja ealáhuseallin	11	4.4	Sámi dutkan	28
3.2.11	Diedáhusat mat ovddiduvvojit 2004:s.	11	4.5	Kultuvra, valáštallan, media	29
3.3	Bargu Sámedikkis jagis 2003	11	4.5.1	Ráddehusa ja Sámedikki kulturovttasbargu.	29
3.3.1	Odđa politihkalaš organiseren	11	4.5.2	Sámi kultuvra	29
3.3.2	Bargit ja bálká.	11	4.5.3	Sámi kulturvisttit	29
3.3.3	Sámi statistihka	12	4.5.4	Sámi valáštallan	29
3.3.4	Davvi-Romssa ja Finnmárkku doaimbidjoávdat.	12	4.5.5	Sámi media	30
3.3.5	Nuoraidpolitihkalaš bargu.	12	4.6	Sámelága rievdadeapmi.	30
3.3.6	Dásseárvu	12	4.6.1	Sámi jienastuslogu guovddáš hálddaseapmi	30
3.3.7	Láгат ja vuoigatvuodat.	13	4.6.2	Sámediggái njeallje dássemandáhta	30
3.3.8	Diehtjuohkin.	14	4.7	Dearvvašvuoda- ja sosiálabalvalusat sápmelaččaid várás	30
3.3.9	Sámi bibliotekabálvalusat ja sámi arkiiva	14	4.8	Guolástusgažaldagat	31
3.3.10	Sámegiella.	14	4.8.1	Guolástus- ja riddodepartemeantta ja Sámedikki oktavuoha	31
3.3.11	Areála-, biras- ja kultursuodjaleapmi	15	4.8.2	Gonagasreabbáivdu.	31
3.3.12	Museabargu	17	4.8.3	Riddodorskeivdu	32
3.3.13	Kultuvra ja ealáhusat	17	4.8.4	Lagasvuoda- ja sorjavašvuodaprinsihppa.	32
3.3.14	Mánáidgárddit, oahpahuš ja dutkan	20	4.8.5	Regulerenráddái searvan	32
3.3.15	Dearvvasvuoda- ja sosiálaáŋgirusšamat.	22			
3.3.16	Ovttasbargu	22			
3.3.17	Riikkaidgaskasaš áŋgirusšamat . . .	23			
4	Ráddehusa sámepolitihkalaš bargu ja Sámedikki jahkediedáhusaššiid čuovvoleapmi	25			
4.1	Sámi mánát ja nuorat	25			

4.9	Boazodoallu	32	4.14	Bieggafápmu	35
4.9.1	Ráddádallamat ja šiehtadallamat . . .	32	4.15	Riikkaidgaskasaš áŋgiruššan.	36
4.9.2	Dásseárvohástalusat	32	4.15.1	ON' eamiálbmotáššiid bistevaš forum	36
4.9.3	Kultuvra ja ealáhuseallin	32	4.15.2	Bargu ON' eamiálbmotvuoigatvuodaid julggaštusa hárrái	36
4.9.4	Areálasuodjaleapmi ja areálahálddašeapmi ja ealáhusovdánahttin.	33	4.15.3	Eamiálbmotbargu biologalaš šládđjivuoda konvenšuvnna (CBD) hárrái	36
4.10	Riektedilit ja sámi guovlluid eanan- ja luondduriggodathálddašeapmi	33	4.16	Buhtadus sápmelaš ja kveana oahppováillagiidda	37
4.10.1	Finnmárkkoláhka	33			
4.10.2	Sámi vuoigatvuodálávdegotti bargu Finnmárkku lulábealde	33			
4.11	Sámi guovlluid birassuodjalus.	33	Mildosat		
4.11.1	Areálasuodjalus ja areálahálddašeapmi	33	1	Sámedikki rehketdoallu 2003	38
4.11.2	Kulturmuitoláhka	34	2	Mearkkašumit Plána- ja finánsalávdegoddi 002/04 Sámedikki jahkedieđahus 2003 . . .	53
4.12	Minerálaláhka	34			
4.13	Petroleumdoaimma Barentsábis . . .	34			

GONAGASLAŠ
GIELDA- JA GUOVLODEPARTEMEANTA

St.dieđ. nr. 11

(2004–2005)

Sámedikki 2003' doaibma

*Giella- ja guovlodepartemeantta árvalus juovlamánu 10. beaivvi 2004,
stáhtaráđđi dohkkehan seamma beaivvi.
(Bondevika ráđdehus II)*

1 Álgu

Sámediggi lea ovddidan iežas jahkásaš jahkedieđáhusa departementii 2003' doaimmaidis birra. Jahkedieđáhusas čilgejuvvo Sámedikki politihkalaš doaibma, dat barggut maid Sámediggi galgá hálddašit, ja ekonomalaš ja hálddahaslaš hástalusat.

Sámelága mielde galgá Sámedikki jahkedieđáhus sáddejuvvot Ráddehussii ja ovddiduvvot Stuoradiggái juohke jagi, vrd. Justiisalávdegotti árvalusa sámelága mearrádusaid birra (O.nr. 79 (1986–87)). Dát dieđáhus ollašuttá daid eavttuid.

Dáinna stuoradiggedieđáhusain vástida Ráddehus daid gažaldagaid maid Sámediggi lea ovddidan 2003' jahkádiedáhusastis. Jahkedieđáhusa áššiid čuovvoleapmi ja joatkin čilgejuvvo maiddái dás. Sámedikki jahkedieđáhus lea 3. kapihttal dán dieđáhusas. Ráddehusa ja Sámedikki

ovttasbargu čilgejuvvo sierra 2. kapihttalis, ja namuhuvvo maiddái iešgudet doaibmasurggiid čilgehusain.

Sámedikki 2003' rehketoallu (4. kap. Sámedikki jahkedieđáhusas), lea dán dieđáhusa miellodusin.

1.1 Ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusat

Dieđáhusas eai leat makkárge odđa doaibmabijut mat miellodisbuvttáše ekonomalaš dahje hálddahaslaš váikkuhusaid. Iešgudet departemeanttaid dálá bušeahhtarámmat gokčet čilgejuvvon doaimmaid.

2 Sámedikki ja guovddáš eiseváldiid ovttasbargu

ILO-konvenšuvnna nr. 169' *eamiálbmogiid ja čeard-dalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain* (1989) 6. artihkkal nanne sápmelaččaid rievtti beassat ráddádallat dalle go meannuduvvojit áššit mat njuolga gusket sidjiide. Dál lea eiseváldiin ja Sámedikkis sihke politihkalaš ja hálddahaslaš čoahkkin- ja guorahallanvuogádat daid áššid okta-vuodas main lea mearkkašupmi sápmelaččaide.

Ráddehus dáhttu eiseváldiid ja Sámedikki ovttasbargovuogi ovddiduvvot ain buorebun, ja ain dohkálaččat fuolahit álbmotrievttálaš geatnegas-vuoda ráddádallat sápmelaččaiguin, mii lea eamiálbmot. Lea maiddá deatalaš ahte eiseváldit ja Sámediggi ovttasrádiid gávnnahit buriid ja ulbmillaš prosedyraid daid áššiid meannudettiin mat váikkuhit sámi beroštumiide.¹ Danne leat Sámediggi ja Giella- ja guovlodepartemeanta álgahan ságastallamiid main ulbmilin lea soahpat

njuolggadusaid dasa movt stáhtalaš eiseváldiid ja Sámedikki galget ráddádallat sámi guoskevaš áššiin.

Lea ásahuvvon bargojoavku mas Sámedikki ja Giella- ja guovlodepartemeanta hálddahaslaš dási ovddasteaddjit leat fárus. Bargojoavku galgá ráhkadit oktasaš čállosa mas eamiálbmogiid vuogatvuolta ráddádallat čilgejuvvo, ja evttohit movt geavatlaččat sáhtta ráddádallamiid čadahit. Čálus galgá adnot politihkalaš dási ságastallamiid vuodđun. Njuolggadusat šaddet departemeantaid ja daid vuollasaš etáhtaid njuolggadussan.

Giella- ja guovlodepartemeanta ja Sámediggi leat maiddá ovttaoavilis dárkileappot geahčadit Sámedikki bušeahhtaráhkadeami prosedyraid.² Bušeahttaprosedyraid ráhkadettiin čuožžilit olu sierra gažaldagat ja čuolmmat, ja danne giedahallojuvvojit dat sierra proseassas.

¹ Geahča maiddá st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 2.

² Geahča st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 2.1.

3 Sámedikki 2003' jahkedieđáhus

Dán kapihttalas lea Sámedikki 2003' jahkedieđáhus. Kap. 4 Sámedikki rehketdoallu čuovvu mielddusin.

3.1 Álggahus

Sámelága § 1–3 vuodul galgá Sámedikki jahkedieđáhus sáddejuvot Gonagassii. Sámedikki ásaheami oktavuodas mearridii Stuorradiggi nugo Stuorradikki justislávdegoddi lei árvalan ahte (gč. Árvalusa O nr 79 (1986–87) 7. čuoggás 16. siiddus):

«Regjeringen fremlegger inntil videre for Stortinget årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet. En gang i hver stortingsperiode framlegges melding om de tiltak som foretas for å sikre og utvikle samenes språk, kultur og samfunnsliv» (Ráđđehus ovddida doaisttázii Stuorradiggái jahkásaš stuorradiggedieđáhusa Sámedikki doaimma birra. Juohke stuorradiggeáigodagas ovddiduvvo dieđáhus daid doaibmabijuid birra mat čadahuvvojit sihkkarastit ja ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima.)

Ráđđehus diediha dieđáhusas Norgga Sámirádi ja Sámedikki doaimma birra 1989:s (gč. stuorradiggedieđáhusa nr 29 (1990–91) 1. čuoggás, 4. siiddus) ahte áigu čuovvolit dán geatnegasvuoda. Dát vuogádat ii leat rievdaduvvon dan rájes.

Sámedikki mielas ii ovddiduvvo Sámedikki jahkedieđáhus šat Stuorradiggái dan jahkásaš stuorradiggedieđáhusas Sámedikki doaimma birra, muhto baicce ovddiduvvo Ráđđehusa oaidnu Sámedikki jahkedieđáhusii ja Sámedikki mearrádušaide dain áššiin mat leat meannuduvvon jahkedieđáhusa áigodagas, ja dasto ovddiduvvojit Ráđđehusa iežas doaibmabijut Sámedikki ja sámi álbmoga ektui. Sámedikki iežas jahkedieđáhus lea dušše mielddusin Ráđđehusa stuorradiggedieđáhusas, iige šat leat sierra kapihttalin.

Sámediggeráđdi lea reivves gieldakomiteai bivdán Stuorradikki váikkuhit ahte Stuorradiggi meannudivččii Sámedikki jahkedieđáhusa nugo dat lea, go Sámediggi ii leat duhtavaš dáláš meannudanvugiin. Sámediggi lea ožžon reivve mii lea beaiváduvvon cuoŋománu 2. b. 2004 Gielda-

departemeantta politihkalaš jodiheaddjiin, mas daddjo ná:»

«Vi ønsker derfor nå en avklaring av hvordan Sametinget ønsker meldingen presentert slik at oppmerksomheten kan konsentreres om de substansielle spørsmål i Sametingets årsmelding, og ikke i så stor grad om redigerings-spørsmål. Departementet vil ta kontakt om dette før planleggingen av arbeidet med neste årlige stortingsmelding» (Danne háliidat mii čilgehusa movt Sámediggi háliida dieđáhusa meannuduvvot vai fuomášupmi čohkkejuvvošii Sámedikki jahkedieđáhusa deatalaš beliide iige nu ollu dasa maid fertešii buoredit. Departemeanta áigu váldit oktavuoda dán birra ovdal go plánegoahtá barggu boahnte jahkásaš stuorradiggedieđáhusaiguin.)

Sámediggi lea guovtti manimus jagis meannudan jahkedieđáhusas miessemánus, iige guovvamánus nugo ovdal láve. Meannudeapmi rievdaduvvui danne vai Sámediggi sáhtta rehketdoalu maid meannudit oktan jahkedieđáhusain. Sámediggi áigu fas meannudišgoahtit jahkedieđáhusa guovvamánu dievasčoahkkimis vai dat livččii gárvvvis nu árrat go vejolaš.

3.2 Hástalusat jagis 2004

Sámedikkis leat arvat hástalusat 2004:s, muhto lea välljen vuoruhit muhtun váldohástalusaid dán jahkedieđáhusas.

3.2.1 Ráđđádallamat ja šiehtadallamat

Stáhtas lea ráđđádallan geatnegasvuolta sámiid ektui, ja muhtun oktavuodain das lea maid šiehtadangeatnegasvuolta. Nugo ILO eamiálbmotekspeartalávdegoddi oaivvilda, ja maid lea deatalaš deattuhit ahte Ráđđehusas lea álbmotrievttálaš geatnegasvuolta ráđđádallat (geahča ILO-raportta, njukčamánu 2004). Ráđđádallan- ja šiehtadallangeatnegasvuolta vuolgá ILO-konvenšuvnnas nr. 169 (artihkkaliid 2, 4, 6, 7 ja 15 mielde), ON konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš vuogatvuodaid hárrái (artihkkaliid 1 ja 27 mielde), ja Vuoddolága §:s 110a.

Otnáš beavvi rádjai eai leat čadahuvvon ráddádallamat eige šiehtadallamat riikkaidgaskasaš eamiálbmotrievtti ja Vuodđolága § 110a ektui. Ollu gerddiid leat oaidnán ahte dát lea váttásmahttán stuorradiggeproposišuvnnaid ja stuorradiggediedáhusaid politihkalaš meannudeami, ja dan politihka hábmema mas lea mearkkašupmi sámi kultuvrii ja servodahkii. Ráddádallan- ja šiehtadallanortnegiiguin sáhtášii garvit dán láchkai geavvamis. Dainna lágiin sáhtášii maiddá gávnnahit oktasaš áddejumi das makkár ovddidandárbbut sámi servodagas leat ja makkár stáhtus das lea, mii iešalddis nanosmahtášii dili.

Sámediggi ja Gielda- ja guovluddepartemeanta leat šaddan ovttaoaivili das ahte álggahit ráddádallan- ja šiehtadallanprosedyrat ásanproseassa. Ortnegiid ja prosedyraid hábmema oktavuodas lea čielga dárbu čadahit albma proseassa, nugo maiddá ILO-konvenšuvnna nr. 169 2. artihkkalis (1) gáibiduvvo. Mii leat šaddan ovttaoaivili ahte áshuvvo oktasaš hálldahuslaš bargojoavku man bargun lea ráhkadit raportta mas čilgejuvvo

1. ráddádallamiid ja šiehtadallamiid vuodđu, ja
2. mas leat prosedyraárvalusat ja mihttomearit movt čadahit ráddádallamiid ja šiehtadallamiid.

Sámediggi vuordá ahte Ráddehus positiivvalaččat váikkua dan ahte ráddádallan- ja šiehtadallanprosedyrat áshuvvojit čielga álbmotrievttálaš rámmaid siskkobeaide. Dan seammás go áshuvvojit čielga prosedyrat, lea Sámedikki mielas dárbu dynámalaččat geahččat movt dákkár ortnegiid sáhttá ovddidit.

3.2.2 Iešmearrideapmi

Sámediggi bargá sámi iešmearrideami sisdoalu viidásetovddidemiin. Dat movt sámít áddejit iešmearrideami vuodđuduvvá riikkaidgaskasaš normáide ja dan ovdáneapmái mii lea leamaš sihke rievttálaččat ja politihkalaččat riikkaidgaskasaš forain. Sámedikki mielas lea dehálaš ahte sámi iešmearrideamis vuhtto sámi álbmoga iežas árvvut ja eallinvuohki.

Sámediggi gáibida ahte eamiálbmogiid vuoigatvuodát našuvnnaš ja riikkaidgaskasaš dásis nanosmahttojuvvojit. Ferte joatkit bargguin konkretiseret ja viidásetovddidit Sámedikki vuoigatvuodapolitihka riikkaidgaskasaš riekteovdáneami vuodul, ja daid riekteprinsihpaid vuodul mat guset eamiálbmotvuoigatvuodaide sihke našuvnnaš ja álbmotrievttálaččat.

Daid hástalusaid maid Sámediggi oaidná dan láchkabarggus mii fargga álgá ja mii guoská sámi beroštumiide, ja maid várra ii sáhte manjdit

dassázi go ráddádallan- ja šiehtadallanortnet lea formaliserejuvvon, ferte geahččat daid geatnegasvuodaide ektui mat Sámedikkis leat, sihke našuvnnaš ja riikkaidgaskasaš dásis. Dát guoská lágaide nugo finnmárkkuláhka, minerálahka, boazodoalloláhka jna.

Okta dain deatalemas hástalusain mat Sámedikkis leat 2004:s lea bargu viidáseappot finnmárkkulágain. Sámediggi deattuha ahte boahhteáiggi finnmárkkuláhka ferte čielgasit vuodđuduvvot álbmotrievttálaš rámmaide. Lágas ferte čielgasit daddjojuvvo ahte álbmotrievtti mearrádusain lea ovdamunni. Lágain ferte čalmmustit ja dohkkehit sámiid vuoigatvuodaide, geavahanvugiid ja riektearbevieruid. Sámediggi áigu čuoovolit odđa Sámi vuoigatvuodáldvegotti barggu Romssa, Norlánda ja oarjelsámeguovllu ektui.

Sámiin leat vuoigatvuodát minerálagávdnosiid oktavuodas sámi resurssaguovlluin, mii mearkkaša ahte Sámediggi gáibida vuoigatvuoda leat mielde mearrideamen daid resurssaid. Danne lea dárbu šiehtadallat movt dáiguin gávdnosiiguin láhttet ja movt daid geavahit dáin guovlluin. Sámediggi gáibida ahte Norga váldá válodoovdasvástádusa maiddá eamiálbmotdimenšuvnna suodjaleames ja ovddideames petroleumadoaimma oktavuodas davvin.

Ii leat doarvái čadahit ráddádallamiid eaŋkiláššiin Sámedikkiin go dainna ii ollašuhtho álbmotrievtti gáibáduš searvvaheami ja iešmearrideami ektui.

3.2.3 Vuoigatvuodát

Dál leat čielggadeamen ja bargamin ollu dakkár resursalágaiguin main njuolga lea mearkkašupmi sámi kultuvrra ávnnaslaš vuđđui. Lea sivva čujuhit ahte dáláš luondduresursalágaid hálldašanortnet ii dávis ILO-konvenšuvnna nr 169 15. artihkkalii, eamiálbmogiid searvama ektui hálldašeapmái. Lágaid sisdoaluin ja láchkaproseassaiguin ferte ollašuhthit álbmotrievttálaš gáibádušaid, ja Sámediggi vuordá ahte dan hálldašanvuogádaga organiseren, maiddá kulturmuithálldašeapmi, árvvoštallojuvvo odđasis.

Sámi guovlluin rikkis luondduresurssat leat ovdamunnin maid sáhttá eanet geavahit ealáhusovddideapmái ja árvobuvttadeapmái. Dat go vuoigatvuoda- ja hálldašanáššit eai leat čielggaduvvon, institušuvnnaš ráddjejuvit ja ruossalas geavaheadjiberoštumit hehttejit dábaláččat oppalaš positiivvalaš ealáhusovdáneami. Danne lea Sámediggi politihkalaš doaimmastis nannosit deattuhan sámi perspektiivva omd. boazodoalu,

eanadoalu ja guolástusa láchima ja hálddašeami oktavuodas.

Guolleresurssat galget hálddašuvvot sámiiid evttuid vuodul ja našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš eamiálbmotgeatnegasvuodaid vuodul. Sámediggi áigu vuoruhit bivdovuogiatvuodaid ruovttoluotta očcodeami sámi riddo- ja vuotnaguovlluide. Dasa lassin áigu Sámediggi vuoruhit báikkálaš hálddašanmáliid oazzuma, main lagasvuoda- ja sorjjasvuodaprinsihppa biddjojuvvo vuodđun.

Sámediggi searvá Áhperesursalága ráhkadeapmái mii earret eará galgá boahtit geassemánu 3. b. 1983 nr 40 sáltečáhcebivdolága jna. (sáltečáhce- bivdoláhka) sadjái. Láhka galgá earret eará siskkil- dit eamiálbmotdimenšuvnna mearreresurssaid hálddašeami oktavuodas ja Norgga eamiálbmot- geatnegasvuodaid.

Okta dain stuorámuš areálageavahanhástu- sain 2004:s leat dat issoras stuorra plánat hukset bieggafámu sámii guovlluin. Sámedikkis ii leat goassige jerrojuvvo bieggafámu birra energi- jaáŋgiruššama oktavuodas. Go dál čájeha ahte sámii guovlluide dat eanemusat čuhcet dát doaib- mabijut, de lea ágga jearrat ahte leigo Ráđdehusa ja Stuorradikkis dohkálaš mearrádušvuoddu dalle go leat mearridan bargagoahtit bieggafámuin. Eat man ge láchkai sáhte dohkkehít bieggafámu viidá- set huksema sámii guovlluin ovdal go sámii vuogiat- vuodát leat dohkkehuvvon. Eanemus maid ovdal dan sáhtá dahkat, lea ahte ráhkaduvvo ollislaš váikkuhaniskančielggadus bieggafámu huksema birra sámii guovlluin, man oktavuodas juo áshuv- von ja plánejuvvo rusttegat geahčaduvvojit fárru- laga.

Deatalaš lea bargat dan ala ahte sámii mánáid vuogiatvuodát mánáidgárddiin gozihuvvojit sin eat- nigielá, kultuvrraláš duogáža ja identitehta ektui. Sámediggi áigu joatkit bargat dan ala ahte sámii oahppit oččošedje individuálaláš vuogiatvuoda oah- pahussii sámegeallii ja sámegeallá, beroškeahtá das guđe báikkis riikkas orrot. Lea dárbu bargat dan ala ahte oahppit duodái oččošedje daid vuogiat- vuodaid maidda sis lea vuogiatvuoda oahpa- huslága vuodul. Lea deatalaš ahte diehtu vuogiat- vuodaid birra manašii maiddá politihkkariidda ja skuvlaeiseválddiide, iige dušše oahppiide ja sin fuo- laheaddjiide.

Sámediggi bargá dan ala ahte sámii pasieanttaid fágalaš, kultuvrraláš ja gielaláš vuogiatvuodát nan- nejuvvojit. Vásihusat dán rádjai čájehit ahte dat odđa dearvasvuodafitnodagat eai dohkálaččat vuhtii váldde sámii geavaheaddjiid vuogiatvuodaid. Danne evttohage Sámediggi ovtasbargoorgána Sámedikki ja guovlluláš dearvasvuodafitnodagaid gaskka. Sámediggi áigu gozihit sámii pasieanttaid

vuogiatvuoda geavahit sámegeallá go deaivvadit dearvasvuoda- ja sosiáladoaimmahagaiguin. Dát vuogiatvuoda hálddašanguovllu ektui lea mearrid- uvvon sámelága §:s 3–5.

Sámediggái lea deatalaš searvat aktiivvalaččat riikkaidgaskasaš eamiálbmotbargui. Ulbmilin lea váikkuhit riikkaidgaskasaš eamiálbmotpolitihka ja ná leat mielde bidjamin rámmaid sámii servodaga ovdáneapmái. Danne áigu ge Sámediggi boaht- teáiggis vuoruhit áŋgiruššamiid daid orgánaid ektui mat mearridit riikkaidgaskasaš riektestan- dárddaid. Sámediggi áigu bargat dan ala ahte maid- dáii eamiálbmotparlameanttat ja eará álbmotválljen orgánat galget sáhttit searvat iešheanalá vuoduin ON oktavuodas.

Sámedikki diehtujuohkinbarggu guovdileamos mihttomearrin áiggis ovddosguvlui lea dat, ahte sámiiid eana- ja čáhcevuogiatvuodaid buorebut dohkkehuvvojit ja ahte sámii jienastuslohku stuorru eanet. Dát lea erenoamáš deatalaš boahte sámediggeválgga oktavuodas 2005:s ja go Stuorra- diggi meannuda Ráđdehusa finnmárkkuláhkaárva- lusa.

3.2.4 Sámi jienastuslohku ja válggat

Lea deatalaš oččodit eambosiid sámii jienastus- lohku. Ulbmilin lea buktit faktadieđuid ja fuomášumi ieš jienastusortnega birra, ja ná váikkuhit ahte eambosat čálihit iežaset sámii jienastus- lohku. Váikkuhangaskaoapmin lea eanet ja árja- leappot juohkit dieđuid Sámedikki mánggalágan doaimmaid birra mat gusket báikegottiide, ovttas- kas olbmuide ja sámii servodahkii ollislaččat.

Sámediggi lea, manjá go Sámeláhka rievdaduv- vui váldán badjelášas ovddasvástádusa fievrridit dan guovddáš sámii jienastuslogu. Sámi jienas- tuslogu guovddáštahttima ulbmilin lea beavttál- mahttit, oktiortnet ja kvalitehta sihkkarastit jienas- tuslohku fievrridanbarggu. Sámediggi háliida dán bokte olahit buorebut geavaheaddjiid ja bálvalit sámii álbmoga, ja dasto sihkkarastit sámiiid demo- kráhtaláš vuogiatvuodaid.

2004–2005:s čadahuvvojit ain eanet doaibmabi- jut erenoamážit nissonolbmuid ja nuoraid ektui maiguin movttiidahttit eambosiid čálihit iežaset sámii jienastuslohku. Lea dárbu joatkit dutkama sohkaelliid birra sámii searvodagas ja dán okta- vuodas árvvoštallat sihke válganjuolggadusaid ja Sámedikki politihkalaš arenan.

Nissonovddastus Sámedikkis lea njiedjan 33 %:s 18 %:ii 1989 rájes 2001 rádjai. Sámediggi čujuha Od.prp. nr. 33 (1986/87) mas lea árvvoštál- lojuvvo dalle ahte bidjat dássenmandáhtaid Sámediggái (earret eará sohkaelli geažil), muhto

dat hilgojuvvui fas čuovvovaš ákkain: «*Dássemandáhta ferte atnit «heahtečoavddusin» mainna divvut váлгаortnegis dan mii muđui lea heittot.*» Sámediggi lea bivdán Stuorradikki ásahtit dássemandáhtaid ávkin dan sohkaheallái mas eai leat doarvá ovdasteaddjit Sámedikkis. Ráddehus vállji mañidit dássemandáhtaid ásaheami dassáži go ekspeartalávdegoddi maid Sámediggi lea evttohan, lea geargan bargguinis. Ekspeartalávdegoddi ii leat vuos álgán bargat ekonomalaš sivaiddat geažil ja manná guhkes áigi ovdal go lávdegoddi lea geargan bargguinis.

Sámedikki mielas ii leat dárbu vuordit ekspeartalávdegodti árvalusa ja bivdá Stuorradikki fuolahit ahte Ráddehus čuovvola Sámedikki mearrádusa dán áššis, nu ahte mii sáhttit sihkkarastit, doalahit ja erenoamážit nannet nissonovddastusa Sámedikkis boahhte válggas 2005:s. Sámediggi lea ilus go Gielda- ja guovludpartemeanta cuoŋománu 2. b. 2004 reivves, dovddahii ahte lea gearggus čuovvilit muhtun ráje dain áigejuovdilis váлгаortnetáššiin, nu ahte vejolaš rievdadusaid sáhtta čadahit 2005 válgga váste.

3.2.5 Dásseárvopolitihkalaš hástalusat

Sámediggi háliida viidat ságastallat sohkaheallat dásseárvvu birra sámi servodagas. Sámediggeráddi háliida dán vuodul dásseárvopolitihkalaš čilgehusa váldofáddán, mii ovddiduvvo guovvamánu dievasčoahkkimiin, bidjat miellaguottuid rievdadeami.

Lea deatalaš ságastallat dásseárvvu birra Sámis sámi kulturádejuimiin. Sámediggi čujuha ahte sihke Mánáid- ja bearašdepartemeanttas, Dásseárvvoáittardeaddjis ja Dásseárvoguoovddážiis lea iešheanalis ovddasvástádus sámi álbmogis. Ásahusat galget hukset sámi kulturgelbbolašvuoda ja ásahtit oktavuoda vástesaš orgánaiguin Suomas ja Ruotas buoridan dihte dásseárvvu nissonolbmuid ja almmáiolbmuid gaskka sámi guovlluin. Sámediggi čujuha ahte Eamiálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddážiis Guovdageainnus galggašii leat deatalaš bargu dán oktavuodas, ja lea bivdán ahte ásahuvvo virgi sohkaheallat gaskasaš dásseárvobarggu vaste eamiálbmot gelbbolašvuodaguovddážiis, gč. min gulaskuddancealkamuša oktasaš vealahanbearráigeahččan apparáhta ektui.

3.2.6 Sámegiella

Lea dárbu nannet ovttasbarggu riikkarájiid rastá vai tearbmabarggu buot sámi gielain sáhtta oktiortnet. Tearpmabarggu galggašii čadahit

vuosttažettiin dain surggiin main leat erenoamaš dárbbut. Dološ tearpmaid galggašii sihkkarastit amaset dat láhppot. Sámediggi háliida oktasaš sámi giellapolitihka Davvin ja áigu searvat oktasaš davviriikkalaš sámi sátnebáŋkku ásahtit bargui. Sámediggi áigu odasmahttit ja viiddidit sámi sátnebáŋkku dán áigodagas, nu ahte dasa sáhtta bidjat maiddái julev- ja lullisámi sániid. Teaksta-meannudeami korrektuvraprogramma lea ekonomalaččat stuorra lávki sámi giellaide boahteáiggis. Lea maiddái vejolaš ovddidit hállansyntesa sámegiella váste. Vásihusat čájehit ahte hállansyntesa geavahepmi lea doarjjan čállin- ja lohkanprosessii ja syntehtalaš hállan dagaha dan ahte sii geat eai leat oahppan čállit sámegilli sáhttet čálligoahit sámegilli.

3.2.7 Kulturmuutosuodjaleapmi

Kulturmuutosuodjaleames lea hirmmat stuorra boahteáigái čujuheaddji hástalusat. Sámi kulturmuutosuodjaleapmi lea áibbas funet vuoruhuvvon muđui kulturmuutosuodjaleami ektui sihke duodáštanvuodu, dutkama, gaskkusteami, odasmahttindoarjaga, bajásdoallama ja láchima ektui, ja hálddašanressursaid ektui areálaplánaoktavuodas. Jos Sámediggi galgá joatkit aktiivvalaččat váldit hálddašanovddasvástádusa sámi kulturárbbis, de ferte ráddehus čájehit čielga dáhtu mealgat nannet sámi kulturmuutosuodjaleami.

2004:s ferte ásahuvvot hálddašanortnet mainna nanosmahttit buori sámi kulturmuutosuodjaleami, ja ahte Sámedikkis galgá leat nu stuorra go vejolaš iešmearridanvuoigatvuohta sámi kulturmuotoáššiin.

3.2.8 Mánáidgárdit ja oahpahus

Ollesárvosaš sámi mánáidgárdefálaldaga ollašuttimis lea stuoramus hástalusas sihkkarastit sámi giellagelbbolašvuoda mánáidgárddiin. Erenoamáš váttis dilli lea riddoguoovuin, julev- ja lullisámi guovlluin.

Oahppoplánaid ráhkadeapmi lea stuorra ja deatalaš bargu sámi skuvllaid kvalitehta sihkkarastit oktavuodas. Dan golmma davviriikka sámeministtarat leat ovttaoivvilis ahte galggašii ráhkadit oktasaš mihttomeriid daid ovttaskas oahppoplánaide. Ná šattašii lagat ovttasbargu sámi oahpponeavvuid hárrái.

Lea deatalaš ahte vuogádat, ortnegat ja organiseren eai hehte sámi mánáid vuoigatvuodaid oázžumis dásseárvosaš oahpahusvejolašvuodaid. Sámediggi áigu ain bargat sámi oahpahusa rámma-

eavttuid buoridemiin. Lea stuorra dárbu maiddáí sámi digitála oahpponeavvuide, ja dalle erenoamážit heivehuvvon gáiddusoahpahusa vást. Seastá resurssaid jos ovttasbargá davviriikkaláččat oahpponeavvobuvttademiin.

3.2.9 Alit oahppu ja dutkan

Sámediggi áigu bargat dan ala ahte ásahuvvojit alit lávdaoahppofálaldagat iešgudet sámi guovlluid vást. Lea dárbu ovddidit sámi oahpaheadjioahpu olles Sámi vást, mii goziha sihke davvi-, julev- ja lullisámi dimenšuvnna.

Ain lea stuorra dárbu dutkamii eanaš sámi servodatsurggiin, ja danne lea deatalaš ahte almmolaš eiseválddit ovddidit 10-jagi prográmma ja lasihit juolludemiid sámi dutkamii.

3.2.10 Kultuvra ja ealáhuseallin

Sámediggái lea deatalaš ahte sámi dáiddarat oččošedje dohkálaš bargo- ja rámmaeavttuid. Sámedikki mielas lea deatalaš oazžut ovttasbargošiehtadusa sámi dáiddáriiguin ja dat bargu lea juo álggahuvvon.

Sámediggi lea vásihan ahte maŋimus jagiid lea bisánan dat mii guoská politihkkahábmemii ja resurssaide sámi kulturulbmiliidda. Sd. diedáhusas nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk frem mot 2014* váilot kulturpolitihkalaš višuvnnat sámi kultuvrra vást. Dát ii sáhte dávistit stáhta geatnegasvuodaide, ja Sámediggi čujuha fas ahte stáhtas lea ovddasvástádus sámi kultuvrii, vuosttažettiin Vuodđolága § 110a bokte.

Ealáhuseallimis leat ollu smávva fitnodagat main leat unnán bargit. Hástalusat leat stuorrát priváhta ealáhuseallimis mas innovašuvdna, oddabuvttadeapmi ja buvttavovddideapmi leat guovddázis sihkkarastimin vuovdima ja márkanososiid vuodđun positiivvalaš fitnodatekonomalaš ovdáneapmái.

Buot fitnodagain eai leat resurssat háhkat dárbbalaš gelbbolašvuoda iežaset fitnodatovddideapmái. Dán áigge lea gelbbolašvuodta áibbas vealtameahtun ealáhuseallima gilvalanfámu nanemis. Go galgá viežžat máhtolašvuoda, oahpu ja gelbbolašvuoda, de ferte háhkat báikkálaš fitnodatfierpmádaga man bokte movttiidahttit ealáhuseallima ovddideami ja innovašuvnna. Báikkálaš fitnodatfierpmádagain ferte dasto leat oktavuodta allaskuvllaide, máhtolašvuoda- ja dutkanbirrasiid mat lavgadet ovttasbarggu bokte sáhttet duhtadit gelbbolašvuodadárbbu mii dárbbasuvo oddabuvttadeapmái ja ealáhuseovddideapmái. Dán rádjai leat geavahuvvon unnán ruđat dutkamii ja

ovddideapmái (FoU). Hástalussan ferte leat oazžut FoU-birrasiid fuomášit daid hástalusaid ja dárbbuid mat ealáhuseallimis leat. Danne ávžžuhit lavgadet ovttasbarggu fága- ja fitnodatbirrasiid, ruhtadanásahusaid ja eiseválddiid gaskka.

Dat leat eanaš guovddáš eiseválddit mat mearridit ealáhuseallima ovddidanrámmaid sámi guovlluide. Danne lea áibbas vealtameahtun ahte Sámediggi árrat sáhtta searvat áššiide mat gusket sámi guovlluid politihka hábmemii, lánkaaddimii ja resurssaid hálldašepmái. Dál lea nu ahte Sámediggi searvá áicin boazodoallošiehtadallamiin. Dán rolla ferte rievdadit nu ahte Sámediggi oazžu duohta váikkuhanvejolašvuoda, sihke eana-doallo- ja boazodoallošiehtadallamiin.

3.2.11 Diedáhusat mat ovddiduvvojit 2004:s

Jagis 2004 áigu Sámediggeráđdi ovddidit dahje álgahit barggu čuovvovaš diedáhusaiguin:

- Diedáhus Sámedikki giellapolitihka birra
- Diedáhus Sámedikki kulturpolitihka birra
- Diedáhus Sámedikki guolástuspolitihka birra
- Diedáhus sámi museaid birra
- Diedáhus Sámedikki dearvvasvuoda- ja sosiála-politihka birra

Diedáhusain ovddiduvvojit hástalusat ja movt vuoruhit boahpteáiggi doaibmabijuid.

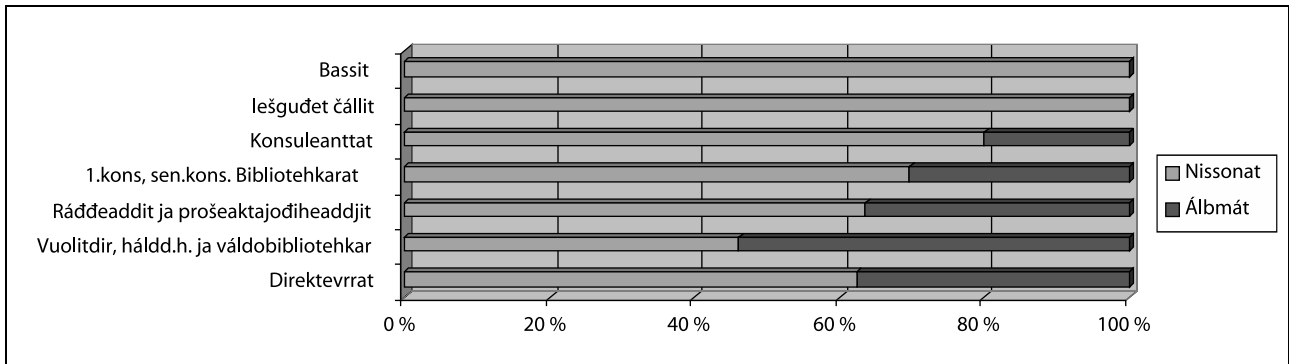
3.3 Bargu Sámedikkis jagis 2003

3.3.1 Odđa politihkalaš organiseren

Sámedikki dievasčoahkkin háliida geahččalit odđa politihkalaš organiserema válgaáigodaga lohppii. Leat ásahuvvon njeallje lávdegotti: Plána- ja finánsalávdegoddi, Bajásšaddan- ja oahppolávdegoddi, Ealáhus- ja kulturlávdegoddi ja Bearráigeahččan- ja vuodđudanlávdegoddi.

3.3.2 Bargit ja bálká

2003:s ledje Sámedikkis 112 bargi, 78 nissonolbmo ja 34 almmáiolbmo. Jodiheadjjoavkkus leat vihtta nissonolbmo ja golbma almmáiolbmo. Ossodagaid gaskka leat stuorra erohusat das man ollu nissonat ja álbmát gudege ossodagas leat. Giellaossodagas, Oahpahusossodagas, Girjerádjo- ja diehtujoahkinossodagas ja Servodatossodagas leat ollu nissonolbmot gaskal 79–100 %. Kultur- ja ealáhuseovddideapmi ja Birasgáhtten- ja kultursuodjalanossodagas juohkásit sohkahealit dássedit, muhto Plána- ja hálldahusossodagas leat 36 % nissonolbmot. Bálkáoazžuid gaskkas ollásit ledje 68 % nissonolbmot

Govus 3.1

ja 32 % almmáiolbmot. Dál leat vihtta oasseáigebargi, mii lea 4,4 % bargoveagas. Bálkádassi nissonolbmuid ja almmáiolbmuid gaska lea dássáiduvvan áigodagas 2000 rájes 2003 rádjai. Tabeallas vuolábealde oidno man ollu nissonolbmot ja almmáiolbmot leat iešgudet virggiin.

3.3.3 Sámi statistihkka

Sámi instituhtta ja Sámediggi leat oččodan sámi statistihkaid doaibmat ášahusain main leat našuvnalaš doaimmat. Mihttomearrin lea ahte 2005:s galgá leat ášahuvvon bissovaš ortnet movt ráhkadit ja gaskustit sámiguovdásaš statistihka. Doaibmádassi 2003:s lei veahás unnit go leimmet jurddašan. Lea čájehan ahte teorehtalaš bargu ja bargu muđui prošeavtta vuoddoeavttuiguin lea gáibidan eanet go leimmet jáhkán. Departemeanta ii ruhtadan prošeavtta nugo leimmet doivon, ja dát dagahii dan ahte Sámediggi ieš fertii ruhtadit eanet go álgoálggus lei eaktuduvvon ruhtadanplánas.

3.3.4 Davvi-Romssa ja Finnmárkku doaibmabidjoávádat

Sámediggi lea buktán árvalusaid dieđáhussii Davvi-Romssa ja Finnmárkku doaibmabidjoávádaga ektui. Go doaibmabidjoávádaga galgá nannet deatalaš ja árijalaš guovllupolitiikkaš váikkuhangaskaoapmin, de lea Sámediggi dovddahan ahte doaibmabidjoávádaga ferte meroštallat eamiálbmotguovlun, ja ahte eamiálbmotperspektiiva sáhtta geavahuvvot oččodit dakkár ortnegiid mat muđui sáhtášedje lohkkot riikkaidgaskasaš njuolggadusaid rihkkumin almmolaš doarjaga ja sierraortnegiid ektui. Dáid ákkaid sáhtta ovddidit lassin biedgguid ássamii, garra dálkkádatdiliide ja go leat guhkes gaskkat márkaniidda. Sámediggi doalai seminára ortnegiid birra doaibmabidjoávádagas, gos ledje hui ollu ealáhusovddasteaddjit.

3.3.5 Nuoraidpolitiikkalaš bargu

Sámediggi mearridii Sámedikki nuoraidpolitiikkalaš lávdegotti (SUPU) mandáhta ja organisierema guovvamánu dievasčoahkkimis 2003. SUPU:i nammaduvvojede odđa lahtut gidđat 2003. Jagis 2003 leat dollojuvvon vihtta čoahkkima, ja okta čoahkkin Sámediggeráđiin ja čoahkkimat BB, NSR ja Sámi válgalihtu sámediggejoavkkuiguin. Lávdegoddi lea ožžon čilgehusa Sámedikki doaimma birra, válđoáššis hálddahuslaš/hálddašanoasi birra. SUPU lea searvan sierra konfereanssaide ja ON eamiálbmotáššiid bissovaš foruma nuppi sešuvdnii. Dasto lea SUPU deaivvadan Eurohparáđi lávdegottiin mii árvoštallá Norgga nuoraidpolitiikka. Sii leat čuvvon veahás Sámedikki dievasčoahkimiid, bargan iešgudet refereansajoavkkuin, bargan finnmárkkulágain, buktán árvalusaid iešgudet áššide, jna.

Sámedikki nuoraidkonfereanssa «Arven etter far din, målet etter mor di» lágiduvvui Rivttáin skábmanánu 16. – 17. b. 2003. Konferensii ledje bohtán sullii 50 nuora, 14–28 ahkásaččat, iešgudet sámi guovlluin. Nuoraidkonfereanssas mearriduvvojede golbma cealkámuša; sohka buolvvaid gaskasaš oktavuohhta ja finnmárkkuláhka, «Sámedikki gažadandiibmu» ja nuoraidángirusšan. Konfereansa lágiduvvui gárihuhttin ávdnasiid haga.

3.3.6 Dásseárvu

Nissonolbmot leat unnánot sihke Sámedikkis ja jienastuslogus. Guovtti jagáš jienastuslohkoproseavttas leat nissonolbmot vuoruhuvvon olahusjoavkun ja maiddái gulahallanstrategiijas válgabarggu oktavuodas deattuhuvvo erenoamážit nissonolbmuid olaheapmi. Sierra diehtujoehkinbláđdi nissonolbmuid váste lea ráhkaduvvon ja guovtti prošeaktii lea addojuvvon doarjja.

Sámediggi lea vuoruhan buoridit dásseárvvu gelbbolašvuoda Sámis. Iskkadeapmi *Eai go hálit – vai eai go beasa?*, maid Sámi instituhtta/Sámi allaskuvla čadahedje 2002:s, lea vuodđun viidáset bargui nissovvdastusa buorideames Sámedikkis. Sámediggi lea maid nammadan refereansajoavkku prošehtii *Sametinget som likestillingspolitisk arena*, man eaiggáduššá Norut NIBR Finnmark. Sámediggi searvá Arktálaš rádi prošehtii *Women's participation in decision making processes in Arctic fisheries management*. Sámediggi čadaha ovttas seprográmma dás: *Sámi women's an indigenous people's participation in the (national) fishery management*. Dán prošeavtta mihtomearrin lea iskat eamiálbmogiid ja nissoniid vejolašvuodaid váikkuhit našuvnnaš guolleresursaid juogadanpolitihka.

2003:s lea deattuhuvvon oktavuoha ja ovttasbargu sámi nissovvdastusašuvnnaiguin. Oktavuoha lea maid ášahuvvon Dásseárvovogovddážiin ja Senter mot etnisk diskriminering (SMED) namasaš ášahusain.

Sámi parlamentáralaš ráđdi doalai dásseárvokonfereanssa Gironis gidđat 2003 ja lea dál bargamin dásseárvostrategiijaplánain.

Dásseárvobargu vuodđuduvvo ain guovtteosat strategiijai sierra doaibmabijuiguin nissovvdastusašuvnnaiguin. Dásseárvobargu Sámedikkis lea dán ráđjai ruhtaduvvon prošeaktan maidda lea ohccojuvvon ruhta olggobealde. Stuorradiggi ferte juolludit ruđaid stáhtabušehtas Sámedikki dásseárvobargui einnostahttivuoda barggu dáfus.

3.3.7 Lágat ja vuoigatvuodát

3.3.7.1 Finnmárkkuláhka

Sámedikki bargu Od.proposišuvnna nr. 53 (2002–2003) Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (finnmárkkuláhka) ektui lea leamaš viiddis 2003:s, ja dat lea maiddái leamaš Sámedikki deataleamos ášši 2003:s. Dán jahkediedáhusas ii leat vejolaš nu viidat čállit dán ášši buot čuoggáid birra.

Sámedikki presideanta lea 05.03.03 beaiváduvvon reivves ovddidan Sámedikki gáibádusaid finnmárkkuláhkaárvalusa ektui justisministari. Stáhtaráđdi vástidii reivii ja čujuhii ahte su mielas lea deatalaš oazzut čielga vástádusa Sámedikkis láhkaárvalusa váttis beliid birra. Son deattuhii ahte eamiálbmotvuoigatvuodaide lea biddjojuvvon stuorra deaddu láchkabarggus. Reivves dovddahii stáhtaráđdi ahte háliida doallat sierra čoahkkima Sámedikki presideanttain ja fylkkasátnejodiheadjiin ovdal go ášši ovddiduvvo stáhtaráđđái.

Stáhtaráđdi lohpidii váldit oktavuoda Sámedikkiin dán čoahkkima ektui. Sámedikki presideanta ja fylkkasátnejodiheadji eaba liikká bovdejuvvon čoahkkimii nugo lei lohpiduvvon, ja Ráđdehus almmuhii finnmárkkuláhkaárvalusa cuoŋománu 4. b. 2003.

Sámediggi meannudii finnmárkkuláhkaárvalusa miessemánu dievasčoahkkimis 19.- 23. b. 2003, geahča áššis 21/03. Sámediggi celkkii ahte Ráđdehusa láhkaárvalus ii sáhte dohkkehuvvot nugo dat lea ovddiduvvon, ja ahte láhkaárvalusa ferte ollu rievdadit ovdal go dat sáhtta dohkkehuvvot.

Sámedikki mearrádusas deattuhuvvo ahte boahhteáiggi finnmárkkuláhka ferte leat čielga álbmotrievttálaš rámmaid siskkobeaalde. Lágas ferte čielgasit daddjojuvvo ahte álbmotrievtti mearrádušain lea ovdamunni lága bustávva ektui vuostálašvuodaid oktavuodas. Láhka ferte dovdat ja dohkkehut sámi vuoigatvuodaid, geavahusvugiid ja riekteárbevieruid. Ferte ášahuvvot vuogádat dahje komišuvdna mii galgá iskat, árvoštallat ja mearridit daid riektégáibádusaid mat leat vuodđuduvvon boares vieruide, dološ áiggiid rájes geavaheapmái, eamiálbmotriektái jna.

Ráđdehusa árvalus lea unnán vuodđuduvvon dan viiddis ja vuđolaš politihkalaš ja fágalaš prosesiid maid Sámediggi lea atnán vuodđun Sámi vuoigatvuodálávdegottis. Láchkaproposišuvnna lea hui unnán oktavuoda birra eará lágaide main lea stuorra mearkkašupmi sámi vuoigatvuodaide (čázadagat, guolástus, minerálaláhka jna.). Dát leat vuđolaččat čielggaduvvon ja čuvgejuvvon Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvalusain.

Sámediggi searvvai Stuorradikki justiskomitea gulaskuddamiidda 16.06.03 ja ovddidii iežas gáibádusaid dán áššis.

Stuorradikki Justiskomitea bivddii Justisdepartemeantta guorahallat álbmotrievttálaš beliid finnmárkkulágas. Justisdepartemeanta bivddii láchkačehpiid Geir Ulfstein ja Hans Petter Graven čielggadit álbmotrievttálaš beliid Ráđdehusa finnmárkkuláhkaárvalusa oktavuodas. Jurdda boadusin lei ahte odđa láhkaárvalus riektidiliid ja eana- ja luondduresursaid hálddašeami birra Finnmárkkus ii ollašuite Norgga álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid. Álbmotriektááššedovdiid jurddaboadus dávista Sámedikki mearrádussii dán áššis.

Jagi 2003 loahpageahčen meannudii Stuorradikki justiskomitea odđa finnmárkkuláhkaárvalusa. Justiskomitea lea 24.10.03 beaiváduvvon reivves dovddahan ahte háliida ovttas bargat Sámedikkiin finnmárkkulága oktavuodas. Justiskomitea lea maiddái 18.12.03 beaiváduvvon reivves justisminis-

ttarii bidjan ollu gažaldagaid stáhtaráddái, mat gusket Ráddehusa oidnui viidáset bargui finnmárkkulágain.

Bargu finnmárkkulágain šaddá maiddái 2004:s leat Sámedikki deataleamos bargu.

3.3.7.2 Minerálaláhka

Sámediggi lea áššis 32/03 buktán gulaskuddancealkámuša odđa láhkaárvalussii minerálaresurssaid háhkama ja doaimma birra (minerálaláhka). Sámediggi deattuha ahte makkárge duohtadeamit dahje doaibmabijut eai galgga dohkkehuvvot, mat gusket minerálagávdnosiidda ovdal go sámiiid vuoiगतवुदात Finnmárkkus leat čielggaduvvon ja dohkkehuvvon. Danne lea Sámediggi bivdán Stuorradikki meannudit finnmárkkulága ovdal go Ráddehus ovddida minerálaláhkaárvalusa Stuorradiggái. Sámediggi dárkilastá ahte diggi iešalddis ii vuostálastte bákteruvkedoaimma, muhto deattuha garrasit ahte dán doaimma ii sáhte čadahit dušše majoritehta servodaga eavttuiguin, muhto ferte vuhtii váldit maiddái sámiiid vuodđoláhka suodjaleami go lea eamiálbmot ja minoritehta Vuodđolága § 110a mielde ja álbmotrievttálaš ja sisrievttálaš njuolggadusaid mielde eamiálbmot- ja minoritehtasuodjaleami hárrái.

Sámediggi ovddidii ášši Ealáhus- ja Gávpedepartemeanta stáhtaráddái 03.11.03. Lohpiduvvui ahte minerálaláhkaárvalus mañiduvvo dassáži go sámiiid eana- ja čáhcevuoiगतवुदात Finnmárkkus leat čilgejuvvon. 08.12.03 beaiváduvvon reivves Sámediggái čujuha stáhtaráddi čoaħkkimii mii dollojuvvi 03.11.03 Sámedikkiin, ja čállá ahte departemeanta áigu bivdit čoaħkkima gos guorahallat daid čuolbmačilgehusaid mat Sámedikki mielas leat deatalaččat odđa minerálaláhkaárvalusas.

3.3.8 Diehtujuohkin

Sámediggi ja Gielda- ja guovludepartemeanta barge ovttas 2003:s kampánjjain ahte oččodit sámiiin eret negatiivvalaš miellaguottuid ja váikkuhit sámii jienastuslohkui čáliheami lassáneami. Prošeavttas lei 1,2 miljon ruvdnosaš ruhtaramma, mas 1 miljon ruvdnu bođii Gielda- ja guovludepartemeanttas.

Olles jagis 2003 ledje 273 olbmo čálihan iežaset sámii jienastuslohkui. 171 čálihemiiin bohte čakčat 2003 dalle go kampánja lei jođus. Ain lea nu ahte odđa čálihemiiid gaskkas leat eanaš almmáiolbmot, muhto nissonolbmuid oassi lea stuorát odđačálihemiiid gaskkas, go daid gaskkas mat juo leat jienastuslogus. Nissonolbmuid oassi ii leat nu stuoris go leimmet doivon odđa čáliheadđjiid gaskkas, muhto

mii oaidnit čielgasit ahte sámii olggobealde Sis-Finnmárkkku háliidit čálihit iežaset sámii jienastuslohkui. Dát iešalddis čájeha ahte miellaguottut leat rievdan. Danne sáhtta dadjat ahte lihkostuvaimet kampánjjain.

3.3.9 Sámi bibliotekabálvalusat ja sámii arkiiva

Sámediggi lea mearridan njeallje váldoángiruššansuorggi sámii bibliotekabálvalusaid ovddideapmái. Dat leat bálvalusdoaimmaid nannen bibliotekain, sámii girjebussefálaldaga viidásetovddideapmi, konfereanssaiid lágideapmi sámii bibliotekabálvalusfáttáin ja doarjjaortnega ásaheapmi hukset bibliotekaiid sámii čoaħkádusaiid. Báikkálaš bibliotekat galggašedje eanet váldit ovddasvástádusa bálvalusaiid ovddideames sin iežaset sámii geavaheadđjiid ektui. Danne lea Sámediggi juolludan 200 000 ruvnnu sámii bibliotekaaávnnašoaħkádusa huksemii álbmot- ja skuvlabibliotekaiid oktavuodas. Ruđat leat oaiuvilduvvon movttiidahtit báikkálaš bibliotekaiid ieža hukset gáldočoaħkádusaiid ja eará bálvalusaiid sámii álbmoga ektui. Dasto galgá doaibmabidju váikkuhit ahte girjjálašvuohhta sámii diliid birra boahttá buorebut olamuddui muđui álbmogii.

Sámediggi lea mearridan oččodit Sámi arkiivva ásaħuvvot Guovdageidnui sierra sámii stáhtaarkiivan Riikaarkivára vuollásažžan. Dát mearkaša dan ahte boahtteáiggi sámii arkiivva ii leat njuolggá Sámedikki stivrra vuolde, muhto eaktuduvvo ahte Sámediggái addojuvvo vejolašvuohhta bidjat eavttuid arkiivva ovddasvástádussuorgái sihke ásaħusa ásaheami ja huksema oktavuodas. Doaiuv ahte sámii fágabirrasat váldojuvvojit mielde plánenja huksenbargui. Sámediggi áigu váldit oktavuoda Ráddehusain dainna áigumušain ahte álggahit sámii arkiivva huksen- ja ruhtadanplánaid Guovdageidnui sámii stáhtaarkiivan Riikaarkivára vuollásažžan. Ferte maiddái čadahuvvot proseassa mii addá stáhtaarkiivvi lantjaareálaid nugo lea dárbu dan plánejuvvon diedavisttis Guovdageainnus.

Sámediggi, Riikaarkivára ja Kulturdepartemeanta fertejit dasto geatnegahtit iežaset čadahit proseassa mainna sihkkarastit sámii álbmogii váikkuhanfámu dan odđa ásaħusa bargosuorggi ja doaimma ektui.

3.3.10 Sámegiella

Sámediggi lea fápmudan fágalaš giellabarggu sierra giellastivrii. 2003:s lea vuoruhuvvon bargu sámii báikenamaiguin, galben sámegillii ja julev- ja lullisámii gielladilli. Njeallje odđa tearbmasátne-

listtu leat dohkkehuvvon. Čakčat 2003 lei giella-stivra Walesis geahččamin movt doppe barget giella-laealáskuhttimiin ja giellaovddidemiin. Bargu Sámedikki giellapolitiikkadieđahusain lea álggahuvvon. Sámedikki mielas lea deatalaš ja dárbbášlaš ahte ovddiduvvojit elektrovnnalaš veahk-keneavvut nugo korrektuvraprográmma, sátnevuorkkát jna., ja áigu bargat dan ala ahte álggahuvvon prošeavttat ruhtaduvvojit nu ahte dat čadahuvvojit jodáneamos lági mielde. Lea lunddolaš ahte dáláš sátnevuorká viiddiduvvo ja ovddiduvvo dán oktavuodas.

Dan odđa sátnevuorkái mii vurdojuvvo leat gárvvis gidđat 2004, galgá maid leat vejolaš bidjat julev- ja oarjelsámi sániid. Davviriikkalaš ovttagarvvo sámegeielain ferde vuoruhit. Lea dárbu sáhttit oktiiortnet barggu sámi terminologijain ja eará giellaovttasbargguin, ja ahte ekonomalaš ja giellalaš resurssat sáhttet geavahuvvot buoremus vuogi mielde.

Sámi giellaovddideapmái juolluduvvui 34 500 000 ruvno. Dán supmis leat mielde doarja gielddaide, giellaguovddážiidda ja prošeavttaide.

Sámediggi bargá dan ala ahte oarjel- ja julevsámit ožžot vejolašvuoda geavahit ja ovddidit sin giela. Lea deatalaš ahte almmolaš ášahusat ovttagarvvo julev- ja lullisámegeiela ovddidemiin. Dien oktavuodas árvvoštallá Sámediggi ovttagarvvo almmolaš ášahusaiguin julev- ja lullisámi guovlluin ráhkadan dihte oktasaš giellamihttomearreprográmma ja giellaoahpahasplána julev- ja lullisámegeiela várás. Čájeha ahte Sámedikki giellamovttiidahttinprošeavttas Elgås leat dál positiivvalaš bohtosat, ja gos dál leat oahppit geain sámegeiela lea vuosttas giellan. Dat lea hui movttiidahtti. Prošeavtta oktavuodas lea čadahuvvon iskka-deapmi, man oktavuodas mánáid sámegeielmáhtolašvuoha lea kártejuvvon. Sámediggi ávžžuha eiseválddiid láhčit dilálašvuodaid nu ahte sii guđet háliidit váldit alit oahpu julev- ja oarjelsámegeielas sáhttet dan dahkat dábálaš oahpponorpmaid siskobealde. Sámediggi bargagoahat ášahit stipeandaortnega sin várás geat háliidit lohkat julev- dahje lullisámegeiela.

Sámediggi meannuda oktilaččat nammaáššiid báikenammalága mielde. Bargui gullá addit rávvagiid eiseválddiide ja earáide geain leat gažaldagat sámi báikenamaid birra, guorahallat sámi báikenamaid girjemanusiin, juohkit dieđuid sámi báikenamaid ja báikenammalága birra, ja fuolahit ahte báikenammalága sámi báikenammaoassi ollašuhhto.

Sámelága giellanjuolggadusat doimegohte 1992:s ja Sámedikki dievasčoahkkin mearridii áššis 02/03 evalueret giellanjuolggadusaid galget evaluerejuvvo. Sámediggi lea bivdán Kultur- ja gir-

kodepartemeantta čadahit evaluerema ja vuordá ahte evalueren álggahuvvo nu johtilit go lea vejolaš.

Ollut gielddat leat čájehan beroštumi šaddat sámegeiela hálddašanguovllu oassin, ja Divttasvuona suohkan lea dahkan konkrehta mearrádusa ahte háliidit hálddašanguovllu oassin. Sámediggi bivddii Kultur- ja girkodepartemeantta ovddidit láhkarievdadusa Stuorradiggái vai odđa gielddaid sáhtta laktit sámegeiela hálddašanguovlui, ja Sámediggi eaktuda ahte stáhta lasiha juolludusaid guovttegielalašvuhtii dadistaga go sámegeiela hálddašanguovlu viiddiduvvo.

3.3.11 Areála-, biras- ja kultursuodjaleapmi

Sámediggi buvttii vudolaš gulaskuddancealkámuša 2003:s Ráđdehusa našuvnnalaš doaibmaplána árvalussii nana ceavzilis ovdáneami birra. Sámediggi háliida searvat nu ovttasdássásaš eavttuiguin go lea vejolaš guovddáš eiseválddiiguin eanet birasáddjái ja nana ceavzilis ovdáneami olaheapmái. Danne lea Sámediggi positiivvalaš Ráđdehusa našuvnnalaš doaibmaplánii nana ceavzilis ovdáneami ektui.

Ráđdehus lea doaibmaplánas dovddahan nanosit ahte áigu siskkildit sámi perspektiivvaid politiikkas nana ceavzilis ovdáneami ektui, ja ahte áigu ovddidit ávkkálaš ovttagarvovugiid Sámedikkiin riikkaidgaskasaš eamiálbmotrievtti vuodul. Ráđdehus ii leat dattetge ovddidan makkárge konkrehta iniciatiivva ahte nu galgá geavahas dahkojuvvo, ii dallege go Sámediggi njuolga lea ávžžuhan. Danne lea hui stuorra hástalus ahte sámi álbmot lea mielde duohta barggus birra ja nana ceavzilis ovdáneamiin.

3.3.11.1 Areálasuodjaleapmi

1845 ovttaskas ášši leat meannuduvvon kulturmuittolága ja plána- ja huksenlága mielde 2003:s. Dat leat veaháš unnit go 2002:s ja 2001:s. Áššiid geahppáneapmi boahat das go Finnmárkkus ledje unnánot smávva juohkin- ja dispenšuvdnaášši plána- ja huksenlága mielde. Dasto leat lassánan stuorat ja eanet áiggi gáibideaddji areálaáššit nugo boadusiskančielggadusat, giellaplánat ja regulerenplánat. 12,5 % buot gulaskuddamii bohtán areálaáššiin 2003:s geahčaduvvojedje kulturmuittut ovdal go addojuvvoi loahpalaš cealkámuš. 6,5 % buot áššiin ja 52 % áššiin mat geahčaduvvojedje dagahit goluid doaibmabijuid vuolgaheaddjide (gildii dahje priváhta doaibmabidjovuolgaheaddjái), go galget máksit geahčadan-

goluid kulturmuitaloga § 10 mielde. Čujuhit muđui 2. kapihttalii kulturmuitosuodjaleami birra.

Stáhtalaš bargu luonddumehciid áсахemiin ja viiddidemiin joatkašuvai 2003:s. 50 plánejuvvon, jodus ja čadahuvvon suodjalanplánaproseassain leat 18 sámi geavahus- ja ássanguovlluin. Sámediggi lea dovddahan vuostehágu jos suodjalanplánabargu dahkkojuvvo almmá ahte riikkaidgaskasaš birasriekti ja riikkaidgaskasaš eamiálbmotriekti geahčaduvvojit dárbbášlaš ja ollislaš oktavuodas. Suodjaleapmi sámi guovlluin ferte mearkkašit ahte dásseárvosaččat searvat suodjalanproseassaide, suodjaleami sisdoalu mearrideapmái ja hálddašanmálliide mat eai amasmahte muhto nannejit sámi kultuvrra ealáhusaiguin ja servodateallimiin. Sámediggi lea maid bivdán ahte ráhkaduvvojit čielga njuolggadusat movt suodjalanproseassat galget čadahuvvot sihkkarastin dihte dásseárvosaš sámi searvama.

2003:s leat ollu stuorra bieggafápmoplánat sádejuvvon Sámediggái čielggadanprográmma gula-skuddamii. Manimus guovtti jagis lea lassánan beroštupmi hukset bieggafámu sámi guovlluide ja dalle erenoamážit Finnmárkui. Stáhtus Finnmárkus lea ahte bieggapárkkat leat huksejuvvon, ja lea addojuvvon vel okta konsešuvdna hukset bieggamiellopárkka. Boazodoallu lea guoddalan dán konsešuvdna. NVE bieggamillokártta mielde Finnmárkkus, lea ain 12 párkii ohcojuvvon konsešuvdna. Ohcan mii guoská stuorámuš guvlui lea Báhcavuona duoddara bieggamillopárka mas leat guokte oasseguovllu ja mii lea oktiibuot 150 km². Eará bieggamillopárkkaide eai leat geavahuvvon nie stuorra areálat, muhto liikká lea sáhka hui stuorra guovlluid birra. Dasto leat bargamin oažžut huksejuvvot hui stuorra fápmojodđasa Málátvuomis Várjjatvutnii vai sáhttet fievrridit fámu buot dain plánejuvvon bieggamillopárkkain. Duohtademiid submi lea ollu stuorát go Álttájoga huksen lei, muhto dat čadahuvvo veahážiid ja bihtáid mielde. Go geassá čoahkkái dáid plánaid, jos dat čadahuvvojit, de sáhtta buohtastemiin dadjat ahte doaibmabijut leat seamma stuorrá go Finnmárkku fylkka olles dáláš geaidnofierpmádaga huksen. Váikkuhusat leat stuorrát sámi ealáhusaide nugo boazodollui, meahccealáhusii, guolástussii jna. ja kulturbargui. Dáid huksemiid plánabargu čadahuvvo almmá ahte sámi eanavuogatvuodat leat čielggaduvvon, ja almmá ahte doaibmabijuid ektui čadahuvvo čohkkes ja ollislaš váikkuhaniskančielggadus. Sámediggi áigu čuovvolit dán Ráđđehusa ja Stuorradikki ektui 2004:s.

3.3.11.2 Kulturmuittut, kulturmuitosuodjalanguovllut ja kulturmuitosuodjalandoaibmabijut

Koltálaš gili kulturbirrasa hálddašanplána mearriduvvui 2003:s. Gieskat áсахuvvon Nuortasámi musea galgá čuovvolit plána. Ceavccageađggi kulturmuittoguovllu hálddašanplánaárvalus sáddejuvvui gulaskuddamii 2003:s ja meannuduvvo loahpalaččat 2004:s. Várjjaga sámi museas lea guovddáš rolla plána geavatalaš čuovvoleames. Sámi huksehusaid suodjalan- ja hálddašanraporttaid meannuduvvui loahpalaččat 2003:s. Raporttas čujuhuvvo ollu stuorra hástalusaide mat leat go aktiivvalaččat galgá suodjalit sámi visttiid. Čadahuvvui ovdaprošeakta Ruksesbávtti báktesárgumiid seailuhanplána ektui 2003:s. Dán barggus deattuhuvvui buorre dialoga ja báikegotteolbmuid searvan sihke jearahallamiid, ságastallamiid ja oktasaš čoahkkimiid bokte. Dán barggu čuovvoleapmi plánejuvvo 2004:s.

2003:s gávdnui Geisvik:as Narviikka gielddas kulturbirasguovlu, mas leat 26 eamihávddi, 4 oaffarsaji/ báikki, 3 amas struktuvrra ja 1 báktesárggus. Eamihávddiid lohku mat leat registrerejuvvon Geisvik:as lea stuorámuš lohku olgobealde Finnmárkku. Dasto leat Vassdalenis Narviikka gielddas registrerejuvvon 4 eamihávddi. Dáid registreremiidda ráhkaduvvui dievaslaš raporta 2003:s.

2003:s meannuduvvojedje 45 doarjjaohcama sámi kulturmuittodoaibmabijuide, seamma lohku 2002:s lei 50. Doarjja lea juolluduvvon sámi kulturmuittuid registreren-, seailuhan- ja duodaštandoaibmabijuide, ja sámi huksehusaid odasmahtimiidda ja bajásdoallamii.

Sámediggi searvá Interreg báktedáiddaprošektii, mii gohčoduvvo Rock Art in Northern Europe (RANE). Báktedáidda lea kulturmuittohápmi maidda ollugat čájehit stuorra beroštumi. Báktedáidagii lea álki addit symbolalaš oavila ja sisdoalu otnáš servodagas. Báktedáidda lea dakkár kulturmuittosuorgi mas lea hui nana oktavuoha máilmmis eamiálbmogiidda. Riikkain nugo Austráalia ja Lulli-Afrihkká lea iešalddis čielga ášši ahte eamiálbmogat servet báktedáidaga duodašteapmái, hálldašeapmái ja gaskkusteapmái. Davviriikkain lea dattetge ain stuorra hástalussan oažžut áddejumi ahte sámiin galgá leat lunddolaš sáđji báktedáiddahálldašeames. Danne lea Sámediggái stuorra hástalussan searvat davviriikkalaš báktedáiddaovttasbargui. Dat lea dakkár bargu masa manná hui ollu áigi ja resurssat. Danne galggašedje Sámedikkis leat resurssaid dáfus vejolašvuodat bargat dainna surggiin sámi servo-

dagas guhkes áiggi perspektiivvas ja systemáhtalaš vugiin.

3.3.12 Museabargu

Sámediggi lea 2003:s álggahan sámi museaid oktiičatnan barggu unnit ja stuorat ovttađahkan oktasaš doaibmastivrrain, oktasaš ekonomiijahálddašemiin ja oktasaš bargoaddiovdasvástádu-sain. Báikkálaš museat galget leat doppe gos dál leat muhto doaimmat galget nannejuvvot. Muhtun stuorat oktasaš ovttađagaid ásaheames lea proseassa vuodđuduvvon eaktodáhtolašvuhtii ja ovtta-bargui museaid eaiggádiiguin (gielddaiguin/vuodđudusaiguin). Museat ja museaid eaiggádat leat leamaš positiivvalaččat dán bargui. Vuosttaš vuorus lea ulbmilin gávnnahit áigumuššiehtadu-saide mihttomeriid ja makkár ovddasvástádu galgá leat daid nannemis, soames surggiin juo 2004:s. Proseassat leat Finnmárkkus joavdan guhkkelepmosii, gos ságastallojuvvo čovdosiid birra oarjjabeale ovttađagaiguin (Sámiid Vuorká-Dávvirat, Guovdageainnu gilišillju, Jáhkovuona mearrasámi musea ja Porsáŋggu musea), ja nuorttabeale ovttađagaiguin (Várjjat Sámi Musea, Deanu Musea, Nuortasámi musea ja Saviomusea). Oarjelsámi guovllus lea álggahuvvon ságastallan Saemien Sijtein movt rievdadit organisašuvnna vuodđudussan mii dál lea museasearvi.

Duogáš sámi museaid nannenbargui lea Sd. diedáhus nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving mas bohtá ovdan ahte čielga mihttomearrin lea ásahit muhtun nana museaovttađagaid. Ulbmilin lea nannet guovlluid fágalaččat. Nannen lea váikkuhangaskaopmi man bokte ovddidit buoret ja gievrrat museaid, mat maddái galget sáhttit searvat iešguđet museafierpmáda-gaide miehtá riikka.

Sámi museaid organisašuvdnarievdadeami eaktun lea ahte dat nannejuvvojit ekonomalaččat. Stuorradiggi ja Ráđđehus eai leat dán rádjai ruhtadan sámi museaid ekonomalaš dárbbuid. Golmma maŋimus jagis lea museasuorgi nannejuvvon birrasii 100 miljon ruvnuin, mas miljon ruvno lea addojuvvon sámi museaide. Šálloš go diehtit makkár eahpedábalaš váttis vuolggasadji lea sámi museain.

Go Sámediggi válddii badjelasas sámi museaid stáhtalaš stivrema 2002:s, de lea Porsáŋggu gieldda mearridan ahte Porsáŋggu musea galggašii leat oassi sámi museain, nugo šattai ge 2004:s. Máttá-Várjjaga gieldda lea mearridan ahte háliidit musea sámi musean. Sámediggi lea miehtan heivehit Máttá-Várjjaga Musea sámi museabargui. Dát čájeha ahte Sámedikkis lea dáidu heivehit giel-

daid ektui, ja ahte gielddat ieža oidnet dárbbu doallat aktiivvalaš oktavuoda Sámedikkiin go galgá bargat kulturhistorjja sihkkarastimiin, duodašemiin, dutkamiin ja gaskkustemiin.

Sámediggi nammadii 2003:s, ovttasrádiid Máttá-Várjjaga gielddain, stivrra Nuortasámi museai. Dát stivra lea gaskaboddosaš dassáži go sámi museaid odđa organisašuvdnastruktuvra Nuorta Finnmárkkus lea sajis. Nuortasámi museai lea mearriduvvon dutkasadji. Nuortasámi museahuksema oktavuodas lea čadahuvvon arkiteaktagilvu ja huksenprošeakta lea válljejuvvon. Sámediggi ja Máttá-Várjjaga gieldda leat mielde nuortasámi museahuksema oktavuohalávdegottis, ja dasto Kultur- ja girkodepartemeanta ja Statsbygg. 2004 stáhtabušeantas maŋidii Ráđđehus Nuortasámi musea huksema. Sámediggi lea beahttašuvvan go sámi duhájtahkebáiki ii šattá gárvvisin Norgga iehčanisvuoda 100 jagi čalmmusteapmái 2005:s.

3.3.13 Kultuvra ja ealáhusat

3.3.13.1 Kulturdoaimbajut ja doaimbajut mánáid ja nuoraid váste

Okta Sámedikki mihttomeriin lea háhkat buriid bajásšaddaneavttuid sámi mánáide ja nuoraide ja ovddidit sin sámi identitehta. Váikkuhangaskaomiid geavaheames lea dát mihttomearri vuoruhuvvon doarjaga juogadeami bokte iešguđet mánáid ja nuoraid doaimbajuide. Dasto lea Sámediggi kulturdoarjjadoaimmas bokte deattuhan ahte dáseárvoperspektiiva sohkeliiid gaskka gozihuvvo. Sámediggi oazžu dađistaga eanet ohcamiid skuvllain ja earáin doaimbajuide O97 «sámi stoalpuid» oktavuodas, kultuvrralaš skuvlaseahka, skuvla- ja oahppomátkiid ja sullasaččaid oktavuodas, muhto ii leat vuoruhan doarjaga dákkár ulbmiliidda. 2005 stáhtabušeanta oktavuodas lea Sámediggi evttohan alccesis sierra ruđa dan poasttas mii lea várrejuvvon Kultuvrralaš skuvlaseahka váste.

Teáhteroktavuodas lea deattuhuvvon doarjja lávdedáidagii masa mánat ja nuorat leat searvan ja mas sii leat leamaš olahusjoavkun. Dasa lassin lea amatevrateáhterdoaibma ja oarjelsámi teáhter vuoruhuvvon. Prošeakta «Gállanuoraid teáhterviessu» sámi mánáid ja nuoraid teáhterguovddáš Guovdageainnus oáčui doarjaga viidásat fievrridit proseavtta ja LOLA:i – sámi Idola.

Go lea vuordán oazžut bissovaš doaimmaruhtadančovdosa Áarjelhsaemien Teatere:i/Sydsamisk Teater interreg:as, lea Sámediggi addán doaimbadoarjaga ja doarjaga mudui doibmii 2003:s. Vuordit ahte interreg-ruhtadeapmi lea čielgan jagi 2004

álgojahkebealis. Doaimmadoarjja Beavváš Sámi Teáhterii lea jotkojuvvon 2003:s.

Sámedikki mihttomearri festiválaoktavuodas lea gozihit ja buoridit beroštumi sámi artisttaid ektui, movttiidahttit ja ovddidit sámi dáiddalaš ja kultuvrralaš čájehanvugiid ja sihkkarastit arenaid dan gaskkusteapmái. Festiváldoarjja lea juolluduvvon njeallji fásta sámi festiválie 2003:s, Riddu Riddu Gáivuonas, Sámi musihkkafestivála Guovdageainnus, Beassášfestivála Kárášjogas ja Márkomeannu Skániin/Evenášsis. Dasto lea addojuvvon prošeaktadoarjja eará sámi ja eamiálbmotfestiválaide ja festiválaide sámi doaluiguin.

Musihka ruhtadeapmi lea bisson seamma dásis juo mánga jagi, ja ohcciid lohku gal lea lassánan jagis jahkái. Dán geažil lea leamaš heajos oktavuohta ollislaš ohcanmeari ja várrejuvvon ruđaid gaskka musihkkaulbmiliidda. Vida CD:ii lea addojuvvon doarjja. Mudui lea addojuvvon prošeaktadoarjja konsearttaide, iešgudet musihkkafestiválaide, koarradoaimmaide ja eará musihkkadoaimbajuide.

Dáiddaoastinortnet lea bisuhuvvon. 250 000 ruvno lea várrejuvvon dáidaga ja duoji oastimii. Sámediggi juolludii 200 000 ruvno doarjjan Máttá-Várjjaga gildii Saviodáidaga oastimii. Dasto lea addojuvvon doarjja čájáhusaide, semináraide ja dáiddalogahallamiidda. Sámediggi válddi badjelassas dáiddárstipeandaortnega 2002 rájes. Bargostipeanddat leat addojuvvon guhtta, maid gaskkas guokte leat addojuvvon nuorra easkkaálgán sámi dáiddáriidda. Dasto leat addojuvvon guokte ásanstipeandda,

golbma ávnnasstipeandda, golbma mátk- ja oahppostipeandda ja guokte sadjásstipeandda. Sámediggi lea váldán oktavuođa stáhtalaš eiseváldiiguin ja lea bivdán stuorát stipeandaeriid sámi dáiddáriidda.

2002:s juolludii Sámediggi girjjálašvuodastipeandda gávccii nuorra olbmui geat čállet sámegilli. Stipeandaoažžuid gaskkas leat leamaš sihke lulli-, julev- ja davvisámegielagat. Sámi Girječálliid Searvi/Samisk forfatterlag lea 2003:s lágidan čállinkurssa stipeandaoažžuide. Čállinkurssa loahpavuovui skábmamánu 2003 go dat čálmustuvvui Sámedikki dievasčoahkkimii, nu ahte dan muitá bures.

Jagi 2003 guovvamánu mearriduvvojedje odđa mearit sámi girjjálašvuoda almmuheapmái maŋŋa go lei šiehtaduvvon guoskevaš organisašuvnnaiguin. Oktii buot juolluduvvui doarjja 20 girjjálašvuoda prošeaktii. Girjjálašvuoda doarjjaohcamat ledje 8,7 miljon ruvno ovddas, ja Sámi kulturfondas lei ruhta dušše 1,738 miljon ruvno. Dás oaidná man váttis lea oažžut ruhtaduvvot

girjjálašvuoda prošeavttaid, ja ollu buorit girjjálašvuoda prošeavttat fertetit vuordit jahkeviissaid ovdal go daid sáhtta ollašuttit.

Sámediggi viiddidii vuodđodoarjaga sámi publikašuvnnaide 2003:s guoskat nisssonbláddái Gába, mánáidbláddái Leavedolgi ja risttalaš bláddái Nuorttanaste. Leavedolgi dattetge ii almmustuvvan 2003:s. Prošeaktadoarjja addojuvvi dasto nuoraidbláddái Š 2003:s. Sámi publikašuvnnaid ekonomalaš dilli lea leamaš dohkketmeahttun ollu jagiid. Ain lea dárbu nannet dáid almmuhemiid sávvojuvvon kvalitehtain ja eanet gerddiid jahkái.

Šaddet eanet lágádusat mat almmuhit sámi girjjálašvuoda, oahpponeavvuid ja musihka. Vihtta lágádusa ožžo lágádusdoarjaga 2003:s. Ovcci kulturasahussii lea addojuvvon doaimmadoarjja. Gamtofta Ráisavuona gielddas ja Bihtánsámi viessu Báidára gielddas oažžugohte vuosttas gearddi doarjaga dán ortnegis 2003:s. Dasto lea addojuvvon Sámi kulturfondas doaimmadoarjja Saviomu-seai Máttá-Várjjaga gielddas. Logi kultuorganisášuvnnaid addojuvvi doarjja 2003:s.

Filmasuorggis lea dáhpuvvan ollu eanet dáin maŋimus jagiin. Sámi filmafestivála lágiduvvui Guovdageainnus 2003:s. Sámi video- ja filmadahkkiid lohku lea lassánan, ja ná maiddái ohkamiid lohku oažžut doarjaga filmaulbmiliid.

Hui ollu lea leamaš bargu duohtan dahkat Ája sámi guovddáza huksema Gáivuona suohkanis. Sámediggi juolludii 2 miljon ruvno investerendoarjjan prošeaktii. Sámi dáiddaguovddáš/ Samisk kunstnersenter lea ovddidan plánaid ahte fárrehit guovddáza eanet guovddáš sádjai Kárášjogas. Sámediggi lea ovddidan dáid plánaid Kultur- ja girkodepartementii. Sámediggi lea ovttarádiid Romssa fylkkagielddain, Romssa universitehtain ja Storfjord gielddain vuodđudan vuodđudusa Lás-ságámmi, dainna áigumušain ahte áimmahuššat dan dáidaga mii Nils Aslak Valkeapääs bázi.

Sámi valástallama oktavuođas leat ollu doaimmat ja ruhtadárbu valástallandoaimmaide ja dan doaimma organiseremii lea lassánan. Doaisttázi ii leat bargu sirdit speallanruđaid sámi valástallamii buktán konkrehta bohtosiid, muhto Sámedikkis lea vuordámuš ahte dasa sáhtta gávdnot čoavddus. Sámiid Valástallan Lihttu (SVL) lea bovejuvvon Arctic Šinter Games gilvuide Canádas 2004:s. Sámediggi atii doarjaga dáid doaluid ovdabargui, ja áigu 2004:s čuovvolit dan ja addit doarjaga doaluide searvamii.

3.3.13.2 Ealáhusovddideapmi

Deatalaš váikkuhangaskaomiid gaskkas juksat politihkalaš mihttomeari juohkelágan ja dávgasis

ealáhuseallima ektui, leat Sámi ovddidanfoandda ekonomalaš váikkuhangaskaoamit. Sámi ovddidanfoandda njuolggadusat rievdaduvvojedje 2003:s earret eará dan geažil ahte nannet nisssonolbmuid searvama ja dásseárvvu ealáhuseallimis. Ekonomalaš váikkuhangaskaoamit leat 2003:s eanet go ovdal mannan nisssonolbmuide ja nissonguovdásaš bargosajiide. Nisssonolbmuid oassi lea lassánan 30 %:s 2002:s 46 %:ii 2003:s. Erenoamážit mátkkoštusealáhusa oktavuodas lea nisssonolbmuid oassi leamaš stuorámus. Nissonoasi ovdáneapmi lea dohkálaš.

Foanda lea ruhtadan ollu prošeavttaid maiguin láchit odđa ealáhusdoaimma vuotnaguovlluin, nugo Storfjord:s, Porsáנגgus ja Deanus. Sámediggi searvá maiddá nuppástuhttinbarggu refereansajovkui Guovdageainnu suohkanis.

Duojárini lea ain váttis dilli. Lea dahkkojuvvon čielggadus mas lea geahčaduvvon leago vejolašvuotta ásahtit duodjeealáhusšiehtadusa ja lea čadahuvvon ovdaprošeakta čilget lea go dárbu oaivadeaddjivirggiide ja -bájiide, ja daid organisere-mii ja ruhtadeapmái. Doarjja duodjeealáhussii lea lassánan oalle ollu, válđoáššis duodjeprográmma čadaheami geažil. Foanda lea addán doarjaga gelb-bolašvuodabajidan kurssaide, riektesuodjaleap-mái, fágaoahpahussii Romssas, vuovdleapmái ja buvttadanrusttegiid oastimii bájiide Snoasás ja Romssas.

Doaibmadoarjja lotnolasealáhusaide lea lassánan mealgat 2003:s jagi 2002 ektui. Eanaš doarjja manai Sis-Finnmárkui. Veaháš badjelás 2/3 oassi doarjagiin lea addojuvvon almmáiolbmuide. Duodje- ja boazodoallolotnolasat fidnejedje eanemusat doarjaga. Sámediggi lea mearridan heaitt-hit lotnolasealáhusaid doaibmadoarjjaortnega 2005 rájes.

Boazodoalu deataleamos ášši lea areálasuodjaleapmi mii vuoruhuvvon ovddasguvlu. Almmá buoret areálasuodjaleami mii sihkkarastá boazoguhtonareálaid duohtademiid vuostá, lea boazodoalu boahhteáigi áitojuvvon. Sámediggi lea bieggamillu-huksenplánaid oktavuodas gáibidan ollislaš váikkuhaniskančielggadusa, nu ahte ollislaš váikkuhusat boazodollui čilgejuvvojit ovdal go konsešuvdna addojuvvo. Sámediggi lea čoahkkimiin Eanadoallo-departemeanttain ovddidan áššiid nugo boazodoalloberoštumiid sihkkarastin davábealde Aursundda, doaibmabijuid movt čoavdit dan dili go lea váttis vuovdit bohccuid Oarje-Finnmárkkus, struktuvradoaibmabijuid sihkkarastit plánalaš rekrutrema boazodollui ja dásseárvohástalusaid ealáhusas.

Sámit geat leat Norgga eamiálbmot, eai ollašuhtho dat vuodđovuogiatvuodát mii guoská

guollebivddu hálddašeapmái ja vejolašvuhtii. Dát guoská vuosttažettiin hálddašanortnegiidda mat dagahit dan ahte guolásteaddjit masset sin historj-jálaš guolástusvuogiatvuodáid. Sámediggi lea maid čujuhan váilevaš hálddašanortnegiidda maid bokte báikegottiid olbmot sáhtáshedje ávkkástallat ovdamuniiguin go ássat lahka resurssaid, dat mearkkaša dan ahte lagašvuoda- ja sorjjasvuodaprinsihppa biddjojuvvo vuodđun hálddašeap-mái.

Regulerenrádis lea Sámediggi ovddidan mánga árvalusa movt sihkkarastit riddo- ja vuotnafatnasiid bivdovuogiatvuodáid, masa lea váttis oazžut doarjaga. Evttohusaid áigumuššan lea leamaš suodjalit unnimus fatnasiid norgalaš riddodorski regule-remá oktavuodas, juohkit stuorát oasi dorske-, dikso- ja gidđagoddi sallitbivdoeriin riddofatnasiidda, joatkit nuoraid bivdoortnegiin ja bidjat rekrutterenbivdoeriid riddo- ja vuotnabivdiide.

Norga ja Ruošša leat ovttaoaivilis ahte bidjat oarjerádjín 26 gráda Nuortan gonagasreappá oktasaš ja ceavzilis hálddašeapmái. Norga lea mearridan ahte dán ráji oarjjabealde hálddašuvvojit reappát ja bivdojuvvojit dainna ulbmilin ahte dat jávkaduvvojit oalát. Mii guoská gonagasreabbá-bivdui nuorttabealde, de lea Sámediggi dorjon ahte buot fatnasat mat leat vuollel 15 mehtera maidda gonagasreabbá lea leamaš giksín – oalgešálašin runddierpmá, flinddara, dorskki ja báldá fierbme-bivddus – galget oazžut vejolašvuoda bivdit gonagasreappáid. Gonagasreappáid jávkadeapmi oarjja-bealde ferte dahkkojuvvot nu ahte buohkat ožžot vejolašvuoda searvat vai sálaš šaddá nu stuorisin go vejolaš ja gonagasreappá leavvan ráddjejuvvo ON 1992 biologalaš šláddjivuoda konvenšuvnna 8. artihkkala ektui.

Maŋná go Sámediggi lea fokuseren dan váttis dili mii norgalaš riddodorskkis lea, de lea Guolástusdepartemeanta mearridan nammadit sierra bargolávdegotti mii galgá ovddidit konkrehta evttohusaid norgalaš riddodorskki hálddašeapmái ja bivdui. Vuodđun biddjojuvvo norgalaš riddodorski guhkes áiggi ja nana ceavzilis hálddašeapmi. Dán oktavuodas lea Sámediggi evttohan ahte 12 nautálaš miilla siskkobeaalde gildojuvvo trolabivdu, ahte buot fatnasat mat leat badjel 21 mehtera galget bivdit olggobealde 4 nautálaš miilla, ja ahte buot fatnasat mat leat badjel 15 mehtera galget bivdit olggobealde vuodđolinjá. Evttohus mielddisbukta dan ahte unnimus bivdo-fatnasiid bivdu ii galgga regulerejuvvot dien áigodagas.

Sámediggi ii dorjon guollebiebmanrusttegiid odđa sirdinnjuolggadusaid, go juo ovddeš njuolggadusaid ložžemiin lassánivččii nuoskkideapmi

guollebiebmanrusttegiin, ja go guollebiebmanrusttegiid ovttahttin dagahivččii dan ahte guollebiebmankonsešuvnnat fárrehuvvojat eret ollu báikgottiin ja ná manahivčče dat deatalaš bargosa-jiid.

Sámediggi viiddidii eanadoalu doarjaga olahusjoavkku 2003:s guoskat maiddái stuorát doaluide mat leat badjel 1,5 jahkedoaimma. Dán duogázin lea birgenvejolaš doaluid sihkkarastin sámi guovlluin. Doarjja eanadoalloaibmabijuide lea geahppánan mealgat jagiid 2002 ja 2001 ektui. Doalut maid ain geahppánit sámi guovlluin vaikko dain doaluin mat leat báhcán lea ekonomijadilli buorránan manjmuš jagiin. Nubbi eará positiivalaš dovdomearka eanadoalus sámi guovlluin lea dat, go dat doalut mat leat báhcán cevzet hui bures, ja go eanadoalliid gaskamearalaš ahki lea njedjan. Dovdomearkan daid doaluide mat heaittihuvvojat, lea dat go dáid doaluid divodeapmi livččii hui divrras ja doaibmaekonomiija liikká ii buorránivččii dan geažil. Eanadoalopolitiikka ovdáneapmi sihke našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat dagaha dan ahte eanadoalu ángiruššamiid lasiheapmi manjduvvo.

Sámediggi rávvii ahte Norga bidjá daid lassánan petroleumadoaimmaid Davveoarje Ruoššas, maid Norga ii sáhte váikkuhit vuodđun politihkalaš válljejuumiide norgalaš searvamis birrajagi petroleumadoibmii davviguovlluin. Norggas leat liikká leat hui stuorra hástalusat teknologiija, birrasa, dustehusa, sihkarvuoda ja eamiálbmotberoštumiid oktavuodas. Go geahččá dán perspektiivvas, de oaiivilda Sámediggi ahte lea buoret go Norga aktiivvalaččat searvá boahpteáiggi petroleumadoaimma plánemii davviguovlluin, go ahte Ruošša dan okto plánešii. Go searvá, de sáhtá nannoseappot váikkuhit ja gávnnahtit standárddaid maiguin sáhtá bidjat čanastagaid petroleumadoaimma riikkaidgaskasaš ovdáneapmái davviguovlluin. Sámediggái lea dán oktavuodas hui deatalaš váldit vuhtii eamiálbmogiid, guolástusberoštumiid ja birassuodjaleami. Danne lea maiddái deatalaš ahte norgalaš oljosearvvit bidjet vuodđun dáid beroštumiid petroleumadoaimmaid oktavuodas davviguovlluin.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 ráddje stáhta eiseválddiid go guoská luondduressursaid geavaheapmái ja bidjá čielga čanastagaid dasa ahte Sámediggi galgá beassat searvat dakkár huksemiid čadaheapmái main leat váikkuhusat sámi álbmogii. Danne bivdá ge Sámediggi ahte čilgejuvvo movt Ráđđehus áigu siskkildit Sámedikki dán bargui, vai birrajagi petroleumadoaibma ollašuttušii našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš eamiálbmotgeatnegasvuodaide dávistettiin.

3.3.14 Mánáidgárddit, oahpahus ja dutkan

3.3.14.1 Mánáidgárddit

Sámediggi lea juolludan doarjaga 45 sámi mánáidgárdái, 15 mánáidgárdái ruđaid eatnigielaohpahussii ja 6 geahččaladdan- ja ovdánahttinprošektii sámi mánáidgárddiin. Leat almmuhan 2 fágaáigečállaga Stullán sámi mánáidgárddiid vást. Sámediggi lágidii 2003:s ovttas Romssa ja Finnmárkku fylkkamánniiguin jahkásaš mánáidgárdekonfereansa Romssas. Leat maid doallan fierpmádatčoahkkimiid sámi mánáidgárddiid jodiheddjiide ja giellamielbargiide olggobealde ja siskkobealde hálddašanguovllu.

3.3.14.2 Vuodđoskuvla /joatkkaoahpahus

Sámediggi buvtii gulaskuddancealkámuša NAČ:ii 2003: 16 I første rekke (Vuosttaš vuorus) ja čujuhii ee. ahte kvalitehtaodastus maiddái ferte fátmmastit ohppiid geat ožžot oahpahusa sámegeielas ja sámegeilli, ja ahte oahppohivodat sámiid diliid birra šaddá bákolaš riikka buot ohppiide vejolaš oahpoplánarievdama oktavuodas. Sámedikki earenoamášpedagogalaš gelbbolašvuodaloktenplána áigodahkii 2004 – 2006, deattuha lohkan- ja čállinváttuid ja guovttegielalašvuoda julevsámi ja lullisámi guovlluin, ja Lulli-Romssas ja Davvi-Norlándas.

Sámediggi oassálastii ovttas Oahpahus- ja dutkandepartemeanttain (ODD), Finnmárkku ja Romssa Fylkkamánniiguin ja sámegeiela hálddašanguovllu suohkaniid ovddasteddjiiguin bargojoavkkus mii ráhkadii odđa meroštallanmodealla diibmoresursaid juogadeapmái sámegeiela oahpahussii vuodđoskuvllas. Sámediggi ovddidii muđui ODD:i dan váttisvuoda go diibmomáksomearri lea beare vuollin iige govčča suohkaniid goluid sámegeielaohpahusa oktavuodas.

Sámediggi lea mearridan sámi joatkkaoahpahusa prinsihpaid ja njuolggadusaid. Sámediggi cealká mearrádušas ee. ahte oahpahusláhka berre rievdaduvvot nu ahte sápmelaččat joatkkaoahpus ožžot oahpahusvuogavuođaid sámegeielas ja sámegeilli, sámi kultuvrras ja servodateallimis ja earenoamáš sámi fágain ja kurssain. Sámediggi oaiivilda ahte ferte ásahtit našuvnnalaš- ja báikkálaš resurssa- ja gelbbolašvuodaguovddážiid mat fáallet oahpahusa sámegeielas, kultuvrras ja servodateallimis. Stáhta sámi joatkkaskuvllaid galggašii ovddidit našuvnnalaš resurssa- ja gelbbolašvuodaguovddážiin. Sámediggi oaiivilda ahte sámi joatkkaskuvllat dál eai leat čadnon Sámediggái.

Jahkásaš skuvlakonfereanssa fáddá lei *Sámi árvvut skuvlla árgabeaivvis ja lagasbirrasis*. Ulbmil lei dahkat oainnusin sámi árvvuid skuvlla árgabeaivvis ja lagasbirrasis, suokkardit sámi ja dárur árvvuid oahppoperspektiivvas sámi mánáide ja nuoraide, ja dahkat oainnusin sámi šláddjivuoda. Konfereanssa ulbmiljoavkun ledje oahpaheadjit, skuvlaeaigádat, oahppofáluheadjit, ovddasvásti-deaddji eiseválddit ja eará berošteaddjit. Konfereansa lágíduvvui ovttrasádiid Romssa ja Finnmárkkku fylkkamánniiguin.

Sámediggi áigu joatkit rámmaeavttuid buoridanbarguin sámi oahpahusa ektui. Stáhta berre máksit skuvllaid goluid ruovttoluotta ollislaččat vai sámi ohppiide sihkkarastojuvvojit vuoigatvuođat oažžut oahpahusa sámegeillii ja sámegeielas.

3.3.14.3 Oahpponeavvut ja neahttaresurssat

Sámediggi lea juolludan ruđaid 46 dábálaš, 9 digitála ja 12 earenoamáš heivehuvvon sámi oahpponeavvuid odđasisovddideapmái. Leat maid juolludan ruđaid muhtun oahpponeavvuid odđasis-deaddileapmái mat eai buvttaduvvon šat. Lágádušat ja eará oahpponeavvobuvttadeaddjit gárvejede sullii 35 odđa sámi oahpponeavvu. Sámi oahpponeavvuid čállibálká heivehuvvo indeaksaid mielde juohke jagi. Dán jagi leat juohkán stipeanddaid 440 sámi joatkkaskuvllaid ohppiide geain lea sámegeiella fágan, 7 studentii geat váldet earenoamáš-pedagogalaš vuoddo- ja joatkkaoahpu ja 8 studentii geat váldet oahpponeavvopedagogihka joatkkaoahpu Sámi allaskuvllas.

Njukčamánuš lágidedje Norgga ja Suoma sámedikkat ja Ruota sámeskuvlastivra oahpponeavvokonfereanssa *Sámi oahpponeavvu davviriikkalaš resursan*, Gironis. Konfereanssa ulbmil lei dovddusin dahkat ja čájehit oahpponeavvuid mat leat ráhkaduvvon dair 3 riikkain, ovddidit sámi oahpponeavvogeavaheami beroškeahtta riikkarájiin ja movttiidahttit ráhkadit oktasaš davviriikkalaš oahppoplánaid ja oahpponeavvuid. Sámediggi almuhi ovttas Suoma Sámedikkiin ja Ruota sámeskuvlastivrrain oktasaš davviriikkalaš oahpponeavvokataloga.

Sámediggi ášahii neahttabáikki *Sámi oahpponeahtta* gaskkustan dihte dieđuid ja bagadallama sámi oahpaheddjiide, ovdaskuvlaoahpaheddjiide, váhnemiidda ja ohppiide. Læringscenter lea ášahan diehtovuodu gos leat dieđut oahpponeavvuid birra mat leat jurddašuvvon mánáide, nuoraide ja rávisolbmuid geain leat earenoamáš dárbbut. Dasa sáhtta Sámediggi maid deavdit dieđuid sámi earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuid birra. Sámediggi ráhkadii ovttas Romssa ja Finnmárkkku

fylkkamánniiguin diehtujuohkingihppaga «Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk» (sámegeielloahpahus vuoddoskuvllas olggobealde sámegeiella hálddašanguovllu).

Læringscenter juolludii 250 000 ruvno oasseprošeavttaide mat gullet prošeaktii *Sámi árvvut skuvlaárgabeaivvis*. Finnmárkkku ja Romssa fylkkamánit, ovttas Sámedikkiin ja Sámi allaskuvllain galge juohkit daid ruđaid sámi guovlluid skuvllaide. Ruđat galge adnot movttiidahttindoarjjan oainnusindahkat sámi árvvuid skuvlaárgabeaivvis ja oažžut sámi ja dáčča árvvuid oahppoperspektiivii sámi mánáide ja nuoraide.

Daiguin juolludemiiguin maid dássáži leat ožžon, ii leat leamaš vejolaš bargat nu olu IKT-vuoruhemiin skuvllas. Sámi digitála oahpponeavvuide lea stuora dárbu, ja erenoamážit oahpponeavvut mat leat heivehuvvon gáiddusoahpahussii. Mii seasttášeimmet resurssaid jos ovttasbarggašeimmet davviriikkalaččat oahpponeavvoráhkademiin. Leat plánemin ášahit oktasaš sámi davviriikkalaš elektrovnnalaš oahpponeavvoguovddáža. Sámediggi oaidná maid deatalažžan ráhkadit divvunprográmma dihtorii. Sámi oahpponeahta ferte maid viidáseppot ovddidit.

3.3.14.4 Lohkan- ja čállindáidu ja matematihkkaoahpahus

Sámegeiella álgooahpahusprošeakta lea dál goalmát oasis. Dán oasi oppalaš ulbmil lea gávdnat metodaid ja metodihka movt ovddidit sámegeiella lohkanipmárdusa.

Gi rom for lesing! (Ráddje áiggi lohkamii!) lea riikaviidosaš doaibmaplána mii galgá stimuleret ohppiid lohkanmovtta ja lohkančehppodaga ja buoridit skuvlagirjerádjosa geavaheami gelbbolašvuoda. Sámediggi, Finnmárkkku ja Romssa fylkkamánit ja Sámi allaskuvla leat ovttas čuočaldahttan prošeavtta *Ráddje áiggi lohkamii – Sámegeiella*, ovddidan dihte ja ovdánahttin dihte sámi mánáid ja nuoraid lohkanberoštumi ja buoridan dihte sin lohkanmovtta.

Sámi ohppiid matematihkkafága kvalitehtasihkkarastin lea stuora hástalus. Dás sáhtta atnit ávkin *Kvalitehta matematihkas – KIM-prošeavtta* bohtosiid, ee. ovdánahttit matematihkkafága nu ahte heivehuvvo sámi mánáide. Lea dárbu joatkit tearbmabargguiguin. Oahpponeavvuid ráhkadeapmi, maddái digitála oahpponeavvuid, ferte jotkojuvvot. Mihttomearrin ferte maddái leat loktet oahpaheddjiid gelbbolašvuoda. Sámediggi ferte oažžut resurssaid boahktevaš vuoruhansurggiid

vuoruheapmái nugo ovdamearkka dihte stipeanda reálfága ohppiide ja studeanttaide.

3.3.14.5 Alit sámi oahppu ja dutkan

Sámediggi lea čuoččaldahtán ovttasbargofierpmádaga gaskal Sámi allaskuvlla, Bodeajju allaskuvlla ja Davvi-Trøndelága allaskuvlla mat fálet oahpaheaddjeoahpu sámegiel ja/dahje sámi sisdoaluin. Dábálašoahpaheaddje- ja ovdaskuvlaoahpaheaddjeohppui leat ráhkaduvvon rámmaplánat sámegielfágii ja duodjefágii.

Lea stuora dárbu enet dutkamii ja eanet sámi dutkiide. Sámi dutkanrádi ásaheapmi livččii dehálaš instrumentta maiddái dán suorggi doaimmaheapmái. Dasto lea dehálaš ahte Oahpahu- ja dutkandepartemeanta ja Norgga dutkanráđdi vuoruhit sámi dutkama.

3.3.15 Dearvvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat

Doaibmabijut Ráđdehusa doaibmaplánas *Mangfold og likeverd*, eaktudit lagaš ovttasbarggu Sámedikki ja guovddáš ásaheapsaid gaskka. Sámedikki mielas lea deatalaš bidjat eavttuid guovllulaš ja guovddáš ásaheapsaide áššiin mat gusket sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiidda.

Sámediggái lea deatalaš ahte sámi mánáin leat fáladgat dán oktavuodas. Danne leat mii geahččalan doalahit ja nannet Sieiddájoga mánáidpsykiatrálaš dikšunruovttu Deanus. Dát ášši gáibida čuoččoleami viidáseappot 2004:s. Dasto lea Sámediggi álggahan barggu ahte oainnusin dahkat sámi mánáid dárbbuid dan odđa hálddašanođastusas mii guoská mánáid- ja bearašsuodjaleapmái.

Sámediggi lea Dearvvasvuodadepartemeantain ovdan váldán sámi pasieanttaid dili sihke vuoddo- ja spesialistabálvalusas. Lea deatalaš muittuihit guovddáš dearvvasvuoda eiseválddiide daid vuoigatvuodaid birra mat sámi pasieanttain leat giella- ja kulturgelbbolašvuoda oktavuodas. Sámediggi juohká juohke jagi prošeaktarudaid NAČ 1995: 6 *Dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid plána sámi álbmoga váste Norggas*, čuoččoleapmái. Mii leat 2003:s geahččalan juogadit ruđaid mearriduvvon áŋgiruššansurggiid ja eanandiedálaš juogu mielde. Mii leat dattetge oaidnán ahte lea hástalus- san láchit dearvvasvuoda- ja sosiálaprošeavttaid julev- ja lullisámi guovlluin. Dainna mii fertet ain joatkit bargat.

Áŋgiruššansuorggit evaluerejuvvojit 2004:s. Evaluerema ulbmilin lea geahččat movt ruđat leat

váikkuhan sámi dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid oktavuodas.

3.3.16 Ovttasbargu

3.3.16.1 Guovllulaš ovddidanprográmmat

Sámediggi lea leamaš juo mánga jagi mielde ovttasbargojoavkkus, man ulbmilin lea leamaš oktiortnet váikkuhangaskaomiid Finnmárkkus. Guovllulaš searvevuoda barggu oktavuodas lea dát joavku viiddiduvvon, ja dat gohčoduvvo dál Guovllulaš ovddidanprográmma-searvevuotán. Mihttomearrin lea ahte oasálaččat galget leat geatnegasat čuoččolit daid vuoruhemiid mat leat dain mihttomeriin, strategiijain ja doaibmabijuin ja masa searvevuotta ovttamielalaččat mearrida galget leat mielde Guovllulaš ovddidanprográmmas. Fylkkagiielddas dat lea dat bajimus ovddasvástáduš prográmmas ja mii mearrida prográmma.

2003:s lea searvevuotta ráhkadan njeallje jagi Guovllulaš ovddidanprográmma, ja 2004 jahkeplána. Ovttasbargošiehtadusa čuoččoleami oktavuodas Finnmárkku fylkkagiielddain artihkkala 5 ektui «guovllulaš plánen ja areálahálddašeapmi», dollojuvvui čoahtkin 06.11.03 Finnmárkku fylkkagiieldda fylkkasátnejodiheaddji ja Sámediggeráđi gaskka, gos ságastallojuvvui dan 4-jagáš guovllulaš ovddidanprográmma birra Finnmárkkus 2004:s.

Nugo Finnmárkkus lea dahkkojuvvon, de lea maid Romsa ráhkadan 4-jagáš guovllulaš ovddidanprográmma. Ovttasbargošiehtadusas Romssain leat bealit šaddan ovttaoavili ahte oasálaččat jahkásaččat galget várret ruđaid jahkásaš guovllulaš ovddidanprográmmaid čadaheapmái.

3.3.16.2 Ovttasbargošiehtadusat fylkkagiielddaiguin

2002:s vuolláičallojuvvui ja fápmuduvvui dan rájes ovttasbargošiehtadus Romssa fylkkagiielddain. 2003:s lea bargu čuoččoleuvvon čoahtkimiiiguin hálddahušlaš dásis ja politihkalaš dásis ja ollu artihkkalat ovttasbargošiehtadusas leat čuoččoleuvvon. Konkrehta áššiin namuhit Ája huksema ja sámi viesu Sáččas.

Mii guoská ovttasbargošiehtadussii Finnmárkku fylkkagiielddain, de háliidedje bealit formaliseret dan ovttasbarggu mii juo lea leamaš oasálaččaid gaskka ollu jagiid. Šiehtadus galgá leat odđa doaibmabijuid ja vuoruhemiid gaskaoapmin, ja dilálašvuodaid láchimis Davvi-Romssa ja Finnmárkku doaibmabiddjoávádaga ovddideames maiddái eamiálbmotguovllun. Finnmárkku fylkkadiggi mearridii ovttasbargošiehtadusa geassemánuš ja Sámediggi fas čakčamánuš 2003:s.

Mii guoská Máttá-Trøndelága, Davvi-Trøndelága, Norlánda ja Hedemárkku fylkkagielaide, de leat bealit ovttaoavilis ahte ráhkadit oktasaš ovttasbargošiehtadusevttohusa oarjelsámi diliid birra. Fáttáid gaskkas mat ožžo erenoamáš fuomášumi leat earret eará, sámi ásaheami ovddeapmi, joatkkaoahpahus, Sámedikki searvan fylkkagiella guovllulaš plánabargui ja sámi giellaovddideapmi. Ulbmilin lea ahte ovttasbargošiehtadusevttohus lea gárvvís 2004 álgohajebealis.

Mihttomearrin ferte leat ahte fylkkat maiguin Sámediggi dáhká siehtadusa, dadistaga sáhttet fállat sámegiela fágan joatkkaskuvllain buot oahppiide geat háliidit, ja ahte fylkkagiellat maiddá sáhttet fállat fágan «sámi kulturmáhtolašvuoda» oahpposuorgefágan dahje välljenfágan buot joatkkaskuvllain nu ahte ii oktage oahppi dáid fylkkaid joatkkaskuvllain galgga vázzit skuvlla nu ahte ii oázžo vuđolaš máhtolašvuoda sámi diliid birra.

3.3.16.3 Sámi ovttasbargu

Dán áigodagas lea Sámi parlamentáralaš ráði (SPR) válđoáŋgiruššansuorgin sámegiela doalaheapmi ja ovddideapmi, oahpahus, oahppaneavvuid buvttadeapmi, dáseárvu ja nuoraid searvan sámi servodagas. SPR galgá maddái oktiiortnet sámi jiena eará eamiálmogiid ektui ja riikkaidgaskasaččat, earret eará barggu bokte eamiálmotáššiiguin forain nugo Barentsovttasbargu, Arktalaš ráđdi, ON ja EU. 2003:s leat guovddázis leamaš dáseárvu, sámi mánáid oahpahusdili kárten davviriikkain ja sámi giellabarggu formaliseren SPR:s.

Sámediggi háliida dakkár ovdáneami mas visotsámi perspektiiva nannejuvvo. Danne leage Sámediggi vuoruhan parlamentáralaš sámi ovttasbarggu ásaheami maŋimus jagiin. SPR lea álggahandásis bargan válđoáššis áššiiguin mat gusket sámiide eamiálmogin, earret eará sámi giellaovttasbarguin, oahpahusain ja oahpponeavvuid oččodemiin sámi mánáide jna. Mii oaidnit ovdáneami davvin ahte davviriikkalaš orgánat fievrridit iežaset ásaheami isitriikkaide, omd. oahpaha ja dutkama oktavuodas. Dás leat váikkuhusat maiddá sámi ásaheami. Sámediggi háliida eanet visotsámi sámi ásaheami, go davviriikkaid stáhtat ja dávviriikkalaš ovttasbargoorgánat háliidit oppalaččat juste nuppeláhkai. Sámi parlamentáralaš ráði válđohástalussan lea oázžut ruhtadeami doaibmasis.

Ovttasbargu ráđdehusaid ja Sámedikkiid gaskka, sihke politihkalaččat ja hálddahusa dásis, lea bures jođus, earret eará davviriikkaid sámemi-

nistariid ja Sámedikkiid presideanttaid gaskasaš jahkasaš čoahkkimiid bokte.

3.3.17 Riikkaidgaskasaš áŋgiruššamat

Sámedikki riikkaidgaskasaš barggus lea 2003:s vuosttažettiin deattuhuvvon bargu välljejuvvon ON orgánaid ektui ja ovttasbargu davviguovlluin. Áŋgiruššamat leat lassánan, mii maid leamaš Sámedikki mihttomearrin, vaikko eai leat ge leamaš dárbbalaš resurssat dan bargui. Dát buktá váttsivuodaid daid mihttomeriid ektui mat Sámedikkis leat dán bargui ja daid vuordamušaid ektui maiguin Sámediggi deaivida sámi servodagas ja mieldesearviid beales sihke našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat.

Eamiálmotáššiid bissovaš forum doalai iežas nuppi sešuvnna Neš York:s miessemánus, ja Sámediggi lei norgalaš sáttagotti mielde. Dán jagi sešuvdna lei nuoraid vástte, danne searvvai maiddá okta Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegotti (SUPU) lahtuin. Ole Henrik Magga välljejuvvui Foruma jodiheaddjin fas. Sámediggi juolludii maiddá 2003:s ruđa 300 000 ruvno bargui Bissovaš Forumis.

Barggus ON eamiálmotjuulggastusain lea Sámediggi searvan norgalaš sáttagotti mielde bargojoavkku 9. sešuvdnii Genévas. Bargojoavkku mandáhtan lea hábmet ON máilmeviidosaš eamiálmotjuulggastusárvalusa. Julggastus galgá bidjat unnimus stándarddaid dasa ahte makkár vuoigatvuodat eamiálmogiin galggašedje leat beroškeahtta makkár riikkas ášset. Bargojoavkkus leat stáhta- ja eamiálmotovddasteaddjit miehtá máilmmi. Áigumuššan lea ahte julggastus mearriduvvo ovdal go ON eamiálmot logijahki lea nohkan 2004:s.

Sámedikkis lea ovddastus Barentsovttasbarggu eamiálmogiid ektui Barentsguovllurádis ja Guovllulávdegottis 2003 čavčča rádjai. Guovllurádi čoahkkimis golggotmánu 2. b. sirdojuvvui jodiheaddjidoaibma Norlánda fylkkagielladas Västerbottena lánii Ruotas. Dan seammás válde Ruota beale sápmelaččat badjelasaset Guovllurádi eamiálmotovddastusa maŋná Norgga beale sámiid. 2003 rájes galgá SPR nammadit sámiid (Suoma, Norgga ja Ruota) ovddasteaddjiid Barentsovttasbarggu orgánaide. Sámedikki ja Barentsovttasbarggu Eamiálmotbargojoavkku initiatiivva mielde rahppojuvvui eamiálmotkantuvra Murmánskkas 2003:s. Barentsčállingoddi lea fuolahán dan geavtlaš beali láchmimis, muhto Sámediggi máksá kanturgoluid. Eamiálmot barggu ruđalaš beallái Barentsovttasbarggus ferte bidjat stuorát fuomášumi, ja maid proševttaid

ruhtadeapmái guovllu eamiálbmogiid ektui. Eamiálbmogiin alddineaset eai leat ekonomaláš várit geavahusas, muhto leat sorjavaččat guoskevaš našuvnnaláš riikkaid ekonomaláš doarjagis.

Sámediggi searvá Ráddehusa Eurohpapolitihkalaš Forumii ja searvvai Forumu vuosttas čoahkkimii mii dollojuvvui juovlamánu 9. b. 2003. Sámediggi searvá maiddá dan Báikkálaš ja guovluláš eiseválddiid oktavuohajovkui, ja Eurohpapolitihkalaš áššiid hárrái. Boahhteáiggis lea Sámedikkis ain stuorát dárbu fokuseret EU politihkalaš orgánaid politihkalaš proseassaid, ja dan mii dáhpáhuvá EU byrokráhtalaš vuogádagas. Erenoamáš gelbbolašvuoda dárbu EU/EEO ektui lassána dadistaga, ja Sámediggi ferte oažžut vejolašvuoda deaivvadit maiddá dáiguin boahhteáiggi hástalusaiiguin dán suorggis.

3.3.17.1 Biologalaš šláddjivuoda konvenšuvdna

Nugo ovddit jagiin ge de lea Sámediggi čuoovolan riikkaidgaskasaš barggu Biologalaš šláddjivuoda konvenšuvnnain (CBD), ja erenoamážit dalle CBD artikkala 8 (j), mas lea sáhka eamiálbmogiid árbevirolaš máhtolašvuoda birra. Sámediggi searvvai 8 (j) barggojavkku čoahkkimii Montreálas juovlamánu 2003. Guovddáš fáddán dás lei eaktodáhtolaš njuolggadusaid ráhkadeapmi doaibmajuid váikkuhaniskančielggadusaide, mat váikkuhit eamiálbmogiid eatnamiid ja bassi báikkiid, ja dasto biraslaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš beliid. Eará guovddáš fáttát ledje vuogádagat árbevirolaš máhtolašvuoda suodjaleapmái ja nannoset ovttasbargu Eamiálbmogiid Bissovaš Forumis. Barggojavkku čoahkkima árvalus ovddiduvvo konvenšuvnna oktasaščoahkkimis guovvamánu 2004. Sámediggi áigu maiddá 2004:s čuoovolit riikkaidgaskasaš barggu Biologalaš šláddjivuoda konvenšuvnnain (CBD). Sámedikkis lea buorre oktavuohata Birasgáhttendepartemeanttain dán barggu hárrái. Muhto lea ágga vuordit čielgaset miellaguottu Norggas dan ektui ahte eamiálbmogiid máhtolašvuodát, geavahusat ja odastusat movt suodjalit biologalaš šláddjivuoda eaktudit ahte eamiálbmogiin lea duohta váldi ja vuoigatvuohata ráddet sin iežaset eatnamiid ja resurssaid.

3.3.17.2 Interreg proševttat

2003:s leat bargan oažžut ovdan mánga proševtta. Dás leat lihkestuvvan Áarjelsaemien Dajve oasseprográmma oktavuodas, mas lea leamaš váttis álgu, muhto mii 2003 loahpas lea buktán 9 odđa proševtaohtama, ja mat leat meannuduvvomin.

Tabealla vuolábealde čájeha man galle ohcama juohke sámi oasseprográmmas leat leamaš ja maidda lea juolluduvvon ruhta. Dasto čájeha tabealla ahte man ollu Sámediggi lea juolludan iežas bušeahttaruđain ja man ollu stáhtalaš Intergerudat (IR-ruđat) leat addojuvvon sámi proševttaide. Kolonna ravddamusas olgešbealde čájeha proševttaid ollislaš ruhtadeami (mas leat mielde EU-ruđat ja EU-riikkaid našuvnnaláš ruhtadeapmi).

Tabealla 3.1

Oasseprográmma	Ohcamiid lohku ollásit	Juolludemiid lohku	Submi Sámedikkis	IR-ruđaid submi	Submi man ollu juolluduvvon ollásit
Sápmi	28	16	400 800	1 254 750	6 756 880
Áarjelsaemien Dajve	13	4	827 850	1 015 214	8 341 610

4 Ráđđehusa sáme politihkalaš bargu ja Sámedikki jahkedieđáhusáššiid čuovvleapmi

4.1 Sámi mánát ja nuorat

4.1.1 Mánáidgárddit

Sámediggái juolluuvvojit ruđat mat adnojit doarjjan sámi mánáidgárddiide, ja diehtujuohkin-, bagadan- ja ovddidanbargguide mat doaimmahuvvojit sámi mánáidgárddiin ja mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Sámi mánáidgárddiid doarjaga ulbmil lea lágidity sámi mánáide vejolašvuoda ovddidit giela ja kulturduogáža mánáidgárddis. Sámediggi lea ráhkadan sierra doarjjanjuolggadusaid. Sámedikki jahkedieđáhusa kap. 3.3.14.1:s leat eanet dieđut dán birra. Sámediggi čájeha jahkedieđáhusis (kap. 2.8.) ahte lea juolluuvvon doarjja 45 sámi mánáidgárdái (70 ossodahkii) 2003:s.

Dasto lea juolluuvvon sáme gieloahpahusdoarjja 16 dáčča mánáidgárdái. Sámediggi lágida riikkakonferánsaid ja mánáidgárdebargiid fierpmádatčoahkkimiid, ja juolluda doarjaga iešguđetlágán prošeavttaide, ee. oarjelsámi guovllus. Sámediggi lea galledan olu suohkaniid gos leat sámi mánáidgárddit, ja mánáidgárddiid main leat sámi mánát. Ulbmilin lea oázžut sealvvi dáid mánáidgárddiid hástalusain. Sámediggi galgá 2004' čavčča lágidity davvirikkalaš bajásšaddandili konferánsa mas mánáidgárdesuorggi hástalusat leat erenoamáš guovddázis.

Mánáidgárdeláhka lea dal odastuvvome.¹ Láhkarietdadusa odeldiggeproposišuvdna galgá ovddiduvvot Stuoradiggái 2005' gida. Láhkaodastanbarggus lea Sámediggi mávssolaš ovttasbargoguoibmin Mánáid- ja bearašdepartementii. Maiddái mánáidgárddi odđa rámmaplánaid dáfus áigu departemeanta gulahallat Sámedikkiin.

Mánáid- ja bearašdepartemeanta lea jámmadit doallan hálddahaslaš čoahkkimiid Sámedikkiin main hástalusat leat guorahallojuvvon. Sámediggi lea čilgen dárbbu eambo deattuhit guovlluid olgobealde sámi guovddášguovlluid. Olu guovllut leat odđasis ealáskeame, ja dárbbasit bágadusa ja dieđuid das movt heivehit ja čuovvilit sámi mánáid mánáidgárdefálaldaga. Hástalusain lea maiddái rekrutteret sáme gielat bargiid.

4.1.2 Sámi mánáid ja nuoraid fálaldaga nannen suohkaniid olis

Sámediggi ja mánáid- ja bearašdepartemeanta nanna ovttasráđiid suohkaniid sámi mánáid ja nuoraid fálaldaga. 2003:s almmuhuvvui ovttasráđiid gihpa sámi bajásšaddandili ja suohkaniid fálaldagaid birra

Departemeanta lea 1999 rájes jodihan bajásšaddanbirrasa ovdánahttinprográmma.² Deanu giela lea oassálastán prográmmaáigodaga vuosttaš oasis, ovttas ovccin iežá suohkaniin. Guovdageainnu suohkan lea dál fárus oktan gávccii suohkanis 2004 rádjái. Prográmma ulbmil lea nannet ángiruššama veahkaválddálašvuoda, givssi-deami, láhkarihkumiid, gárrenmirkkoid ja rasismma vuostá.

Eurohparádis leat iešguđetlágán doaimmat nuoraidpolitihkalaš suorggis, ja okta dain lea riikkaidgaskasaččat árvvoštallat Eurohparádi 45 miellahttoriikka našovnnalaš nuoraidpolitihka. Norga árvvoštallojuvui 2003' mañit jahkebealis. Dan oktavuodas doalai riikkaidgaskasaš joavku mii vieččai raportadieđuid, čoahkkima Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegottiin. Joavku deaivvadii iešguđet departemeanttaiguin ja stáhtalaš eiseváldiiguin mat barget nuoraidpolitihkalaš áššiiguin, suohkaniiguin ja fylkkasuohkaniiguin, ja eaktodáhtolaš suorggi ovddasteddjiiguin.

2003:s attii Mánáid- ja bearašdepartemeanta ekonomalaš doarjaga Davvi-Norgga mánáidsuodjalusa ovddidanguovddázii, ráhkadit njeallje temá-gihppaga mánáidsuodjalusa birra sámi oktavuodas, mat galget adnot geavatlaččat mánáidsuodjalusa olis ja muđui iešguđet oahpahusain. Temá-gihpa-bargu galgá plána mielde loahpahuuvvot 2004:s.

4.1.3 Mánáidsuodjalus ja bearašsuodjalus

Sámediggi lea dieđáhusatis ovddidan dárbbu čalmustuhttit sámi mánáid dárbbuid mánáidsuodjalusa ja bearašsuodjalusa hálddašeami odastettiin.

¹ Geahča st. dieđ. nr. 10 (2003–2004) kap. 3.

² St. dieđ. nr. 10 (2003–2004) kap. 4.2.

Mánáidsuodjalusbálvalusa boahhtevaš ulbmil lea oažžut áigái buori ja ollislaš doaimmaapparáhta mánáid ja nuoraid várás sihke suohkana ja stáhtalaš dásis. Ulbmil lea lágidit mánáide ja nuoraide dárbbalaš ja vuoiggalaš veahki ja doarjaga, dalle go mánná dan divdna dárbbasa. Dát mearkkaša ee. mánáidsuodjalusa mii ovddida ja atnigoahtá veahkke- ja ovddasmorašdoaimmaid main bearaš ja lagasbiras leat fárus, ja mii deattuha bearašlahtuid ja guovddáš instánsasaid ja báikkálaš birrasa resurssaid. Go mihttun lea hábmiet mánáidsuodjalusa mii lea mánnái ávkin, de galgá dat maiddá leat sámi mánnái ávkin, ja das galgá sámegeiella ja sámi kultuvra adnot mávssolažžan ja dásseárvosažžan. Jus dán galggaš olahit, de ferte buoridit mánáidsuodjalusbálvalusa mánggakultuvrralaš gelbbolašvuoda.

Bearašráddádallamis váldo bearaš- ja lagasbiras fárrui ráddádaladettiin, ja dán vuogi ulbmil lea hukset doarjaga hearckes dili mánáide ja bearašiidna sin iežaset lagasbirrasis. Dát vuohki adno go stuora bearaš (fuolkkit ja lagas olbmot) čoahkkana, ja háhká doaimmabijuid mánnái ja bearašii. Mánáid- ja bearašdepartemeanta lea dorjon našovnnalaš prošeavtta dán vuogi implementerema, ovddideami ja oahpaheami várás. Bearašráddádallan lea oahpahuuvon Finnmárkku suohkaniin.

Sámediggi oavvilda eambo fertet veahkehit hearckes dili mánáid ja nuoraid geain lea sámi duogáš. Dasto ferte vuoruhit doaimmaid daid sámi mánáid ja nuoraid várás geat sirdojuvvojit eret ruovttus, vai sin giella ja kultuvra áittarduvo. Mánáid- ja bearašdepartemeanta lea addán dieđuid Sámediggái Mánáid-, nuoraid- ja bearašetahta ásaheami birra.

Mánáid- ja bearašdepartemeanta lea Váhnembagadus-programma bokte ráhkadan materiála váhnemiidda ja dearvvašvuodaguovddážiidda, mii galggašii veahkehit váhnemiid ovddasmoraš- ja bajásgeassinrollas. Muhtun oassi dán materiálas lea jorgaluvvon sámegeilli. Eambo dieđut gávdnojit www.foreldreveiledning.dep.no

Mánáid- ja bearašdepartemeanta addá doaimmadoarjaga Davvi-Norgga mánáidsuodjalusa ovddidanguovddáži. Guovddáš dutká ja ovdánahtá ee. mánggakultuvrralaš servodaga mánáidsuodjalusa, ja guorahallá erenoamážit mánáidsuodjalusa sámi oktavuodain. 2003:s juolludii Mánáid- ja bearašdepartemeanta doarjaga Davvi-Norgga mánáidsuodjalusa ovddidanguovddáži, ráhkadit njeallje temághippaga mánáidsuodjalusa birra sámi oktavuodas, maid vuoddo- ja joatkkaoahpu studeanttat ja mánáidsuodjalusbálvalusa bargit

sáhttet atnit ávkin. Gihppagat gárvvistuvvojit 2004:s.

Sámedikki doarjaga vehkiin lea Sis-Finnmárkku bearašsuodjaluskantuvra čadahan prošeavtta *Metodeutvikling og kompetanseheving i arbeid med par og familier med rusrelaterte problemer I Sápmi* («Metodaovddideapmi ja gelbbolašvuodalokten sámi bárragottiid ja bearašiid divššus geain leat gárrenmirkováttisvuodat»). Prošeakta lea dál loahpahuuvon, ja raporta lea válbmaneamme. Dát prošeakta lea addán ávkkálaš dieđuid mat sáhttet adnot vuosttašbálvalusas, ja prošeavttas sáhtta leat ávki ja árvi maiddá eará kultuvraide dákkár tabuaššiid oktavuodas.

Kompetansetiltak for familievern («Bearašsuodjalusa gelbbolašvuodadoaimmat») nammasaš raporta vuodul álggahuvojit dađistaga iešguđet vuoruhuvon doaimmabijut. Guovddáš ángirusšansuorgi lea nannet etnikkalaš unnitlogu bearašiidna fáldadaga, das maiddá fáldadaga sámi álbmogii.

4.2 Sámegeiella, diehtujuohkin ja čalmmustahttin

4.2.1 Sámegeiela aktiivvalaččabut atnit

Ráddehus atná giellagažaldaga hui deatalaš sámpolitiikalaš áššin. Ráddehus dáhttu sámegeiela leat ealli giellan mii maiddá galgá adnot almmolaš oktavuodain.

Kultur- ja girkodepartemeanta, Oahpahu- ja dutkandepartemeanta ja Giella- ja guovlodepartemeanta leat 2004:s juolludan 6 mill. kruvno elektrovnnalaš áššegiedahallama sámi dárkkistanprogramma ráhkadeapmái.³ Sámediggi jodiha barggu, ja lea ieš juolludan 5,3 mill. kruvno prošeaktii. Ollislaš juolludus lea dalle 11,3 mill. kruvno. Dát teknologija mas leat grammatihkka, stávendárkkisteapmi, sátnejuohkinprogramma ja synonymasátnegirji, šaddá hui mávssolaš veahkke-neavvun sámegeiela ovddidanbarggus.

2003:s rábai Giella- ja guovlodepartemeanta sámegeiellsidduidis ODIN olis, mii lea ráddehusa diehtujuohkinkanála.⁴ 2005 giđa mielde mielde galget buot departemeanttain ja Stáhtaministara kantuvrras leat dieđut ODIN:s sámegeilli.

Vai almmolaš doaimmaide šattašii álkit atnit sámegeiela, de lea Sámegeiela ja IT gelbbolašvuodabása dál ásaheuvon⁵. www.samit.no, «SamIT» lea oassin ráddehusa barggus stáhtalaš

³ Sámedikki jahkedieđáhus kap. 3.2.6.

⁴ Geahča st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 4.3.

⁵ St. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 4.3.

etáhtaid guovdu, ja ulbmil lea láhčit dili sámegiela geavaheapmái IT-oktavuodain, ja dieduid juohkit stáhtalaš doaimmaid birra sámegillii. Boahttevaš deataleamos hástalussan lea dovddusin dahkat ja čalmmustahttit «SamIT» hálddašeami oktavuodas, mii maiddá galgá čadnot departemeanta oppalaš bargui nannet sámegiela hálddašeamis.

Ráđdehus dáhttu eanet lágaid ja lánkaásahusaid jorgaluvvot sámegillii. Hálddašanlága ja almolašvuodalága lea Justiisadepartemeanta jorgalahttán sámegillii. Jorgalusat leat biddjon Justiisadepartemeanta ODIN-siidduide. Jorgalusat gávdnojit maiddá Gielda- ja guovlodepartemeanta sámegielsiidduin. Buot departemeanttat galget geahčadit lágaid ja lánkaásahusaid, ja ráhkadit daidda jorgalanplána ovdal njukčamánu 1.b. 2005. Maiddá vuollásaš etáhtat ávžžuhuvvojit jorgalit eanet lánkaásahusaid ja diedáhusaid.

Sosiála- ja dearvvašvuodadepartemeanta lea 2004:s sámegillii jorgalahttán Pasientavuoiगत- vuodalága oktan lánkaásahusaiguin.

Ráđdehus dáhttu buoridit vejolašvuoda geavahit dulkkaid almolaš oktavuodain. Oassin dán olaheamis lea Sámi Allaskuvla 2004 mielde ovdánahtán dulkaohppofálaldaga.

4.2.2 Davviriikkalaš sámi giellabálkašupmi – Gollegiella

Davviriikkalaš sámeministarat ja sámediggepresideanttat leat Norgga Gielda- ja guovlludepartemeantta ávžžuhemiid mielde ásahan davviriikkalaš sámegiela bálkašumi man bokte sámegiela ángiruššan ja bargu galgá dohkkehuvvot ja čalmustuhttot. Bálkašupmi sáhtá juolluduvvot ovttas olbmuid, joavkkuid, organisašuvnnaide ja ásašusaide dain riikkain gos sámít ássat. Bálkašupmi juolluduvvo vuohččan 2004' čavčča.

4.2.3 Sis-Finmmárkkku diggegoddii ja sámi juridihkalaš terminologijja

Stuoradiggi mearridii 2001' gida ásašit odđa duopmostuolu, namalassii Sis-Finmmárkkku diggegoddii (Indre Finnmark tingrett).⁶ Duopmostuollu lea biddjon sámi gildii Deatnui, ja lea doaibman odđajagimánu 1.b. 2004 rájes. Dát lea dábálaš vuosttašinstánsa duopmostuollu mii galgá leat iežas riekteguovllu ássiid bálvalussan. Riekteguovlui gullet Kárášjoga, Guovdageainnu, Unjárgga, Porsárggu ja Deanu gielddat. Dát gielddat gullet

sámegiela hálddašanguovlui, ja Sis-Finmmárkkku diggegoddii lea riikka vuosttaš guovttegielalaš duopmostuollu. Odđa sundi lea deatnulaš ja sámegiela.

Duopmostuoluide galgá ráhkaduvvot odđa áššemeannudanvuogádat, ja das galgá sámegiella heivehuvvot čállingiellan. Sis-Finmmárkkku diggegoddii ásaheapmi lea buorren ággan ain ovddidit sámegiela. Dál lea álggahuvvon prošeakta man ulbmilin lea ráhkadit sámi juridihkalaš terminologijja, ja proševtta jodihit Justiisadepartemeanta ja Deanu giela. Leat nammaduvvon fágajoavkkut mat barget terminologijja čohkkemiin ja systematiseremiin. 2002:s juolludii Justiisadepartemeanta 250 000 NOK dán prošeaktii. Seamma mađe juolluduvvui 2003:s. Gielda- ja guovlodepartemeanta juolludii 300 000 NOK prošeaktii 2003:s.

Sis-Finmmárkkku diggegoddii ásaheami ja giella-ovddidanprošeavtta ulbmil lea dahkat riektivuogádaga eambo olahattin sápmelaččaide, ja buoridit riektivuogádaga máhtu sámi vieruid ja riektipmárdusaid birra. Sis-Finmmárkkku diggegoddii ásaheapmi lea maiddá Eurohparádi unnitlogielaid soahpamuša Norgga ratifiserema mearkkašumiid oskkaldas čuovvoleapmi.

4.2.4 Sámegiela hálddašanguovlu

Sámegiella ja dárogiella leat dásseárvosaš gielat, vrd. Sámelága kap. 3. Sámegiela hálddašanguovlus (Gaivuona, Guovdageainnu, Kárášjoga, Porsárggu ja Deanu gielddain) leat sámegiella ja dárogiella dásseárvosaš gielat. Divttasvuona suohkan lea ohcan beassat sámegiela hálddašanguovlui. Sámediggi meannudii ášši 2002:s ja, lea dáhtton Kultur- ja girkodepartemeantta rievdadit sámelága giellanjuolggadusaid vai suohkan sáhtášii beassat hálddašanguovlui.⁷

Ráđdehus áigu čuovvolit mearrádusa 2004' čavčča mielde, ja ovddidit odeldiggeproposišuvnna sámelága njuolggadusrievdadusa birra sámegiela hálddašanguovllus.

Departemeanttat leat maiddá ožžon ohcamuša Snoase suohkanis beassat mielde sámegiela hálddašanguovlui.

4.2.5 Sámelága giellanjuolggadusaid ođasmahttin

Sámediggi lea dáhtton Kultur- ja girkodepartemeantta ođasmahttit sámelága giellanjuolggadusaid.⁸ Departemeanta lea ságastallagohtán Sámedikkiin ja Gielda- ja guovlodepartemeanttain árvvoštal-

⁶ Geahča ee. st. died. nr. 23 (2000–2001) Førsteinstansdomstolene i fremtiden (Boahttevaš vuosttašinstánsa duopmostuolu)t ja st. died. nr. 55 (2000–2001) kap. 4.2.

⁷ Vrd. st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 4.2.

⁸ Vrd. Sámedikki jahkediedáhusa kap. 3.10.

lama mandáhta birra. Mihttun lea ođasmahttit sámelága 2005 mielde.

4.2.6 Báikenammaláhka

Kultur- ja girkodepartemanta bargá dál odeldiggeproposišuvnnain mas báikenammaláhka evttohuvvo rievdaduvvot. Ulbmil lea ovddidit proposišuvnna jagi 2004 mielde.⁹

4.2.7 Sámi ofelaččat

«Sámi ofelaččat» nammasaš prošeavttain dáhttu ráđdehus bargahit sámi nuoraid diehtujuohkiin sámegeiela, sámi kultuvrra ja servodateallima birra.¹⁰ Ofelaččat galget galledit oppa riikka skuvlaid. 2004' Riddu Riđu oktavuodas nammaduvvojedje golbma ofelačča. Nuorat čadnojit hálddahušlaččat Sámi allaskuvlii Guovdageainnus, mas lea geavatlaš ovddasvástádus čadahit prošeavtta. Dát lea álggos jurddašuvvon golmma-jagi geahččalanprošeaktan. Dan maŋnel árvoštallojuvvo galgá go prošeakta joatkašuvvat.

4.2.8 Guovvamánu 6.b. almmolaš levgenbeaivvi

Ráđdehus lea mearridan ahte Sámiálbmotbeaivvi galgá almmolaččat levgejuvvo.¹¹ Eanet ahte eanet almmolaš ášahusat čalmmustahttet Sámiálbmotbeaivvi levgegiin, juogo riikkaleavggain dahje sámileavggain. Guovvamánu 6.b. 2004:s lágiduvvojedje stuora kultuvrralaš doalut ráđdehusvisttis. Stáhtaráđdi Erna Solberg rabai doaluid. Sámeálbmotbeaivvi almmolaš levgen lea gutnálaš vuohki čalmmustahttit beaivvi, ja čájehit beroštumi sápmelaččaide ja sámi dilálašvuodaide.

4.3 Oahpahuš

Čujuhit Sámedikki jahkedieđáhusa kapihttaliidda 2.9. ja 3.14.5.

4.3.1 Guovddášhálddahusa organisatoralaš rievdadeamit sámegeiela ja sámegillii vuodđoahpahusa áššiid meannudeamis

Guovddáš stáhtalaš skuvlahálddahusa ođđaorganiserema oktavuodas lea ášahuvvon oahppodirek-

toráhtta. Oahppodirektoráhtta galgá leat departemeantta doaibmi orgánan, mas fágalaš ja hálddahušlaš barggut deattuhuvvojit. Dákkár ášahusa váldoulbmil lea doaibmat Norgga vuodđoahpahusa kvalitehtaovddideami stivrenorgánan. Ovdeš Oahpahusguovddáš ja Statped leat sirdojuvvon Oahppodirektoráhttii. Dasto leat maiddái muhtun Oahpahus- ja dutkandepartemeantta bargit sirdojuvvon direktoráhttii.

Barggu sáhtta čilget ná:

- analiisa ja árvoštallan
- ovdánahttin, bagadeapmi ja doarjja
- bearráigeahččan ja hálddaseapmi

Direktoráhtas lea alddistis, ja searválaga báikkálaš instánsaiguin ja Sámedikkiin, ovddasvástádus ovddidit sámi skuvlla kvalitehta. Lea deatalaš ahte sámi oahpahusdoaimmat ožžot seamma guovddáš árvvu go doaimmat eanetlogu álbmoga várás, vai stáhtalaš doaibmagaskaoamit gehččojuvvojit oktan. Direktoráhta gelbbolašvuolta sámi oahpahušsuorggis nannejuvvo ee. danne go departemeantta erenoamáš fágagelbbolašvuolta dán suorggis lea sirdojuvvon direktoráhttii.

4.3.2 Dásseárvu

Sámi nisssonolbmuid ja dievdoolbmuid dálá oahpodásis lea stuora vealla. Olu nisssonolbmot välljejit váldit alit oahpu, olu dievdoolbmot ges välljejit sámi árbevirolaš ealáhusaid. 2003' čavčča ledje Sámi allaskuvlla 177 studeanttas 148 nisssonolbmo. Go sámi dievdoolbmot eai vällje alit oahpu váldit, de šaddá dat stuora dásseárvopolitihkalaš hástalus. Ođđa lohkanfálaldagaid ráhkadettiin áigu Sámi allaskuvla deattuhit dakkáriid maiguin rekrutterešii dievdoolbmuid studeantan. 2004:s lea Sámi allaskuvla ožžon ruđaid bargat studeantarekrutteremiin.

4.4 Sámi dutkan

Sámi dutkama ovddasvástádus guoskkaha buot surggiid. St. dieđ. nr. 34:s (2001–2002) Kvalitehtaodastus – sámi alit oahpu ja dutkama birra, celko ahte sámi dutkan ja rekrutteren sámi dutkamii galgá nanusmahttojuvvo. Dieđáhusa čuoovleapmin lasihuvvui Norgga dutkanrádi sámi progámma 4,6 mill kruvnnos 8,2 mill. kruvdnui 2003' stáhtabušehtas. 8,2 mill kruvdno juolluduvvui maiddái 2004:s. Dasa lassin lea Gelda- ja guovlodepartemeantta bušehta bokte 2004 várás juolluduvvon 1 miljovdna kruvdno lassin Norgga dutkanrádi

⁹ Sámedikki jahkedieđáhus kap. 4.2.3. (Geahča milddusa)

¹⁰ Sámedikki jahkedieđáhus kap. 4.6. (Geahča milddusa)

¹¹ Sámedikki jahkedieđáhus kap. 4.7. (Geahča milddusa)

sámi prográmmii nannet sáme giela originála giellan sámi dutkamis.

Ráđdehussii lea sáme giela nannen dutkangiellan deatalaš. Danne lea Ráđdehus 2005 bušehtas evttohan lasihit juolludusa 1 mill kruvnnoin Gieldda- ja guovlodepartemeantta bušehta bokte, ja ollislaš juolludas šaddá dalle 9,2 mill kruvno.

Prográmma váldoulbmil lea rekrutteret sámi dutkiid ja movttiidahttit dutkamii, mii sáhtášii buktit ođđa dieđuid ja ođđa perspektiivvaid, ovdánahttit sáme giela dieđalaš giellan ja ovdánahttit fágaidrasttideaddji ja ása- ja gaskasaš ovtasbargui sámi dutkama oktavuodas sihke našovnnalaš, davvi-riikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásis. Go prográmmaáigodat nohká, de áigu Dutkanráđdi árvvoštallat prográmma mihttomeari ja ángiruššama ovtasráđiid sáme politihkalaš ja sámifágalaš birra-siiguin, ja dasto joatkit prográmma dálá hámis dahje vejolaččat heivehit prográmmaplána. Prinsihpas lea Dutkanráđdi maiddái geatnegas árvvoštallat lea go sámi áššesurggiid relevánta dutkat eará dutkanprográmmaid olis.

4.5 Kultuvra, valáštallan, media

4.5.1 Ráđdehusa ja Sámedikki kulturovtasbargu

Buori oktavuoda ja buriid ságastallamiid nannema várás leat Kultur- ja girkodepartemeanta ja Sámediggi doallan hálldahuslaš čoahkkimiid guovtte geardde jagis.¹² 2002:s sirdii Kultur- ja girkodepartemeanta olu kulturásahusaid ja doaimmaid hálldašeami Sámediggái, ee. Sámi sierrabibliotehka, johtti girjerájusbálvalusa, sámi dáiddá-rostipeandda, sámi dáiddáasahusaid čájáhusbuhtadusa, báikenammabálvalusa ja sámi giellalága čuovvoleami ja dasto vel sámi museaid, sámi arkiivva, sámi musihkkafestiválaid ja Beaivváš Sámi Teáhtera. Sámediggi hálldaša dál kultur- ulbmiliid rámmajuolludusa, ja lea Sámedikki ovddasvástádus vuoruhit doaimmaid dán rámma siskko bealde.

4.5.2 Sámi kultuvra

Ráđdehusa giella- ja kulturpolitihkka lea ollislaččat čilgejuvvon st. dieđ. nr. 48:s (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot år 2014* (Kulturpolitihkka 2014 ráđjái). Dieđáhusas ovddiduvvo boahktevaš logi jagi giella- ja kulturpolitihkka, maiddái sámi kultuvrra ja giela dáfus.

2004:s mearridii Sámediggi dáhttut Kultur- ja girkodepartemeanta sirdit sámi arkiivva hálldašeami Riikkaarkivárii, vai sámi arkiivva šaddá oassin stáhtalaš arkiivadoaimmas.¹³ 2005' bušehtas evttohuvo sirdojuvvot 0,7 mill kr stáhtalaš Arkiivadoaimmahakkii, sámi arkiivadoimmi.

4.5.3 Sámi kulturvistit¹⁴

Árran julevsámi guovddáža Divttasvuonas, II huksenoassi loahpahuvvui 2003' čavčča. 2002' revide-rejuvvon bušehta oktavuodas juolluduvvui dása 5 mill kr, ee. Giellalávdegotti mearkkašumiid geažil (vrd. B. árv. S. nr. 5 (2000–2001) ja B. árv. nr. 5 (2001–2002)).

Kultur- ja girkodepartemeantta 2005–2008 investerenplánas (vrd. st. prp. nr. 1 (2004–2005)) lea Njávdáma nuortasámi museii juolluduvvon 26,2 mill kruvno doarjjan.¹⁵ Stáhta lea ovdal addán 3,8 mill kruvno dán huksenprošektii. Ája sámi guovddáži, Gáivuonas, lea ollislaš doarjja 21,3 mill kruvno, ja vuosttaš oassi lea plánejuvvon juolluduvvot 2006:s (10 mill kruvno).¹⁶ Sámi dáidda-museii juolluduvvo 2006:s 1 mill kruvnoš plánejuvvon 2007:s 10 mill kruvno. Eaktuduvvo ahte dáiddamusea šaddá Sámi Vuorkádáviriid ossodahkan.

30 mill kruvnoš doarjjarámma lea gaskaboddosaš merošteapmi. Ája sámi guovddáža ja Sámi dáiddamusea prošeavttain leat logut gaskaboddosaš pláanalogut, go ferte vuhtii váldit prošeavttaid viidáset guorahallama ja jahkásaš bušehtameannudemiid.

Kultur- ja girkodepartemeanta lea maiddái juolludan 1 mill kruvno oasseruhtadeapmin sámi multidáiddara Nils-Aslak Valkeapää-rohki opmodaga oastima várás.¹⁷

4.5.4 Sámi valáštallan

Sámedikki 2003' jahkedieđáhus čájeha ahte sámi valáštallamis leat olu doaimmat, ja ahte doarjja dárbbášuvvo valáštallandoaimmaide ja dáid doaimmaid organiseremii. Sámediggi ja Sámi valáštallanlihttu (SVL-N) leat Kultur- ja girkodepartemeanttas dáhtton jahkásaš doarjaga spealloruhtasisa-boađuin. KGD lea bivdán Sámedikki ovddidit ohcamuša, vai lea vuoddu ášši meannudit. Sámi valáštallamis lea maiddái vejolašvuotta dálá rust-

¹³ Sámedikki jahkedieđáhus kap. 3.9. (Dás kap. 3.3.9.)

¹⁴ Geahča Sámedikki jahkedieđáhusa kap. 3.12. (Dás kap. 3.3.9.)

¹⁵ Geahča Sámedikki jahkedieđáhusa kap. 3.12. (Dás kap. 3.3.9.)

¹⁶ Geahča Sámedikki jahkedieđáhusa kap. 3.13.1. (Dás kap. 3.3.9.)

¹⁷ Sámedikki jahkedieđáhus kap. 3.13.1. (Dás kap. 3.3.9.)

¹² Geahča St. dieđ. nr. 10 (2002–2003) kap. 3.

tetdoarjaortnegiid bokte ohcat spealloruđain juolludeami ásahtit alcceseaset dárbbášlaš infrastruktuvrra. Dasa lassin sáhttet sámi valástallansearvvit ohcat doarjagiid báikkálaš servviid doarjaortnega bokte.¹⁸

4.5.5 Sámi media

Nu movt Sámediggi čujuha kapihttalis 3.13.1, de juolluduvvui sámi almmuhemiid vuoddoarjja 2003:s maiddái Gába nissonbláddái, Leavvedolggi mánáidbláddái ja risttalaš Nuortanaste bláddái. Sámediggi čujuha ahte lea ain dárbu nannet dáid almmuhemiid vai dat sáhttet almmuhuvvot sávahtahti kvalitehtain ja eanet gerddiid jagis.

Sámi aviissaid doarjaortnet joatkašuvvá Kultur- ja girkodepartemeantta bušeahtas, ja lea oktiibuot 11,6 mill kr 2004:s. Ráđdehusa 2005' bušeahttevttohusas lea evttohuvvon 12,9 mill kr doarjja, mii lea 11,6 % lassáneapmi 2004 ektui. Giedahallamis St. died. nr. 33 (2001–2002) *Lassidiedáhus stuoradiggediedáhusii nr. 55 (2000–2001) Sámepolitihka birra, ávžžuhii* Stuoradiggi ee. rievdadit sámi aviissaid doarjjameriid ortnega sámezielaviissaide buorin, ja árvoštallojuvvui heive go doarjaga hálddašanoavddasvástádusa sirdit Sámediggái. Gieldalávdegotti eanetlohku dáhtui maiddái rahpat vejolašvuoda juolludit almmolaš doarjaga báikkálaš dárogielaviissa julevsámeziel siiduide. Departemeanta lea dál bargame čuovvolit stuoradiggediedáhusa evttohusaid. Departemeanta áigu árvalit rievdadit doarjaortnega njuolggadusaid, mii mielddisbuktá ahte árvaluvvon bušeahttalassáneapmi várrejuvvo sámeziel aviissaide. Dasto addá departemeanta vejolašvuoda addit doarjaga julevsámeziel čállimii aviissain mat iešalddiset eai leat doarjjavuogiatvuodalaččat sámi aviisan. Departemeanta lea maiddái váldán oktavuoda Sámedikkiin ságaskuššat sámi aviissaid doarjaortnega hálddašanoavddasvástádusa vejolaš sirdima.

Davvi-Norgga filbmaguovddáš OS oažžu 2004:s oktiibuot 5,9 mill kruvnnu. Juolludus lea doarjjan sihke guovddáza doibmii ja oanehisfilmmaid buvttadeapmái. Juolludusa eaktun lea ahte Davvi-Norgga filbmaguovddáš OS doarju unnimusat ovttá sámi filmbabuvttadeami jahkásaččat. Jagi 2005' bušeahttevttohusas lea juolludeapmi unniduvvon 0,5 mill. kruvnnuin, mii mearkkaša ahte Davvi-Norgga filbmaguovddáš oččoši seamma doarjjadási oanehisfilmmaid buvttadeapmái go Vestnorsk filmsenter.

4.6 Sámelága rievdadeapmi

4.6.1 Sámi jienastuslogu guovddáš hálddaseapmi

Stuoradiggi lea ráđdehusa evttohusa mielde rievadan sámelága § 2–6 vrd. od. prp. nr. 26 (2003–2004) *Geassemánu 12.b. 1987' láhka Sámedikki ja eará sámi riektedilálašvuodaid (sámelága) láhkarievdadusaid birra*. Dát lea maiddái čilgejuvvon Sámedikki jahkediedáhusas kapihttalis 2.4. Duogážiin lei Sámedikki evttohus beassat hálddašit sámi jienastuslohkui čáliheami.

Láhkarievdadeapmi mielddisbuktá ahte jienastuslogu hálddaseapmi lea sirdojuvvon suohkaniin Sámediggái, ja sámediggi atná dál ovddasvástádusa olles jienastuslogu dáfus ja fuolaha ahte sámi jienastuslohku ráhkaduvvo suohkaniid mielde. Dán rádjái galggai suohkanii sáddet gáibádusa iežas čálihit sámi jienastuslohkui. Láhkarievdadeapmi mielddisbuktá ahte čáliheamiid ja sihkkumiid gáibádusaid dál galgá sáddet Sámediggái. Suohkanat mat vuostáváldet gáibádusaid, galget daid dađi mielde sáddet Sámediggái. *Sámediggi* ráhkada sámi jienastuslogu álbmotregistara, manjimuš válgga sámi *jienastuslogu* ja čálihan- dahje sihkkungáibádusaid vuodul, mat leat boahán válggaigodagas.

Sámi jienastuslogu guovddáš hálddahušlaš čuovvoleami ja heiveheami doaimmaha Sámediggi ovttasrádiid Álbmotregistrerema guovddáškantuvrrain. Vejolaš lassigolut leat meroštallojuvvon 0,5 mill kruvdnui jahkásaččat. Sámelága rievdadeapmi gáibida maiddái Sámediggeválggaid láhkaásahusaid rievdadeami. Láhkaásahusrievdusat dahkkojuvvojit ovttasrádiid Sámedikkiin.

4.6.2 Sámediggái njeallje dássenmandáhta

Ráđdehus lea ovidan evttohusa rievdadit sámelága § 2–4 ulbmiliin ásahtit Sámediggái njeallje dássenmandáhta, nu ahte Sámediggái oktiibuot šaddet 43 áirasa. Áigumušaid mielde galgá láhkarievdadeapmi leat gustovaš juo 2005 válgga rájes. Eanet dieđut leat Ot.prp. nr. 21 (2004–2005).

4.7 Dearvvašvuoda- ja sosiálabalvalusat sápmelaččaid várás

Dearvvašvuodaministar lea dán áigodagas doallan guokte čoahkkima, Kárášjogas ja Oslos, sámi álbmoga dearvvašvuodabálvalusa birra. Dáid ságastallamiid bokte leat ee. oľahan ovttamiel-

¹⁸ Geahča maiddái st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 4.5.

alašvuoda ásaheit ovttasbargoorgána mii áittarda sámi álbmoga fuolaid dearvvašvuodaásahusaid ektui. Sámediggi ja Dearvvašvuodadepartemeanta ráddádallet muđui nai jámmadit dearvvašvuodabálvalusa guoskevaš diliid birra.

Čuovvoleamis plána *Mangfold og likeverd* («Girjáiuvuohta ja dásseárvu») – mii lea Ráddehusa dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid doaibmaplána sámi álbmoga guovdu Norggas 2002–2005¹⁹ eaktuda departemeanta lagas ovttasbarggu Sámedikki ja Sosiála- ja dearvvašvuodadirektoráhta gaskka. Doaibmaplána gusto 2002–2005 áigodahkii, ja boahttevaš čuovvoleapmi čielgá 2005 mielde.

Dearvvašvuodadepartemeanta lea juolludan ruđa (10,7 mill kr 2004:s) geahččalan- ja ovddidanbargguide NAČ 1995: 6 «Sámi álbmoga dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa plána Norggas» (*Plan for helse- og sosialtjener til den samiske befolkning i Norge*) vuodul, ja «Girjáiuvuohta ja dásseárvu» doaibmaplána vuodul. Dáin ruđain lea 5,1 mill kr sirdojuvvon Sámediggái. Eanas oassi dán submis manná doarjaruđaid hálddašeapmái ja guovtti áššemeannudanvirgái Sámedikkis. 2002' árvoštallama mielde lea Sámedikkis iešheanalisa ovddasvástádus hálddašit doarjaruđaid.

Reastaruđa hálddaša Sosiála- ja dearvvašvuodadirektoráhta plána eará doaibmajijuid álgaheami várás. Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš lea 2004:s ožžon 4,3 mill kruvno dábaláš doaimma várás ja sámi guovlluid dearvvašvuoda- ja eallindiliiskadeami loahpameami várás. Loahppa adno sámi diehtujuohkinbálvalusa ásaheapmái, jorgalemiide, dulkaohpahuša ovdaprošekteremii ja Ráissas Sonjatuna dearvvašvuodaguovddáša sámi logopedavirggi ruhtadeapmái.

Fálaldat sápmelaččaide geat psykalaččat gillájit galgá nannejuvvot, ja danne viiddiduvvo Kárášjoga ja Leavnnja psykalaš dearvvašvuodasuodjalusa našovnnalaš gelbbolašvuodabásan sámi álbmogii, nu movt lea ovddiduvvon Psykalaš dearvvašvuoda viiddidanplánas mas daddjo ahte fálaldat daidda sápmelaččaide geat gillájit psykalaččat, galgá nannejuvvot gelbbolašvuodaguovddáša ásaheami bokte ja dikšofálaldaga huksema bokte. Ollislaš juolludeapmi ulbmilii lea su. 13 mill. kruvno 2004:s (6 mill. lassáneapmi 2003 ektui).

4.8 Guolástusgažaldagat

4.8.1 Guolástus- ja riddodepartemeantta ja Sámedikki oktavuoha

Sámediggi ja Guolástus- ja riddoministtar dollet jámmadit čoahkkimiid. Nu dovddiida Guolástusdepartemeanta Sámedikki oaiviliidda, ja sámi riddo- ja vuotnaguovlluid problematihka sámi beliide. Oppalaččat addá dát oktavuoha Sámediggái vejolašvuoda váikkuhit guolástuspolitihka. Guolástus- ja riddoministtar galledii Sámedikki Kárášjogas 2004' čavčča.

4.8.2 Gonagasreabbábivdu

Vai gonagasreabbá oarjjás leavvama galggai sáhttit ráddjet, fertii Norga ovttas Ruoššain 2004:s mearridit gonagasreabbá oktasašhálddašeami oarjjabealráji, ja dat lea 26 guhkkodatgráda nuortan (26° Ø) (Ø = øst = nuorta).²⁰ Borgemánu 6.b. 2004:s dohkeheii Guolástusdepartemeanta gonagasreabbábivdu njuolggadusaid 26° Ø oarjjabealde, mii rahpá friddja bivdu ja bidjá luotingildosa olles Norgga siskkit mearaid, mearraterritorija ja ekonomalaš avádaga reabbábivdui 26° Ø oarjjabealde. Bivdolohpi 26° Ø oarjjabealde ii leat ráddjejuvvon. Vai gonagasreabbát mat leat bivdojuvvon 26° Ø nuortabealde eai galgga seahkánit oarjjabeallái, de eai beasa fatnasat main lea gonagasreabbáearri dán ráji nuortabealde seammás bivdit gonagasreabbá 26° Ø oarjjabealde.

Suoidnemánu 8.b. 2004:s mearridii Guolástus- ja riddodepartemeanta lánkaásahuša 26° Ø nuortabeale gonagasreabbábivdui. 280.000 sturrosaš reabbáearis juolluduvvojit 270.000 reabbá gávpebivdui ja 10.000 dutkanbivdui. Finnmárkku mátkeealáhuša háldui biddjo 2.000 reabbáearri. Bivdoáigi lea čakčamánu 27.b. rájes juovlamánu 31.b. 2004 rádjái, ja lea dušše lohpi bivdit varisreabbáid main lea unnimusat 137 mm guhkkosaš skálžu.

Buohkat geat besse searvat gonagasreabbábivdui 2003:s, besset maiddái bivdit 2004:s. Fatnasat mat servet bivdui bohtet lassánit 2004:s, danne go bivdoguovlu lea viiddiduvvon, referánsaáigodat leat rievdan ja danne go guhkimus fanasguhkkodatmearrri lea rievdaduvvon 21 mehterii ja unnimus fanasguhkkodatmearrri lea rievdaduvvon 6 mehterii.

Bivdofatnasiidda oanehet fanasguhkkodatmearrri mielddisbuktá ahte eanet sámi guovlluid guolásteaddjit dál sáhttet bivdit gonagasreabbá.

¹⁹ Geahča st. died. nr. 10 (2002–2003) kap. 4.3. ja st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 6.

²⁰ Geahča Sámedikki jahkediedáhuša kap. 3.13.2.

Departemeanta oaivvilda ahte kvalitehta- ja sihkarvuoda ákkaid geažil ii leat áigeguovdil dohkkehit vel oanehit fatnasiid.

4.8.3 Riddodorskebivdu²¹

Miessemánu 1.b. 2004:s mearriduvvojedje Norgga riddodorski ráddjejuvnon suodjalanguovllut, go dalle gessojedje guolástanráddjema vuotnarájit. Fatnasat mat leat guhkibut go 15 mehtera ja mat guolástit dábalaš bivdoneavvuiguin, fertejit leat dáid vuotnarájiid olggobealde go bivdet dorski. Seammás mearriduvvui ahte lobálaš gávpedorski jorbadeaddu ii galgga leat eambo go 3.000 kg daidda guolásteddjiide geat eai leat guolástuslogus. Juohke olbmo nammii biddjo 25 kg guoli olggosfievrradanrádjinn. Dát mearráduosat suodjalit unnimus riddofatnasiid guovllu, ja nu maiddái sámi vuotnabivdiid guovllu.

Norgga riddodorskki máddodatdilli lea dutkiid dieduid mielde hui heittot maiddái 2004:s. Vejolaš lassidoaimbajut 2005:s eai leat vel árvoštallojuvnon, muhto vejolaš doaimbajut guorahallojuvvojit ovdal 2004' loahpa.

4.8.4 Lagasvuoda- ja sorjavašvuodaprinsihppa

Sámediggi čuoččuha (jahkediédáhusa čuoggás 3.3.13.2 Ealáhusovdánahttin) ahte sápmelaččain álgoálbmogin eai leat vuodlaš vuogátvuodas beassat hálddašit ja bivdit guoli. Sámediggi čujuha vuosttažettiin daidda hálddašanortnegiidda mat dagahit ahte guolásteaddjit masset historijálaš guolástanrivttiideaset.

Sámediggi ohcala lagasvuoda- ja sorjavašvuodaprinsihpa hálddašeami vuodđun. Guolástus- ja riddodepartemeanta čujuha (vrd. st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 7.1.) ahte lagasvuoda- ja sorjavašvuodaprinsihppii ii leat dálá searvanlagas gustovašvuodas, jus lagasvuoda- ja sorjavašvuodaprinsihppa mearkkaša ahte searvanlohpi galggašii juolluduvvot geográfalaš gullevašvuoda vuodul, go dakkár eavttuid vuodul ii leat dál váldi juolludit searvanlobiid.

4.8.5 Regulerenráddái searvan

Sámediggi čujuha jahkediédáhusastis (kap. 3.3.12.2) ahte lea leamaš váttis oazžut Regulerenrádi doarjaga Sámedikki oaiviliidda regulereimiid hárrái.

²¹ Geahča st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 7.1 duogásdieduid dáfus.

GRD dáhttu deattuhit (vrd. st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 7.1.) ahte Regulerenráddi doaimmá dábalaš gulaskuddanproseassa sajis, ja lea Guolástus- ja riddodepartemeanta ráddeddi orgána. Regulerenráddi buktá rávvagiid dasa movt Norgga eriid juogadit Norgga guolásteddjiid gaskka, ja movt guolásteami doaimmahit. Guolástusdirektoráhtta ráhkkanahtta Regulerenrádi čoahkkimiid, ja ovddida rávaevttohusaid. Evttohusat digáštallojuvvojit Regulerenrádis, ja Regulerenráddi addá jienasteami bokte rávvagiid Guolástus- ja riddodepartementii. Rádis lea 12 miellahtu, ja Sámedikkis lea okta lahttu.

4.9 Boazodoallu

4.9.1 Ráddádallamat ja šiehtadallamat

Čujuhit Sámedikki jahkediédáhusa čuoggái 3.2.1 ráddádallamiid birra. Eanandoalodepartementii lea deatalaš ja dárbbalaš ovddidit buriid ráddádallan- ja šiehtadallanprosedyráid sámi beroštumiid guovdu. Dál lea boazodoaloláhka rievdaduvvome, ja dan oktavuodas áigot Eanandoalodepartemeanta ja Biebmodepartemeanta ráddádallat sihke Sámedikkiin ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikka-servviin.²²

4.9.2 Dásseárvohástalusat

Čujuhit Sámedikki jahkediédáhusa kapihttali 3.2.5 dásseárvopolitihkalaš hástalusaid birra. Ealli sámi servodagaid ovddideamis eaktuduvvo ahte nissonolbmui leat posišuvnnat ja váikkuhanfápmu buot dásiin. Boazodoalopolitihkalaš barggus lea danne deatalaš láchit nissonolbmuide ulbmillaš dili boazodoalus. Boazodoallošiehtadusa juolludeapmi nissondoaimbajui lea veahkkinn dása. Dál lea nissonolbmuid dilli boazodoalus árvoštallojuvome, maiddái ekonomalaš gaskaomiid geavaheapmi árvoštallojuvvo. Ulbmil dáinna bargguin lea boazoealáhussii ovddidit ođastuvvon ja eanet ulbmillaš dásseárvopolitihka, mas nissonolbmot beasaše eambo oassálastit ja váikkuhit. Boazodoalolága rievdadeami oktavuodas áigu Eanandoalodepartemeanta deattuhit dásseárvogažaldagaid ja daid geatnegasvuodaid maid ON' nissonkonvenšuvdna bidjá.

4.9.3 Kultuvra ja ealáhuseallin

Jahkediédáhusas čujuhuvvo ahte Sámediggi dál oassálastá observatoran boazodoallošiehtadalla-

²² Geahča maiddái st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 7.2.

miin (kap. 3.2.10). Sámediggi oavvilda dán rolla fertet rievdatit vai Sámediggi oazžu duohta váikkuhanvejolašvuoda, sihke boazodoallošiehtadallamiin ja eanandoallošiehtadallamiin.

Earret šiehtadallamiid observatoradoaimma, de ovddida Sámediggi boazodoallošiehtadallamiid dálá ortnega mielde cealkámušaid boazodoallošiehtadusa stuoradiggeproposišuvdnii ovdal go Stuoradiggi dan loahpalaččat meannuda. Sámedikki cealkámuš lea dán láhkái oassin Stuoradikki meannudanvuodus. Eanandoallošiehtadallamiid oktavuodas galgá ságastallojuvvot Sámedikkiin oppalaš eanandoalopolitihka hábmema hárrái, ja erenoamážit sámi eanandoalu hástalusaid hárrái, ovdal go jahkásaš eanandoallošiehtadusat čadahuvvojit.

Ealáhus- ja sámpolitihkalaš ovddideami oktavuodas áigu Ráđdehus, ovttasráđiid ealáhusorganisašuvnnaiguin, jámmadit árvoštallat Sámedikki rolla.

4.9.4 Areálasuodjaleapmi ja areálahálddašepmi ja ealáhusovdánahttin

Finnmárkku boazologu heiveheapmi lea ášši masa čájuhuvvo stuora beroštupmi ovddosguvlui. Leat álggahuvvon ángirusšamat dasa movt dili lágídit nu ahte doarvái njuovvojuvvo, ja biergojohtu buoránivččii. (Ášši ságaskuššo Sámedikki jahkediedáhusas čuoggás 3.13.2.)

4.10 Riektedilit ja sámi guovlluid eanan- ja luondduriggodathálddašepmi

Čujuhit oassái «vuoigatvuodát» Sámedikki jahkediedáhusa kapihttaliin 3.2.2 ja 3.2.3. Sámediggi giedahallá Finnmarkkolága maiddái «iešmearrideami» vuolde čuoggás 3.2.2.

4.10.1 Finnmarkkoláhka

Cuoŋománu 4.b. 2003:s ovddidii Ráđdehus od. prp. nr 53 Finnmarkku fylkka riektedili ja vuoddo- ja luondduriggodathálddašeami láchkaevttohusa (Finnmarkkoláhka) Stuoradiggái.²³ Stuoradikki justisálavdegoddi lea čađahan gulaskuddamiid, ja lei golggotmánus 2003 mátkkošteame Finnmarkkus, ja doalai čoahkkimiid Sámedikkiin ja Finnmarkku fylkkadikkiin, ja viđa sámi suohkana sátnejodiheddjiiguin. Cuoŋománus 2004 lei justisá-

lávdegoddi oahppomátkkis Canadas ovttas sámediggepresideanttain ja fylkkasátnejodiheddjiin.

Justisálavdegoddi ovddidii geassemánu 19.b. 2003' reivvestis olu gažaldagaid justisaministarii ráđdehusa Finnmarkkoláhkaevttohusa birra. Lávdegoddi dáhtui ee. láchkaevttohusa árvoštallojuvvot bealakeahtes álbmotrievttálaš vuogi mielde. Justisadepartemeanta bálkáhii professoriid Hans Petter Gravera ja Geir Ulfsteina guorahallat láchkaevttohusa álbmotrievtti ektui. Professoriid raporta sáddejuvvui justisálavdegoddái skábmamánu 3.b. 2003.

Professorat oavvildeigga ahte láchkaevttohus ii doarvái bures doahttal álbmotrievtti gáibádusaid eamiálbmogiid eananvuoigatvuodaide, ja vuodušteigga dán ILO-konvenšuvdnii nr. 169 artihkkala 14 nr. 1 eamiálbmogiid birra.

Skábmamánu 18.b. 2003' reivves ovddidii justisálavdegoddi eanet gažaldagaid ráđdehussii. Lávdegoddi dáhtui earet eará ráđdehusa oavila professoriid Gravera ja Ulfsteina álbmotrievttálaš guorahallamii. Dán gažaldaga vástidii justisaministtar čuoŋománu 6.b. 2004' reivves, ja Olgoriikkadepartemeantta riekteossodaga álbmotrievttálaš guorahallamis mii sáddejuvvui justisálavdegoddái cuoŋománu 22.b. 2004. Justisálavdegotti eará gažaldagat vástiduvvojedje geassemánu 14.b. 2004' reivves.

Justisálavdegoddi mearridii golggotmánus 2003 ahte sii Finnmarkkoláhka barggus maiddái áigot ráđdádallat Sámedikkiin ja Finnmarkku fylkkadikkiin. Ovdal 2004' geasi leat ráđdádallamat čadahuvvon guovtte geardde.

4.10.2 Sámi vuoigatvuodálavdegotti bargu Finnmarkku lulábealde

Sámi vuoigatvuodálavdegoddi joatká iežas barggu riektedili hárrái ja sámi guovlluid vuoddo- ja luondduriggodathálddašeami hárrái Finnmarkku lulábealde. Justisadepartemeanta lea dan oktavuodas juolludan ruda stuorát dutkanprošektii.

4.11 Sámi guovlluid birassuodjalus

4.11.1 Areálasuodjalus ja areálahálddašepmi

Čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhusa kapihttali 3.3.11.1. Suodjalanplána bargu luonddugáhttenlága mielde, čadahuvvo lága áššemeannudannjuolggadusaid § 18 mielde, ja dárkilet áššemeannudannjuolggadusaid mielde Birasgáhttendepartemeantta johttočállošis T-3/99.

²³ Vrd. st. died. nr 10 (2003–2004) kap. 9.1.

St. diedáhusas nr. 10 (2003–2004) *Sámedikki 2002' doaibma*, mii čuodjá ná:

«Birasgáhttendepartemeanta áigu váldit okta- vuoda Sámedikkiin dainna ulbmiliin ahte laga- bui guorahallat movt meannudanrutiinnaid sáhtášii buoridit, luonddusuodjalanlága rá- maid siskkobealde, vai sámi beroštumit áittar- duvvojit buoremus lági mielde.»

Sámediggepresideanta ja birasgáhttenminist- tar čuovvoleigga dán čoahkkimis ođđajagimánus 2004. Mañnel leat Sámediggi ja Birasgáhttenpar- temeanta doallan hálddahuslaš čoahkkima, nama- lassii cuoŋománu 27.b. 2004. Dán vuodul galgá sámediggi konkreetta evttohit buoridemiid plána- proseassas. Departemeanta áigu dasto 2004:s evttohit dárkilet áššemeannudanjuolggadusaid, mat buoremus lági mielde sihkkarastet ahte sámi beroštumit válđojit fárrui luonddusuodjalanlága suodjalanproseassain.

Birasgáhttendepartemeanta dáhttu maiddái čujuhit dasa ahte Divttasvuona-Oarjevuona suodja- lanplána proseassa dál fas lea johtui bohtán, mañnel go bisánii 2001:s. Stuoradiggi meannudii 2003' gida suodjalanplána ođđasis álggaheami. Stu- oradiggi mearridii ovddidit čuovvovaš ávžžuhusa (mearrádus nr. 367 (2002–2003)) st. died. nr. 55 (2000–2001) ja st. died. nr. 33 (2001–2002) meannudeami olis, vrd. Árv. S. Nr. 110 (2002–2003) cuoŋománu 1.b.:

Stuoradiggi dáhttu Ráddehusa váikkuhit dasa ahte Divttasvuona-Oarjevuona suodjalanplána- bargu šattašii našovnnalaš proseassan, mas Birasgáhttendepartemeanta ja Sámediggi doa- lahit njuolggá oktavuoha. Bargu galgá organis- erejuvot ovttasrádiid Sámedikkiin, ja galgá sihkkarastet ahte eai dahkko mearrádusat Divttasvuona-Oarjevuona- guovllu hárrái, almmá julevsámi beroštumiid guorahallama ja áittardeami haga.

Ovttasrádiid ee. Sámedikkiin lea ráhkaduvvon áššemeannudanplána ja prográmma, mii bohtá ovdan Birasgáhttendepartemeantta reivves ođđa- jagimánu 16.b. 2004 Nordlándda Fylkkamánnái. Mandáhta vuodđun lea ahte viidáset bargu galgá leat našovnnalaš proseassan, ja plánenvuogit gal- get sihkkarastit ahte julevsámi beroštumit čielgga- duvvojit ja válđojit fárrui ráddádallamiidda. Bargo- joavku mas leat ovddastuvvon sihke iešgudet báik- kálaš beroštumit ja suohkaniid ja stáhtalaš beroštumit báikkálaš/-regionála dásis, galgá ovddidit organiseren- ja plánenevttohusa ovdal čakčamánu 1.b. 2005.

4.11.2 Kulturमितoláhka

Čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhusa kapihttali 3.11.2.

Birasgáhttendepartemeanta sirddii 2001:s válddi Sámediggái hálddašit kulturमितolága gaskaboddosaččat 3 jahkái. NIBR (Norsk Institutt for by- og regionforskning) ja Norut Finnmarku árvoštalle hálddašanortnega 2003' čavčča, ja čielggadeapmi lea leamaš ráddjejuvvon gulaskud- damii 2003/2004 jahkemolsumis. 2004:s guhkiduv- vui hálddašanortnet 2005' lohppii.

Ráddehus bohtá ovddidit sierra stuoradigge- diedáhusa kulturमितopolitiikka birra, mas ee. sámi kulturमितohálddašeapmi čielggaduvvo.

4.12 Minerálahka

Sámedikki jahkediedáhusa čuoggás 3.7.2 addojit lassikommentárat Ealahus- ja gávpedeparte- meantta ovddasvástádussuorggi vuolde. Čuokkis lea minerálahka birra.

EGD' politihkalaš njunnožiid ja Sámedikki vár- represideantta čoahkkima vuodul, dáhtui EGD doallat čoahkkima Sámedikkiin guorahallan dihte Sámedikki oaiviliid ođđa minerálahka birra. Olles- beaivvi čoahkkin dollojuvui Kárášjogas njukčamá- nus, ja dasa searvvai maiddá GGD. Ovdal čoahk- kima sáddii departemeanta čálalaš duogášmateri- ála mii lei vuodđun ságastallamiidda. Čoahkkimis lea čállojuvvon referáhta. Sihke Sámediggi ja EGD atne čoahkkima konstruktiivvalážžan ja ávk- kálažžan.²⁴

4.13 Petroleumdoaibma Barentsábis

Nu movt namuhuvvon st. diedáhusas nr. 38 (2003–2004) petroleumdoaimma birra, de čoahkkinaste eiseváldit ja sámi beroštumiid ovddasteaddjit, dalle go Lofuohta guovllu – Barentsábi birrajagi petrole- umdoaimma čielggadeapmi lei gulaskuddamis. Čoahkkimii serve Oljo- ja energiijadepartemeant- ta, Gielda- ja guovlodepartemeantta, Eanandoallo- departemeantta, Sámedikki, Norgga Boazosápme- laččaid Riikkasearvvi ja Boazodoallostivrra ovddas- teaddjit. Čoahkkimis ságastallojuvvojedje iešgudet doaimmat maiguin «Lofuohta – Barentsábi petrole- umdoaibma ja sámi dilálašvuodat» nammasaš čielggadeami sáhtášii čuovvolit. Dán oktavuodas lei ovttamielalášvuoha muhtun čuoggáide maid eiseváldit galget čuovvolit.

²⁴ Geahča maiddá st. died. nr. 10 (2003–2004) kap. 9.3.

OED' ovddasvástádus lea:

- Fealtahuksemiid váikkuhusčielggademiid bagadusas galgá čilgejuvvot ahte sámi beroštumiid ja boazodoalu beroštumiid váikkuhusat galget váldot fárrui váikkuhusčielgga-deapmái, dalle go dat lea áššáigulleaš, vai dakko bokte sihkkarastá ahte sámi dilálašvuodát čuvgejuvvojit petroleumriggodagaid huksemiid oktavuodas.
- Go Snøhvit-buvttadeapmi lea muhtun jagiid bistán, de galgá čadahuvvot mánggafágalaš dutkanprošeakta man bokte Snøhvit-huksema duohta váikkuhusat sámi ealáhusaide, kultuvrii ja servodahkii čielggaduvvojit. Ovttrasráđiid Sámedikkiin ja boazodoalo organisašuvnnaiguin, árvvoštallojuvvojit buhtadeaddji doaibma-bijut maiguin ráddje vejolaš negatiiva váikkuhusaid sámi ealáhusaide, kultuvrii ja servodahkii. Stuoradiggi dohkkehii Snøhvit-huksema 2002:s, ja buvttadeapmi galgá plána mielde leat jođus 2006 rájes.

Ráđdehus lea juovlamánu 15.b. 2003' mearrádusainis, birrajagi petroleumdoaimma joatkašuvvama birra dain guovlluin mat leat juo rahppon dasa Lulli-Barentsábis, geažuhan ahte dáhtošii ángiruššat ovddidit Barentsábi petroleumdoaimma. Dákkár ángiruššama eaktun leat garra sihkarvuoda- ja birasgáibádušat doaimmaid dáfus dán guovllus. Go petroleumdoaimma Barentsábi Norgga guovlluin ná deattuhuvvo, de dáhttu ráđdehus ovddidit dán doaimma dakkarin mii positiivadit ovdánahtta olles Barentsábi, ja lágidit ovttasbarggu petroleumriggodagaid sihkkaris ja beaktilis ávkkástallamii Barentsábi Norgga ja Ruošša guovlluin.

4.14 Bieggafápmu

Sem-julggaštusas nannii ráđdehus mihttomearrin ahte galget leat bieggafápmorusttegat mat jahkásaččat buvttadit 3 TWh 2010 rádjái. Ulbmil lea huksejuvvon Stuoradikki mihttomeriid ala energiijanuppástumi hárrái, mearriduvvon Stuoradiggediedáhusas nr. 29 (1998–1999) *Om energipolitikken (Energiijapolitihka birra)*. Eiseválddit leat ovddidan ekonomalaš váikkuhandoaimmaid dása. Norgga luonddudilálašvuodaid geažil sáhtta bieggafápmu leat mearkkašahhti ávkin ođasmahtti energiija ovdánahttima dáfus.

Ráđdehusa mihttomearrin lea ahte bieggafápmohuksen dahkko guoddevaš vuogi ja ollislaš perspektiivva mielde, mas eará earála- ja servodat-beroštumit vuhtii váldojuvvojit bures. Eanas plánejuvvon bieggamillorusttegat leat Trøndelágas

davás. Dát mearkkaša ahte rusttegiid ásaheapmi sáhtta guoskkahit sámi beroštumiid, ja ere-noamážit boazodoalu.

Boazodolliin lea álgoálbmogin rievttálaš suodjalus mearkkašahhti sisabahkkemiid vuostá, mat váikkuhit sin vejolašvuodaid joatkit iežaset árbevirolaš ealáhusadoaimma. Dát nannejuvvo sihke álbmotrievttis, muhto maiddái Norgga rievtti mearrádusain. Stuoradiggediedáhusas nr. 33 (2001–2002) –*Lassediedáhusas St.diedáhussii nr. 55 (2000–2001) Sámeapolitihka birra* deattuha Ráđdehus dárbbu nannet boazodoalu areálaid suodjaleami. Lea dehálaš čielggadit iešgudet bieggamilloprošeavttaid váikkuhusaid ja čadahit heivvolaš proseassaid maid olis sáhtta unnidit vejolaš negatiiva váikkuhusaid boazodoalu guovdu.

Dála njuolggadusat bieggafápmoprošeavttaid birra mielddisbuktet juohke áidna prošeavtta vuodalaš árvvoštallama energiijalága ja plána- ja huksenlága KU-mearrádusaid olis, ja addet nu buori vuodi árvvoštallat juohke prošeavtta váikkuhusaid. Ráđdehus atná dárbbaslašžan ahte addo vuoddu eanet ollislaččat árvvoštallat plánejuvvon bieggamillorusttegiid váikkuhusaid oppalaččat. Dan oktavuodas háliida Ráđdehus ásahtit temahtalaš vuostelasvuodaárvoštallama vuogádaga, earret eará boazodoalu dáfus, gos sihke diedihuvvon ja váikkuhusiskkaduvvon bieggamilloprošeavttaid geahčča oktanis.

Vuostelasvuodaárvoštallama boazodoalu beroštumiid ektui sáhtta boazodoallohálddahuš čadahit dárkilet eavttuid mielde. Diedihuvvon prošeavttaid árvvoštallama hárrái sáhtášii diekkár čielggadeami čadahit jođánit ja njuovžilit. Vuogádat sáhtta hálddašit sihke dálá plánaid ja ođđa prošeavttaid mat diedihuvvožet. Vuostelasvuodaárvoštallamat galget leat oassin diedihuvvon prošeavttaid doaibmalohpe- ja plánagiedahallama vuodas.

Bieggafápmorusttegiid ásaheami oktavuodas lea váldonjuolggadus ahte gáibiduvvo lohpi sihke energiijalága mielde ja ahte ráhkaduvvo regulerenplána plána- ja huksenlága mearrádusaid mielde. Plána- ja huksenlága mearrádusaid olis sihkkarasto boazodollii stuorát vejolašvuodta váikkuhit proseassaid. Ráđdehus oaivvilda ahte dábalaččat ii berre addot dispensašuvvnda plána- ja huksenlága mearrádusain doaimmaide mat gáibidit nu viiddis eatnamiid go bieggafápmorusttegat. Dát lea ere-noamáš dehálaš guovlluin gos leat sámi beroštumit ja boazodoalloberoštumit.

Ráđdehus áigu ráhkadit njuolggadusaid bieggafápmorusttegiid plánema ja huksenbáikki váljema birra. Oktan ulbmilin njuolggadusaiguin lea movttiidahtit suohkanlaš ja guovllulaš dásiid

iežaset váldo areálaplánain aktiivvalaččat árvoštallat heivvolaš guovlluid bieggafápmuhuksemii. Dasa lassin galget njuolggadusat čilget máid galgá vuhtii váldit bieggafápmorusttegiid huksemis ja lokaliseremis. Njuolggadusain čujuhuvvo maiddái movt bieggafápmoáššiid giedahallan plána- ja huksenlága mielde ja energiijalága mielde sáhtttá ovttastahttojuvvot vuohkkasit.

4.15 Riikkaidgaskasaš ángiruššan

Riikkaidgaskasaš eamiálbmotlogijagis (1995–2004) lea ON eambo deattuhan iešgudet máilmiguovlluid eamiálbmogiid váttis dili. New Yorkas lea ásahuvvon Eamiálbmotáššiid bistevaš forum. Forum gullá ECOSOC vuollái, das lea viiddis mandáhtta ja čoahkkinastá jahkásaččat. Genèvas čadahuvvojit šiehtadallamat eamiálbmot-vuoigatvuodaid ON-julggaštusa birra. Eamiálbmotáššit leat maiddái deatalaččat ON' Generálačoakkámis ja ON' Olmmošvuoigatvuodakommišuvnnas. Eamiálbmotdilálašvuodat giedahallojuvvot maiddái olu eará oktavuodain ON-vuogádaga siskko-bealde.

4.15.1 ON' eamiálbmotáššiid bistevaš forum

Bistevaš Forumas (BF) leat 16 ovttaskas miellahtu. Bealli sis leat eamiálbmogat. Buot BF' miellahtut oassálastet eamiálbmotáššiid bealakeahtes áššedovdin. Earret miellahtuid de leat maiddái stáhta, ON-orgánaid ja –organisašuvnnaid ja eamiálbmotorganisašuvnnaid ovdasteaddjit forumas observatoran sátnevuorolobiin.

BF' goalmát čoahkkin dollojuvvui miessemánu 2004. Earret dábálaš čoahkkináššiid (ekonomalaš- ja sosiála ovdáneapmi, kultuvra, biras, oahpahuš, dearvvašvuohta ja olmmošvuoigatvuodat), deattuhii forum erenoamážit mánáid ja nuoraid áššiid. Sámediggi lei mielde Norgga sáttagottis. Ráđdehus ja Sámediggi dolle oktasaš sártni kultuvrra birra Bistevaš Foruma čoahkkinimis. Ráđdehus lea čadat dorjon Bistevaš Foruma ásaheami, sihke politihkalaččat ja ekonomalaččat.

4.15.2 Bargu ON' eamiálbmotvuoigatvuodaid julggaštusa hárrái

Bargojoavku maid ON' Olmmošvuoigatvuodakommišuvdna lea nammadan doaimmahit barggu ON' eamiálbmotvuoigatvuodaid julggaštusain, doalai jahkásaš sešuvnna Genèvas čakčamánu 2003. Vuohččan bargojoavkku historj-

jas dorjo riikkat ja eamiálbmotovdasteaddjit kompromissaid mat sulastahttet julggaštusa álgoárvalusa. Dat joavkkut mat gáibidedje olles árvalusa dohkkehuvvot, dahje mat gáibidedje olles árvalusa rievdaduvvot, lea hirbmadit unnon. Danne mestuvai oažžut áigái duohta šiehtadallamiid julggaštusa materiálalaš sisdoalu hárrái. Šiehtadallamat čadahuvvojedje davviriekkaid evttohusa vuodul. Šiehtadallamiid ovdáneapmi addá doaivaga oažžut julggaštusa dohkkehuvvot lagamus moatti jagi sisa. Sámediggi lei mielde Norgga sáttagottis. Bargojoavkku 10. sešovdnačoahkkimii 2004:s ovdidedje davviriekkat ovttas Estteatnamiin, New Zealánddain ja Šveiccain vel ovttas bargoevttohusa julggaštusa rievdadeami hárrái. Maiddái dát bargoevttohus biddjui šiehtadallamiid vuodđun ja dagahii ahte ášši ain ovdánii.

4.15.3 Eamiálbmotbargu biologalaš šláddjivuoda konvenšuvnna (CBD) hárrái

Norga lea árijalaččat mielde eamiálbmotguoskevaš barggu biologalaš šláddjivuoda konvenšuvnnain (CBD). Muhtun doaimmat CBD' eamiálbmotbarggu leat earret eará árbevirolaš máhtu iešgudet bealit, ollislaš ja beaktilis oassálastin, biogirjái- vuoda oskku ja kultuvrralaš árvvuid doahttaleapmi ja ollislaš ekovuogádathálddašeapmi.

CBD oktavuodas lágidii Norga njealját riikkaidgaskasaš Troandinkonferánssa biologalaš šláddjivuoda birra 2003' geasi. Fáddán lei teknologija-ovttasbargu ja teknologijasirdin. Árbevirolaš máhtu birra ságastallojuvvui mángggain logaldallamiin.

Bargojuvvo eamiálbmotguoskevaš čuoimmaid integreremiin buot konvenšuvdnabargosurggiide, ja muđui biddjojit návccat čuoimvolit eamiálbmotguoskevaš áššiid bargoprográmma. Lea ásahuvvon bargojoavku man doaibman lea čuoimvolit bargoprográmma álgoálbmotáššiid.

Eamiálbmotguoskevaš áššiid bargojoavkkus biddjojit eamiálbmotjoavkkut «buohtalaga» konvenšuvdnabeliiguin sátnevuoruid ja ságastallanáiggi hárrái.

Fáttát mat giedahallojuvvojedje 2003:s ledje earret eará:

- Eaktodáhtolaš njuolggadusaid ráhkadeapmi dasa movt searvat areálaplánaproseassaide, ja váikkuhusanalyssaide mat váraváldet eamiálbmogiid kultuvrralaš, biraslaš ja sosiála dili.
- Ovddidit struktuvra- ja čadahanplána raporta dáfus, mii guorahallá eamiálbmogiid árvvuid ja trendaid sin máhtu, praksisa ja vásáhusaid

vuodul, mat leat áigequovdilát biologalaš girjái-vuoda áittardeamis ja guoddevaš geavaheamis.

- Ovddidit *Sui generis*-vuogádagaid (mat leat eará go pateantavuogádagat) árbevirolaš máhtu suodjaleami várás.
- Ovttasbargu ON' Eamiálbmogiid bistevaš forumain.

Sámediggi lea mielde Norgga sáttagottis biokonvenšuvnna áššeasálaščoahkkimiin, ja eamiálbmotprográmma bargojoavkkuid čoahkkimiin.

4.16 Buhtadus sápmelaš ja kveana oahppováillagiidda²⁵

Ráđdehus ovddidii suoidnemánu 2.b. 2004, Stuoradiggedieđáhusa nr. 44 (2003–2004) *Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordning for romani-folk/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener (Soahtemánáid buhtadusortnet ja buhtadusortnegat romaniálbmogii/tateriidda ja boarráset sápmelaš ja kveana oahppováillagiidda)*. Dieđáhusas árvala ráđdehus ahte sápmelaččat ja kveanat geat leat erenoamážit vahágahttojuvvon váilevaš oahpahusa geažil soađi ja dáruiduhttinpolitihka geažil, galget sáhttit oazžut doarjaga šállobuhtadusortnega heiveheami bokte. Ráđdehus atná vuoddu ahte sii gudet erenoamážit vahágaht-

tojuvvojedje, leat olbmot geain lei sámeigiella dahje kveanagiella/suomagiella eatnigiellan, eai ge hálddašan dárogiela dan made bures ahte dalá oahpahus livččii ávkin leamaš. Ráđdehus oaihvilda maiddá ahte rájit fertejit biddjot dan mielde man galle jagi oahpahusa lea massán, ja evttoha danne ahte rádjinn biddjo 1,5 jagi skuvlamassin dahje eanet. Ráđdehus ii ane dárbbaslažžan ođđasis ohcat buhtadusa jus ovdal juo lea ohcan. Ovddeš ohcamušaid berre baicca USKAV searvi ja searvi *Tapt skolegang* dohkkehit. Ođđa ohccit geat oaihvildit iežaset deavdit eavttuid, sáhttet sáddet ohcamušaid njuolga šállobuhtaduslávdegoddá.

Ráđdehus vuordá ahte Sámedikki eavttut vuostávdit Sámeálbmot foandda dál leat ollašuvvan, ahte foandda njuolggadusat viimmat sáhttet dohkkehuvvot, ja ahte reantu adno daidda ulbmiliidda maid Sámediggi dáhttu vuoruhit.

Miellodus: Sámedikki 2003' rehketoallu. Miellodus lea seamma go Sámedikki 2003' jahkedieđáhusa 4. kapihtal.

Giella- ja guovlodepartemeanta

á r v a l a :

Giella- ja guovlodepartemeantta juovlamánu 10. beaivvi 2004 árvalus Sámedikki 2003' doaimmaid birra sáddejuvvo Stuoradiggái.

²⁵ Geahča st. dieđ. nr. 10 (2003–2004) kap. 12. Sámediggi ovddidii ášši 2002' jahkedieđáhusastis kap. 3.3.

Miellodus 1**Sámedikki rehketoallu 2003****4 Sámedikki rehketoallu 2003**

Sámedikki rehketoallu 2003 lea olles doaimma reaidarehketoallu ja čájeha doaimma duohta girjejuvvon boaduid ja goluid.

Rehketoallu biddjo ovdan golbman váldoasis; rehketoallu buohkanassii, doaimmarehketoallu juogaduvvon váldopoasttaide ja váikkuhangaskaoapmerehketoallu juogaduvvon váikkuhangaskaoapmeortnegiidda. Juohke váldoasis lea čilgehus dakko gokko lea erohus.

4.1 Rehketoallu 2003 – buohkanassii

Tabealla 1.1 Sámediggi – Sametinget

Rehketoallu 2003

Konto	Teaksta	Boadus	Rev.buš 2003	Erohus	%
Juolludeamit					
50	Departemeanttaid juolludeamit	214 846 000	212 546 000	2 300 000	1,1 %
–	Čadnojuvvon rudat, gč. rev.bušeahta-03		20 103 228		
–	2002 badjebáhčaga oddasisjuogadeapmi, gč. rev.buš-03		5 855 321		
1. Rámmajuolludemiid submi		214 846 000	238 504 549	-23 658 549	-9,9 %
Politiikkaš ja hálddahaslaš dási doaibma ja erenoamáš doaibmagolut					
01	Politiikkaš dási doaibma	12 969 370	12 386 000	-583 370	-4,7 %
01	Hálddahaslaš doaibma	52 669 355	52 345 900	-323 455	-0,6 %
22	Erenoamáš doaibmagolut	9 484 362	8 560 371	-923 991	-10,8 %
2. Doaibmagoluid submi		75 123 087	73 292 271	-1 830 816	-2,5 %
Váikkuhangaskaoamit					
51	Ealahusovddideapmi	25 887 300	24 167 000	-1 720 300	-7,1 %
52	Kultuvra	31 037 767	31 081 000	43 233	0,1 %
53	Sámeigiella	33 762 947	34 500 000	737 053	2,1 %
54	Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi	10 409 900	12 671 950	2 262 050	17,9 %
55	Eará doarjagat (politiikkaš doaibma)	5 476 000	5 275 000	-201 000	-3,8 %
56	Oahpaheapmi	23 831 445	34 611 078	10 779 633	31,1 %
57	Riikkaidgaskasaš ovttasbargu	1 239 000	7 891 100	6 652 100	84,3 %
58	Sámeálbmotfoanda – SÁF	-4 650 861	7 419 150	12 070 011	162,7 %
59	Dearvvasvuoda- ja sosiálaánjiruššan	4 302 000	4 200 000	-102 000	-2,4 %
60	Arkiiva-, bibliotehka- ja diehtujuohkinbálvalus	5 596 000	5 396 000	-200 000	-3,7 %
61	Dásseárvodoaimmat	496 000	500 000	4 000	0,8 %

Tabealla 1.1 Sámediggi – Sametinget

Rehketdoallu 2003

Konto	Teaksta	Boađus	Rev.buš 2003	Erohus	%
3.	Váikkuhangaskaomiid submi	137 387 498	167 712 278	30 324 780	18,1 %
4.	Reaidarehketdoalu boađus (1-2-3)	2 335 415	-2 500 000	-4 835 415	193,4 %
58	SÁF kapitálavuoitu Norges Bankus lea boastut fievrriduvvon boahtun	-4 650 861	0		
5.	Reaidarehketdoalu boađus	-2 315 446	-2 500 000	-184 554	7,4 %

Reaidarehketdoalu boađus ii leat dákkkistuvvon joduide. Geahča 4.4.12 kap. vai oainnat rivttes boh-tosa.

4.2 Departemeanttaid juolludeamit

Departemeanttaid juolludeamit juohkásit ná:

Tabealla 1.2 Sámediggi – Sametinget

Rehketdoallonohtat 2003

Poasta	Teaksta	Boađus	RevBuš 2003	Erohus	%
50	Gielda- ja guovludepartemeanta	133 900 000	136 100 000	-2 200 000	-1,6 %
50	Oahpahus- ja dutkandepartemeanta	29 189 000	26 689 000	2 500 000	9,4 %
50	Mánáid- ja bearašdepartemeanta	8 413 000	8 413 000	0	0,0 %
50	Birasdepartemeanta	2 000 000	2 000 000	0	0,0 %
50	Kultur- ja girkodepartemeanta	30 244 000	30 244 000	0	0,0 %
50	Dearvvašvuodadepartemeanta	5 100 000	5 100 000	0	0,0 %
50	Eanadoalodepartemeanta	6 000 000	4 000 000	2 000 000	50,0 %
Juolludeamit departemeanttain		214 846 000	212 546 000	2 300 000	1,1 %
–	Čadnojuvvon ruđat, gč. rev.bušehta 2003		20 103 228		
–	2002 badjebáza oddasisjuogadeapmi, jfr. rev.buš 2003		5 855 321		
Submi		214 846 000	238 504 549		

2003 juolludeamit Sámediggái ledje buohkanassii 206 246 000 ruvno, muhto miessemánu 2003 bušehttamuddema oktavuodas dohkkehuvvui loahpalaš bušehtta 238 504 549 ruvdnosaš rámmain.

Iešgudet departemeanttat leat máksán Sámediggái buohkanassii 214 846 000 ru 2003:s.

Buohkanassii 5 000 000 ru sturrosaš liigejuolludus Oahpahus- ja dutkandepartemeanttas (ODD) ii leat mielde Sámedikki 2003 bušehtas. Dáin ruđain lea máksujuvvon 2 500 000 ru Sámediggái ODD kapihttalas 226, poasta 21 Sámi vuodđoahpaha pedagogaš kvalitehtaovddideapmi. 2 500 000 ruvdnosaš reastaruhta ODD kapihttalas 248, poasta 21 sámi oahpaheami IKT:ii, ii leat

boahtán Sámediggái 2003:s. Dát lea váldujuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddá bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalas 4.4.12.

Iige Gielda- ja guovludepartemeantta 2 200 000 ru sturrosaš juolludeapmi Interreg:ii kapihttalas 552, poasta 72, leat sirdujuvvon Sámediggái 2003:s. Dát lea váldujuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddá bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalas 4.4.12. Dasa lassin lea Eanadoalodepartemeanta bidjan 2 000 000 ru liigeruhtan 2003:s. Dát ruđat leat oassin 2002 juolludeamis, ja dat lea váldon vuhtii Sámi ovddidanfoandda bohtosis, geahča kap. 4.4.1.

4.3 Doaimmarehketdoallu 2003**4.3.1 Poasta 01 politihkalaš dási doaibmagolut**

Tabealla 1.3 Politihkalaš dási doaibma

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
01	Sámediggeráđdi – oktan dainna mii lea rájus politihkalaš odđasisorganiserema oktavuodas	4 272 511	3 890 000	-382 511	-9,8 %
01	Sámedikki dievasčoahkkin	3 992 362	4 300 000	307 638	7,2 %
01	Sámedikki čoahkkinjodihangoddi	360 003	470 000	109 997	23,4 %
01	Sámediggejoavkkut	1 987 952	1 600 000	-387 952	-24,2 %
01	Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	123 380	106 000	-17 380	-16,4 %
01	Sámedikki doarjjastivra	620 935	650 000	29 065	4,5 %
01	Sámi parlamentáralaš ráđdi	507 615	400 000	-107 615	-26,9 %
01	Sámedikki giellastivra	346 244	350 000	3 756	1,1 %
01	Sámi giellalávdegoddi	547 403	350 000	-197 403	-56,4 %
01	Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)	196 696	120 000	-76 696	-63,9 %
01	Interreg gozihankom./doarjjastivra	14 268	150 000	135 732	90,5 %
Politihkalaš dási doaimma submi		12 969 370	12 386 000	-583 370	-4,7 %

Bušehta ektui lea geavahuvvon 583 370 ru menddo ollu politihkalaš dásis. Sivvan manin menddo ollu geavahuvvui leat ee. dát:

Sámediggerádis leat leamaš eambo doaimmat go dat, mii lei bušeterejuvvon, erenoamážit riikkaidgaskasaš doaimmaid oktavuodas. Dasa lassin leat ollu golut politihkalaš álgagiid oktavuodas, mat ledje galgat biddjot postii 22 Sierra doaibmagolut, biddjon dán postii, geahča tabealla sierra doaibmagolut. 2003:s leat maid girjejuvvon 66 000 ru sturrosaš golut Áltá-miellačájeheddjiid gudnejahtti-mii skábmamánu 2002.

Sivvan erohusaide dievasčoahkkima ja joavkkuid oktavuodas leat dat rievaduvvovon buhtadusnjooggadusat, mat bohte fápmui cuoŋománu 2003, ja mat leat dagahan ahte golut máksojuvvojit earaláhkai go eaktuduvvon. Divasčoahkkima, joavkkuid ja čoahkkinjodihangotti oktavuodas lea dušše smávva erohus.

Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) menddo olu geavaheami sivva lea vuosttažettiin dat, ahte lea leamaš stuorát doaibma go eaktuduvvon. 2003 lei dábálaš SPR jahki guvttiin SPR-čoahkkimiin ja

gudain stivračoahkkimiin. 2002:s dollui dušše okta SPR-čoahkkin ja golbma stivračoahkkima. Dasa lassin leat vásihan ahte lea oalle divrras jodihit dakkár orgána, mas leat njeallje bargogiela ja man buot áššebáhpirat galget leat buot njealji gillii čoahkkimiin.

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegotti menddo ollu geavaheami sivvan lea stuorát doaibma 2003:s go eaktuduvvon. Dán ferte geahččat postta 22.7 ektui Konferánsat (nuoraidkonferánsa), mas lea 36 833 ruvdnosaš vuollelgeavaheapmi.

Sámi giellalávdegottis lea 1 150 000 ru sturrosaš buohkanasbušehta (oktan hálddahušgolui-guin ja goluiguin juhkkjuvvon 2003 reviderejuvvon bušehta oktavuodas, mii lei biddjon giellaosodaga háldui), mii mearkkaša su. 600 000 ruvdnosaš badjebáza.

Sivvan dasa ahte Interreg gozihanlávdegoddi lea geavahan uhcit go bušeterejuvvon, lea ahte lávdegotti golut leat máksojuvvon hálddahušaid doaibmabušehtas.

4.3.2 Poasta 01 hálldahusa dási doaibmagolut

Tabealla 1.4 Hálldahusa doaibmagolut

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
01	Hálldahusa doaibma	52 669 355	52 345 900	-323 455	-0,6 %
Hálldahusa doaibmagoluid submi		52 669 355	52 345 900	-323 455	-0,6 %

2003 reviderejuvvon bušehta oktavuodas lei juolludeappmi Sámedikki hálldahussii 51 545 900 ru. Maŋŋá muddema lassánii bušehta 800 000 ruvnuin 52 345 900 ruvnuin. Sivvan lassáneapmái ledje ruđat váikkuhangaskaoapmerektoalus hálldahussii.

- 500 000 ru poasttas 51.1 Sámi ovddidanfoanda sirdojuvvui postii 01 Hálldahusa doaibmagolut duodjeprográmma bargui.
- Dasa lassan sirdojuvvui 300 000 ru poasttas 59 Dearvvašvuoda- ja sosiálaŋgiruššan postii 01 Hálldahusa, dearvvašvuoda ja sosiála doaibmagolut.

Sivvan badjelgeavaheapmái lea ahte Gielda- ja guovluddepartemeanta (GGD) juolludii Sámediggái loahpageahčen jagi 500 000 ru Sámi statistihka várás. Sámediggi lea dan juolludeami bidjan

gollun/geavahan 2003:s, muhto GGD ii máksán ruđaid ovdal ođđajagimánus 2004. Dát lea válđojuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddái bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalis 4.4.12.

Juovlamánus 2003 juolludii Sosiála- ja dearvvašvuodadirektoráhta 300 000 ru plánet ja ásaht diehtjuohkinbálvalusa sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid geavaheadjiid várás. Ruđaid leat ožžon ja fievrirdan bohtun 2003:s muhto eai leat geavahuvvon. Čielggadeapmi dahkko 2004:s. Sosiála- ja dearvvašvuodadirektoráhta lea ožžon dieđu dan birra ja lea dohkkehan sirdit ruđaid 2004:ii. Fievrrideapmi lea válđojuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddái bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalis 4.4.12.

4.3.3 Poasta 22 erenoamáš doaibmagolut

Tabealla 1.5 Sierra doaibmagolut

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
22.1	Oahpponeavvovráhkadeapmi/FOU	2 432 848	2 540 000	107 152	4,2 %
22.1	Oahpponeavvovráhkadeapmi/FOU	2 521 288	2 500 000	-21 288	-0,9 %
22.2	Interreg doaibmagolut (Sámediggi Ruotas)	250 000	250 000	0	0,0 %
22.3	Interneahhta/elektr. diehtjuohkin/arkiiva- vuogádat	1 434 556	1 443 000	8 444	0,6 %
22.4	Giellagealbudeapmi	0	0	0	-
22.5	Politiikalaš álgagat	30 000	100 000	70 000	70,0 %
22.6	Movttiidahttinbálkkašupmi	0	0	0	-
22.7	Konfereanssat	688 167	725 000	36 833	5,1 %
22.8	Báikkálaš kantuvra Oslos	172 154	100 000	-72 154	-72,2 %
22.9	Finnmárkkuláhka	1 955 349	902 371	-1 052 978	-116,7 %
Sierra doaibmagoluid submi		9 484 362	8 560 371	-923 991	-10,8 %

Reviderejuvvon bušehtas 2003 lei juolludeapmi Erenoamáš doaibmagoluide 6 060 371 ru. Bajábeale tabealla čájeha 8 560 371 ru reviderejuvvon bušehtas 2003, mii mearkkaša 2 500 000 ru lassáneami. Sivvan dán lassáneapmái lea ODD lii-

gejuolludeapmi pedagogalaš kvalitehtaovddideapmái sámi vuoddoahpahasas, gč. mearkkašumiid kapihttalis departemeantaid juolludemiiid birra.

Badjelgeavaheami sivvan poasttas 22, leat vuosttažettiin lassigolud barggu oktavuodas Finn-

márkkulágain. Dasa gullet golut álbmotčoahkki-miid oktavuodas (badjeláigi, mátkkošteami, orrun jna.), olggobeale konsuleanttaid geavaheapmi, ja vel golut gulaskuddama oktavuodas Stuorradikkis ja justislávdegotti galledeami oktavuodas Kárášjogas. Sihke hálddahusa ja politihkkariid golut leat mielde das.

Nu mo namuhuvvon kapihttalas politihkalaš dási doaibmagoluid birra, de leat 70 000 ruvdnosaš golut politihkalaš álgagiidda váldon poasttas 01 Sámediggeráđdi, mii mearkkaša ahte geavadis ii leat erohus.

4.4 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2003

Sámedikki váikkuhangaskaoamit leat dat foandarudat, mat addojit mángga jagi lohpadussan

4.4.1 Poasta 51 Ealáhusovddideapmi

Tabealla 1.6 Ealáhusovddideapmi

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
51.1	Sámi ovddidanfoanda	13 260 600s	21 017 000	7 756 400	36,9 %
51.1	Lotnolasealáhusat	9 476 700	0	-9 476 700	-
	Submi Sámi ovddidanfoanda	22 737 300	21 017 000	-1 720 300	-8,2 %
51.2	Duodjeásahusat ja organsisašuvnnat	3 150 000	3 150 000	0	0,0 %
	Submi ealáhusovddideapmi	25 887 300	24 167 000	-1 720 300	-7,1 %

Ekonomiijanjuolggadusaid mielde galgá dat sáldo, mii lea Sámi ovddidanfoandda kontos Norges Bankus, dávistit daid čatnasemiid mat bohtet ovdan daid lohpadusain, mat leat fámus juovlamánus 31. b. 2003. Odda jahkái jorggihettiin ferte nappo muddet konto vai dávista daid geatnegasvuodaid, mat leat Sámedikkis lohpadusaid bokte.

Reviderejuvvon bušeahtas 2003 juolluduvvui Sámi ovddidanfondii 21 517 000 ru. Bajábeale tabealla čájeha ahte reviderejuvvon bušeahtas 2003 lei 21 017 000 ru, mii mearkkaša 500 000 ru geahpáduš. Sivvan dán geahpádussii lea fievrredeapmi

dahje jahkásaš lohpadussan. Foandapoasttain leat álo erohusat ja muhtumin maid viehka stuorra erohusat reaidarehketdoalus, muhto galget juohke jagi muddejuvvot daid lohpadusaid ektui, mat leat čadnojuvvon boahhteáigái. Sámediggi lea 2003:s bidjan buot čadnojuvvon ruđaid sierra šiehtadusrehketdollui, nugo 2002:s. Oahpponeavvolohpadusaid bidjan šiehtadusrehketdollui lea mañiduvvon hálddahusa váilevaš bargonávccaid geažil. Ruđat Sámi ovddidanfoanddas, Sámi kulturfoanddas ja Sámeálbmotfoanddas fievrriiduvvojit gollun njuolggá daid foanddaid kontuid ektui Norges Bankus, ja nullejuvvojit jagi loahpas.

poasttas 51.1 Sámi ovddidanfoanda postii 01 Hálddahusa doaibmagolut, máksit hálddahusa goluid barggu oktavuodas duodjeprogrammain.

Sámi ovddidanfoanda čájeha 1 720 300 ruvdnosaš badjelgeavaheami. Dát logut čájehit dušše reaidosirdimiid, ja dat váldo vuhtii foandarehketdoalus (geahča vuolábeale tabealla).

Dasa lassin lea Eanadoalodepartemeanta máksán 2 000 000 ru Sámediggái 2003:s. Ruđat máksujuvvojedje 2003:s, muhto ledje galgat máksujuvvot 2002:s. Dát lea váldojuvvon vuhtii Sámi ovddidanfoandda bohtosis, gehča vuolábeale tabealla.

Tabealla 1.7 Sámi ovddidanfoanda

Teaksta	Submi
Foandda kapitála 1/1-2003 muttus	18 938 878
2003 juolludeamit	21 017 000
Foandda hálddus buohkanassii	39 955 878
Juogaduvvon doarjagat 2003	* -25 289 300
Doarjagat gesson ruovttoluotta 2003	3 278 600
Divvojuvvon Eanadoallodepartemeanta	-2 000 000
Foandda kapitála 31/12-2003 muttus	15 945 178
Lohpáduusat mat 31/12-2003 muttus ledje fámus	-16 285 500
Sámi ovddidanfoandda 2003 boadus	-340 322

* Geahča tabealla doarjagiid birra juogaduvvon ealáhusaide

Dát mearkkaša ahte lea juolluduvvon/máksojuvvon 340 322 ru eanet go dan mii lei hálddus.

Tabealla 1.8 Sámi ovddidanfoanda - Doarjja 2002-2003 juogaduvvon ealáhusaide, oktan lotnolasealáhusaiguin

Poasta	Teaksta	2002	%	2003	%
51.1	Guolástus	3 304 000	14,2 %	3 018 000	11,9 %
	Eanadoallu	1 948 700	8,4 %	1 825 000	7,2 %
	Duodjeovddideapmi, investeremat	1 698 500	7,3 %	849 000	3,4 %
	Duodjeprográmma		0,0 %	1 880 400	7,4 %
	Industriija/vistit ja rusttegat	1 731 000	7,4 %	1 332 000	5,3 %
	Gálvogávppašeapmi	822 000	3,5 %	264 000	1,0 %
	Turisma	1 433 000	6,2 %	2 153 000	8,5 %
	Opmodagat/gávpedoaibma	1 231 000	5,3 %	940 000	3,7 %
	Almm., priv, sos. bálvalusat (oktan kultuvrrain)	4 181 000	18,0 %	4 276 000	16,9 %
	Submi ealáhusat	16 349 200		16 537 400	
	Lotnolasealáhusat	6 903 500	29,7 %	8 751 900	34,6 %
	Juolluduvvon doarjagiid supmi 2003	23 252 700	100,0 %	25 289 300	100,0 %

4.4.2 Poasta 52 Kultuvra

Tabealla 1.9 Kultuvra

Poasta	Teaksta	Boađus	RevBuš 2003	Erohus	%
52.1	Sámi kulturfoanda	8 722 295	8 837 000	114 705	1,3 %
52.2	Sámi lágádušat	1 479 819	1 573 000	93 181	5,9 %
52.3	Sámi kulturviesut	4 967 000	4 933 000	-34 000	-0,7 %
52.4	Sámi kulturorganisašuvnnat	1 219 600	1 253 000	33 400	2,7 %
52.5	Sámi festiválat	1 720 430	1 360 000	-360 430	-26,5 %
52.6	Sámi valášállan	550 000	550 000	0	0,0 %
52.7	Sámi teáhter (Beaivváš Sámi Teáhter)	11 075 000	11 075 000	0	0,0 %
52.8	Dáiddárstipeanddat	1 103 623	1 300 000	196 377	15,1 %
52.9	Sámi prentosat (Nuorttanásti)	200 000	200 000	0	0,0 %
Submi kultuvra		31 037 767	31 081 000	43 233	0,1 %

Poasttas Sámi festiválat lea boastut válđojuvvon 360 430 ru, mii livččii galgat válđojuvvot poasttas Sámi lágádušat.

Ekonomiijjanjuolggadusaid mielde galgá Sámi kulturfoandakonttu sálđu Norges Bankus dávistit

daid čatnasemiid, mat bohtet ovdan lohpadusain mat leat fámus juovlamánu 31. b. 2003. Danne ferte odđa jahkái manadettiin muddet kontu vai dávista daid geatnegasvuodaid, mat Sámedikkis leat lohpadusaid bokte.

Tabealla 1.10 Sámi kulturfoanda

Teaksta	Submi
Foandda kapitála 1/1-2003 muttus	9 421 524
2003 juolludeamit	8 837 000
Foandda hálddus buohkanassii	18 258 524
Juogaduvvon doarjagat 2003	-9 123 100
Doarjagat gesson ruovttoluotta 2003	301 324
Foandda kapitála 31/12-2003 muttus	9 436 748
Lohpadusat mat 31/12-2003 muttus ledje fámus	-9 508 257
Sámi kulturfoandda boađus 2003	-71 509

Dát mearkkaša ahte lea juolluduvvon/máksojuvvon 71 509 eanet go dat mii lei hálddus.

Rehketdoallu čájeha ahte poasttas Sámi festiválat les 360 430 ruvdnosaš badjelgeavaheapmi man sivva lea boastut posteren. Jus dan váldá vuh-

tii, de ii leat Sámi festiválain badjelgeavaheapmi. Dán supmi lei galgat girjet postii 52.2 Sámi lágádušat, mii mielddisbuktá 267 249 ruvdnosaš badjelgeavaheami dán poasttas. Sivvan lea lohpadusa máksin 2002:s.

4.4.3 Poasta 53 Sámeigiella

Tabealla 1.11 Giella

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
53.1	Guovttegielalašvuodadoarjagat	28 240 000	28 050 000	-190 000	-0,7 %
53.2	Giellaprošeavttat hálddašanguovllu siskkabealde	3 122 947	1 600 000	-1 522 947	-95,2 %
53.3	Giellaprošeavttat hálddašanguovllu olggobealde	0	2 450 000	2 450 000	100,0 %
53.4	Giellaguovddázat	2 400 000	2 400 000	0	0,0 %
Submi giella		33 762 947	34 500 000	737 053	2,1 %

Sámeigiella čájeha 737 053 ruvdnosaš vuollegeavaheami. Sivvan dán vuollelgeavaheapmái lea ahte 300 000 ruvdnosaš prošeaktaruđat leat geavahuvvon 2003:s, muhto eai leat máksojuvvon 2003:s. Prošeaktaruđat leat geavahuvvon 2003:s, muhto váilevaš duodašteami geažil máksináigemearis juovlamánus 2003, ii leat Sámediggi máksán ruđaid. Ruđat leat sajuštuvvon máksit goluid 2004:s.

Golahusat giellaprošeavttaide sikkabeale ja olggobealde hálddašanguovllu leat ovttahttojuvvon rehketdoalus. 190 000 ruvdnosaš badjelgeavaheapmi poasttas 53.1 Guovttegielalašvuodadorjagat lea doarjagiid boastut rehkenastima mudden. Dát muddejuvvo poastta 53.4 Giellaguovddáziid ektui, mii fas muddejuvvo poastta 53.2 Giella prošeavttaid ektui.

4.4.4 Poasta 54 Biras ja kultursuodjaleapmi

Tabealla 1.12 Birasgáhtten ja kultursuodjalus

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
54.1	Sámi kulturमितосуodjalus	874 900	3 136 950	2 262 050	72,1 %
54.2	Museat	9 535 000	9 535 000	0	0,0 %
Submi birasgáhtten ja kultursuodjalus		10 409 900	12 671 950	2 262 050	17,9 %

Sámediggi hálddaša Birasdepartemeantta ruhtadan doarjjaortnega sámi kulturमितосуodjaleami várás. Dáid ruđaid leat ovddit jagiid atnán čadnojuvvon ruhtan.

Poasta sámi kulturमितосуodjaleapmi čájeha 2 262 050 ruvdnosaš vuollelgeavaheami, dát logut čájehit dušše reaidasirdimiid. 2 184 350 ru sajuštuvvo 2004:s máksit daid lohpadusaid, mat leat fámus juovlamánu 31. b. 2003.

Tabealla 1.13

Teaksta	Submi
Bušeahhta 2003	1 500 000
Oddasisjuogaduvvon reviderejuvvon bušeahhtas	1 636 950
Hálddus buohkanassii 2003	3 136 950
Máksojuvvon doarjagat 2003	-990 900
Doarjagat gesson ruovttoluotta 2003	77 700
Hálddus vel 31/12-2003 muttus	2 223 750
Lohpadusat mat 31/12-2003 muttus ledje fámus	-2 184 350
Boadus sámi kulturमितосуodjalus 2003	39 400

4.4.5 Poasta 55 Eará doarjagat

Tabealla 1.14 Eará doarjagat - doarjagat politihkalaš dobmii

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
55.1	Sámi válдоorganisašuvnnat	2 976 000	2 775 000	-201 000	-7,2 %
55.2	Sámedikki politihkalaš joavkkut	1 800 000	1 800 000	0	0,0 %
55.3	Opposišuvnna bargoeavttut	700 000	700 000	0	0,0 %
Submi eará doarjagat - dorjagat politihkalaš dobmii		5 476 000	5 275 000	-201 000	-3,8 %

Sámi válдоorganisašuvnnaid poasta čájeha 201 000 ruvdnosaš badjelgeavaheami. Sivvan dasa

lea ahte Sámediggeráđi ášši R 127/02 liigejuolludeapmi 2002:s lea máksojuvvon 2003:s.

4.4.6 Poasta 56 Oahpaheapmi ja oahpponeavvut

Tabealla 1.15 Oahpahus

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
56.1	Oahpponeavvoráhk. - vuodđosk. ja joatkkaoahp.	13 558 117	23 548 078	9 989 961	42,4 %
56.2	Gelbbolašvuodalokten	3 123 222	3 250 000	126 778	3,9 %
56.3	Mánáidgárddit	7 150 106	7 813 000	662 894	8,5 %
Submi oahpahus		23 831 445	34 611 078	10 779 633	31,1 %

Sámediggi hálddaša Oahpahus- ja dutkandepartemeantta ruhtadan doarjjaortnega sámi oahpponeavvoráhkadeami várás. Dát ruđat leat ovddit jagiid adnojuvvon čadnon ruhtan. Sámediggi ferte bidjat 12 545 690 ru bušeahhtajagis 2004 máksit geatnegasvuodaid oahpponeavvoráhkadeami okta- vuodas, oktan mánáidgárdesuorggi oahpponeavvo- prošeavttaiguin (gč. vuolábeale tabealla).

Oahpponeavvoráhkadeapmi čájeha 9 989 959 ruvdnosaš vuollelgeavaheami. Dát logut čájehit dušše reaidasirdimiid 2003:s. Sivvan gelbbolaš- vuodaloktema vuollelgeavehepmái, 126 778 ru lea

ahte oahpponeavvostipeanddas ruhtaduvvui unnit go lei jurddašuvvon. Poasta mánáidgárddit čájeha maiddá vuollelgeavaheami, mii lea 662 894 ru. Sivvan dasa lea earret eará ahte 200 000 ruvdnosaš juolludeapmi sámi mánáidbláddái ii leat ávžžuhuv- von máksojuvvot. Sivvan dan vuollelgeavaheapmái mii vel báhcá, lea ahte lohpiduvvon ruđat oahppo- neavvoráhkadeapmái mánáidgárddiid várás eai leat máksojuvvon. Dát ruđat leat mielde lohpadu- sain, mat leat fámus juovlamánu 31. b. 2003 (gč. vuolábeale tabealla).

Tabealla 1.16 Oahpponeavvoráhkadeapmi

Teaksta	Submi
Bušeahhta 2003 poasttas 56.1 - Oahpponeavvoráhkadeapmi	11 139 000
Bušeahhta 2003 poasttas 56.3 - Mánáidgárddit	600 000
Oddasisjuogaduvvon reviderejuvvon bušeahhta	12 409 078
Hálddus buohkanassii 2003	24 148 078
Máksojuvvon doarjagat 2003: poasta 56.1 Oahpponeavvoráhkadeapmi	-13 654 385
Máksojuvvon doarjagat 2003: poasta 56.3 Mánáidgárddit	-93 268
Doarjagat gesson ruovttoluotta 2003	0
ODD juolludeapmi (bušeterেকেহতা), IKT-oahpponeav.	2 500 000
Hálddus vel 31/12-2003 muttus	12 900 425
Lohpádusat mat 31/12-2003 muttus ledje fámus	-12 646 693
Oahpponeavvoráhkadeami boadus 2003	253 732

Oahpahu- ja dutkandepartemeantta (ODD) juolludusreivve mielde galggai Sámediggi oážžut 2 500 000 ru 2003:s ráhkadit IKT-oahpponeavvuid. Dál čájehuvvo ahte ODD ii leat sirdán dáid ruđaid Sámediggái, muhto Sámediggi lea liikká addán lohpadussan sullasaš supmi IKT-oahpponeavvo-

prošeavttaide. Sámediggi lea jearahan ODD:s dáid ruđaid, muhto ii leat vel ožžon vástádusa. Dát lea váldojuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddái bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalas 4.4.12.

4.4.7 Poasta 57 Riikkaidgaskasaš ovttasbargu

Tabealla 1.17 Riikkaidgaskasaš doaimmat

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
57.1	Interreg – guovlluguovdasaš oassi	669 000	1 589 000	920 000	57,9 %
57.1	Interreg – Áarjelsaemien Davje jodiheapmi	0	200 000	200 000	100,0 %
57.1	Interreg – stáhtalaš oassi	0	5 602 100	5 602 100	100,0 %
57.2	Barentsovttasbargu	290 000	200 000	-90 000	-45,0 %
57.3	Eará riikkaidgaskasaš doaimmat	280 000	300 000	20 000	6,7 %
Submi riikkaidgaskasaš doaimmat		1 239 000	7 891 100	6 652 100	84,3 %

Jagi 2003 reviderejuvvon bušeahhta poasta 57.1 lei ná:

- Interreg guovlluguovdasaš oassi 1 589 000 ru.
- Áarjelsaemien Davje doibmii lei juolluduvvon 200 000 ru.
- 5 602 100 ru mii vel bázii, galggai geavahuvvot ruhtadit Interreg III-programmaid stáhtalaš oasi. Dat mearkkaša poastta 57.4 Stáhtalaš ruđat Lulli ja poastta 57.5 Stáhtalaš ruđat Davvi.

Dađibahábut leat 2003 rehketdoalu girjedettiin sea-guhuvvon dát ruđat. Dan geažil leat čilgen vuolá-beale tabeallas mo dát ruđat leat geavahuvvon.

Buohkanassii lea 709 000 ru. Interreg ruđain máksojuvvon 2003:s (poasttas 57.1), main 40 000 ru. leat boastut posterejuvvon postii 57.2 Barentsovttasbargu. Duohta badjelgeavaheapmi poasttas 57.2 Barentsovttasbargu lea dalle 50 000 ru.

Tabealla 1.18 Interreg

Teaksta	Submi
57.1 Bušeahhta 2003 – guovlluguovdasaš ruđat	1 200 000
57.1 Ođđajuogad. rev.buš 2003 – Sámediggi Ruotas	389 000
57.1 Ođđajuogad. rev.buš 2003 – Interreg Lulli doaibma	200 000
57.4 Ođđajuogad. rev.buš 2003 – Stáhtalaš ruđat lulli	2 778 000
57.5 Ođđajuogad. rev.buš 2003 – Stáhtalaš ruđat davvi	2 824 100
Hálddus buohkanassii 2003	7 391 100
57.1 Máksojvvon doarjagat 2003 – guovlluguovdasaš ruđat	-200 000
57.1 Máksojvvon doarjagat 2003 – Sámediggi Ruotas	-389 000
57.4 Máksojvvon doarjagat 2003 – Stáhtalaš ruđat davvi	-120 000
Doarjagat gesson ruovttoluotta 2003	0
Hálddus vel 31/12-2003 muttus	6 682 100
57.1 Sajuštupmi 31/12-2003 muttus – guovlluguovdasaš ruđat	-1 028 650
57.1 Sajuštupmi 31/12-2003 muttus – Interreg Lulli doaibma	-250 000
57.4 Sajuštupmi 31/12-2003 muttus – Stáhtalaš ruđat lulli	-2 778 000
57.5 Sajuštupmi 31/12-2003 muttus – Stáhtalaš ruđat davvi	-2 704 100
Čadnojuvvon ruđat/sajušteapmi 31/12-2003 muttus	-6 760 750
Interreg 2003 boadus	-78 650

Sámediggi ferte reviderejuvvon bušeahhta 2004 várret 6 760 750 ru. máksit daid geatnegasvuodaid, mat ledje fámus juovlamánu 31. b. 2003 Interreg stáhtalaš oasi juolludemiid ja várrejuvvon ruđaid

oktavuodas. Dát lea válđojuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddái bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalas 4.4.12.

4.4.8 Poasta 58 Sámeálbmotfoanda

Tabealla 1.19 Sámeálbmotfoanda

Teaksta	Submi
Sámeálbmotfoanda/ruhta 31/12-03 muttus	79 650 861
Eretgesson Sámeálbmotfoandda kapitála	-75 000 000
2003 reantoboadut	4 650 861

Tabealla 1.20

Válddahus	2000	2001	2002	2003	Erohus
GGD juolludeapmi		7 119 150,00	4 650 000,00	4 650 000,00	16 419 150,00
Vuoitu Norges Bankus	159 780,82	6 959 369,18	5 071 588,85	4 650 861,48	16 841 600,33
Bánkui boahán		7 119 150,00	4 650 000,00	4 650 000,00	16 419 150,00
Erohus		0,00	-421 588,85	-861,48	-422 450,33

Tabealla 1.21 Sámeálbmotfoanda - Čadnojuvvonruđat

Teaksta	Submi
Girjejuvvon vuoiu 1/1-2003 muttus	12 190 739
2003 vuoiu	4 650 861
Muddejuvvon vuoiu 31/12-03 muttus	-422 450
Vuoiu buohkanassii 31/12-2003 muttus	16 419 150

Dát lea váldojuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddá bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalas 4.4.12.

4.4.9 Post 59 Dearvvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Tabealla 1.22 Dearvvasvuoda- sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
59	Dearvvasvuoda- sosiálaáŋgiruššan	4 302 000	4 200 000	-102 000	-2,4 %
	Submi dearvvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	4 302 000	4 200 000	-102 000	-2,4 %

Jagi 2003 reviderejuvvon bušehtas lei juolluduvvon 4 500 000 ru Dearvvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamii. Jagi 2003 reviderejuvvo bušehta bajábeale tabealla čájeha 4 200 000 ru., mii mearkkaša 300 000 ru. geahpádusa. Sivvan dasa lea ahte ruđat leat sirdojuvvon poasttas 59 Dearvvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan postii 01 Hálddahusa doaibmagolut, gč. čilgehusa postii 01 Hálddahusa doaibmagolut.

Sivvan 102 000 ru badjelgeavaheapmái lea ahte lea geavahuvvon eanet go dan, mii lei bušeterejuvvon 2003:s. Dáid ruđaid váldit sisa 2004:s go geavahit vástideaddji uhcit. Ruđat galget sajuštuvvot. Dát lea váldojuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddá bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalas 4.4.12.

4.4.10 Poasta 60 Arkiiva-, girjerádjo- ja diehtujuohkinbálvalusat

Tabealla 1.23 Arkiiva-, girjerádjo- ja diehtujuohkinbálvalus

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
60.1	Mobiila girjerádjobálvalusat	5 596 000	4 708 000	-888 000	-18,9 %
60.2	Sámi arkiiva	0	688 000	688 000	100,0 %
	Submi arkiiva-, girjerádjo- ja diehtujuohkinbálvalus	5 596 000	5 396 000	-200 000	-3,7 %

Buohkanassii čájeha arkiiva-, girjerádjo- ja diehtujuohkinbálvalusaid poasta 200 000 ru badjelgeavaheami. Sivvan dasa lea ovdamáksu 2004 juolludeamis sámi arkiivii. Dáid ruđaid váldit sisa 2004:s

go geavahit vástideaddji uhcit. Ruđat galget sajuštuvvot. Dát lea váldojuvvon vuhtii juovlamánu 31. b. 2003 dásodagas, ja nu maiddá bohtosis, mii biddjo ovdan kapihttalas 4.4.12.

4.4.11 Poasta 61 Dásseárvu

Tabealla 1.24 Dásseárvodoaibmabijut oppalaččat

Poasta	Teaksta	Boadus	RevBuš 2003	Erohus	%
61.1	Dásseárvodutkan	96 000	100 000	4 000	4,0 %
61.1	Eará dásseárvodoaibmabijut	100 000	100 000	0	0,0 %
61.1	Nissonbláddi Gába	300 000	300 000	0	0,0 %
Submi dásseárvodoaibmabijut oppalaččat		496 000	500 000	4 000	0,8 %

4.4.12 Dásodat juovlamánu 31. b. 2003 muttus (muddejuvvon) ja 2003 bohtosa mudden

Tabealla 1.25 Sámediggi - Sametinget

Dásádat

Válddahus	2002	2003
Opmodagat		
Johtooamit		
Áššehasgáibádusat	166 678	10 064 113
Eará gáibádusat	91 690	1 019 057
Gáibádusaid supmi	258 368	11 083 169
Sisabijut		
– Doaibmakonto	55 958 247	33 383 355
– Sámi ovddidanfoanda	-716 712	17 337 596
– Sámi kulturfoanda	1 077 416	9 133 955
– Sámeálbmotfoanda	80 071 589	79 650 861
Submi bájku	136 390 540	139 505 768
Submi opmodagat	136 648 907	150 588 937
Iežaskapitála ja vealgi		
Iežaskapitála		
Iežaskapitála	5 096 749	49 575
Jagi badje-/vuollebáza	-5 855 321	0
Submi iežaskapitála	-758 572	49 575
Vealgi		
Sajušteamit geatnegasvuodaide várás		
Sámi ovddidanfoanda	-18 938 878	-16 285 500
Sámi kulturfoanda	-9 421 524	-9 508 257
Sámeálbmotfoanda – vuoitu	-12 190 739	-16 419 150
Sámeálbmotfoanda – kapitála	-75 000 000	-75 000 000
Sajušteamit, mat leat fámus oahpponeavvoráhkadeapmái	-12 409 078	-12 646 693
Sajušteamit, mat leat fámus kulturmuistosuodjaleapmái	-1 636 950	-2 184 350
Sajušteamit, mat leat fámus interregii, guovlluguovdasaš ja stáhtalaš oassi	0	-6 760 750
Submi foandasajušteamit ja sajušteamit eará geatnegasvuodaide	-129 597 169	-138 804 700

Tabealla 1.25 Sámediggi - Sametinget

Dásádat

Válddahus	2002	2003
Oanehisáiggi vealgi		
Vealgi gálvolágideaddjiide	-16 500	-59 342
Penšuvdnabijut	-445 043	-385 766
Almmolaš divadat, vealgi	-1 956 620	-2 169 110
Eará oanehisáiggi vealgi-luopmoruđaid ja joavkodáhkádusaid sajušteapmi	-3 370 003	-3 968 733
Eará oanehisáiggi vealgi – kapitálavuoitu. Norges bank	0	-4 650 861
Eará vuoittut	-505 000	-600 000
Submi oanehisáiggi vealggit	-6 293 167	-11 833 812
Submi iežaskapitála ja vealgi	-136 648 907	-150 588 937
Áššehasgáibádusaid spesifiseren		
Dábálaš áššehasgáibadusat		214 113
Juolluduvvon 2003, muhto eai leat váldojuvvon vuostái 2003:		
– GGD: Sámi statistihkka, fievrdivvon gollun juo 2003 poasttas 01		500 000
Háld.golut		
– GGD: Interreg, poasta 57.1		2 200 000
– GGD: Vuoitu Sámeálbmotfoanddas 2003		4 650 000
– ODD: Oahpponeavvoráhkadeapmi, fievrdivvon gollun juo 2003 poasttas 56		2 500 000
oahpponeavvor.		
Submi Áššehasgáibádusaid		10 064 113
Eará gáibádusaid spesifiseren		
Bálkkáid ja mátkkiid ovdaruhta		59 226
Viessoláigguid ovdamávssu áigodahttin 1. kvartála 2004 – Guovdageaidnu		246 000
Menddo ollu geavah. poast.59 dearv.- ja sosiálaáŋgiruššan 2003, gohččon seastit 2004:s		102 000
Ovdajuolludeapmi 2004 poasta 60 sámi arkiiva, mákson 2003 (gohč. Uhcit geavah. 2004:s)		200 000
Juollud/menddo ollu mákson Sámi ovddidanfoandda bušehta ektui – Gohč. seastit 2004:s		340 322
Juollud/menddo ollu mákson Sámi kulturfoandda bušehta ektui – Gohč. seastit 2004:s		71 509
Eará gáibádusaid submi		1 019 057

Sámediggi ii leat ovdal ovdanbuktán jahkerekketdoalu oktan dásodagain. Eaige leat rehketoalolaš sajušteapmi/áigodahttimat girjejuvvon dásodagas ovdal. Dat lea dahkkon

- Sámeálbmotfoandda vuoittu
- Oahpponeavvoráhkadeami gustojeaddji lohpadusaid sajuštemiid
- Kulturmuutosuodjaleami gustojeaddji lohpadusaid sajuštemiid
- Interreg, guolluguovdasaš ja stáhtalaš oasi gustojeaddji lohpadusaid sajuštemiid
- Eará oanehisáiggi velggiid (kapitálavuoitu Norges Bank:s)
- Eará sajuštemiid (čadnojuvvon ruđat)

– Gáibádusaid oktavuodas.

Bajábealde leat bidjan 2002 ja 2003 dásodagaid nu mo dat berrejit leat rehketoalloprinsihpaid mielde. Dan leat ságaškuššan ja čielggadan Riksrevisjoneniin. Ii leat šat vejolaš muddet juovlamánu 31. b. 2003 dásodaga rehketoallovuogádagas. Dat lea dagahan ahte mii leat mudden oddajagimánu 1. b. sisboahti dásodaga, nu ahte dat oktiivástida bajábeale namuhuvvon juovlamánu 31. b. 2003 dásodagain.

Bajábeale namuhuvvon sivaid geažil ii šatta reaidarehketoallu riehta, gč. kapihtala 4.1.

Jahkerekhetdoalu je. lága § 4–3 Kongruensprinsippet dadjá ee.:

«Buot boadut ja golut galget boadusfievrri-
duvvot.

Rehketdoalloprinsihpa rievdadusa
váikkuhus ja ovddeš jahkerekhetdoaluid
meattáhusaid njulgen galget fievrri-
duvvot njuolgga iežaskapitála ektui. Eará spiehk-
tagat kongruensaprinshpas galget dahk-
kojuvvot buriid rehketdoallolábiid
mielde.»

Bajábeale mearrádus lea geatnegahtti spiehk-
kastat kongruensaprinshpas prinshpparievdadu-
said ja ovddeš jahkerekhetdoaluid meattáhusaid
njuolgema oktavuodas. Dákkár poasttat galget fievr-
riduvvot njuolgga iežaskapitála ektui. Prinshppa-
rievdadus ii čatnas áigodatbohtosii, ja boadusfievrri-
deapmi attáši boasttu gova doaimma dietnasis
prinshpparievdadusáigodagas.

Juovlamánu 31. b. 2003 rievttimus lági mielde
dásádaga listen lea dagahan ahte mii leat sajuštan/

áigodahtán ja njulgen ovddeš jahkerekhetdoaluid
meattáhusaid njuolgga iežaskapitála ektui. Dat
mielddisbukta čorgadet dásádaga.

Iežaskapitála rievdadeapmi 2002:s 2003:ii addá
nappo rievttimus dásádaga jagi 2003 várás. Dan
sáhtta čájehit dáinna lágiin:

Tabealla 1.26

Válddahus	
Iežaskapitála 31/12-2002 muttus	-758 572
Iežaskapitála 31/12-2003 muttus	49 575
Boadus 2003 – vuollebáza	-808 146

Dan sivas go Sámedikkis lei jagi 2002 758 572
ruvdnosaš positiiva iežaskapitála, de gokčojuvvo
jagi 808 146 ruvdnosaš vuollebáza masá ollásit.
Juovlamánu 31. b. negatiiva iežaskapitála šaddá de
49 575 ru. Go submi adno leat hui uhccin, de dat ii
gokčojuvvo bušeahhtajagi 2004 ektui.

Mielddus 2**Mearkkašumit Plána- ja finánsalávdegoddi 002/04
Sámedikki jahkedieđahus 2003**

Olles Plána- ja finánsalávdegoddi: NSRa ovttasbargoavkkus Birger Nymo, Per Bjørn Lakselvenes, Olav Dikkanen, Randi A. Skum, Ragnhild L. Nystad, Geir Tommy Pedersen, BB sámediggejoavkkus Egil Olli, Magnhild Mathisen, Willy Ørnebakk, Willy Olsen, SáB/SLN Terje Tretnes, SVL Roger Pedersen, DL/SNS Isak Mathis O. Hætta:

1. kap. Álgu

Lávdegoddi ipmirda Sámediggeráđi dainna lágiin ahte sii leat duhtameahttumat Ráđdehusa ja Stuorradikki Sámedikki jahkedieđahusa meannudemiin. Lávdegoddi buktá mearkkašumi dan ektui ahte Ráđdehus iežas diedáhusas Stuorradiggái, galgá digaštallat ja kommenteret Sámedikki mannan jagi doaimmaid, ja Sámedikki boahtteáigge hástalusaid. Olles Sámedikki jahkedieđahus galgá sierra kapihttalin Ráđdehusa diedáhusas Stuorradiggái.

Mudui lea lávdegoddi ovttaoavilis Sámediggeráđiin go oavivilda ahte Sámediggi manná ruovttoluotta ovdeš praksisii gos meannudedje Sámedikki jahkedieđahusa guovvamánu dievasčoahkkimis.

2. kap. 2004 Hástalusat

Lávdegoddi lea ovttaoavilis Sámediggeráđiin ahte ferte vuoruhit njuolggadusaid ásaheami ráđđádallamiidda ja šiehtadallamiidda gaskal Sámedikki ja Ráđdehusa. Lávdegoddi doarju barggu maid Stuorradiggi ja Gieldda- ja guovlludepartemeanta ovtas leat álggahan.

lešmearrideapmi

Lávdegoddi oavivilda ahte Sámedikki bargu viidáseappot ovdanahttit sisdoalu sámi iešmearrideamis ferte jotkojuvvot. Lávdegoddi deattuha baicca dehálašvuoda das ahte iešmearrideamis berre leat vuodđun sámi álbmoga iežas árvu ja eallinvuohki.

Vuoigatvuodát

Vidat oasis vuoigatvuodaid birra lohka Sámediggeráđi:

«Eat man ge láhkai sáhte dohkkehit bieggafámu viidáset huksema sámi guovlluin ovdal go sámi vuoigatvuodát leat dohkkehuvvon. Sámediggi oavivilda ahte ferte vuos ráhkaduvvot ollislaš váikkuhaniskančielggadus bieggafámu huksema birra sámi guovlluin, man oktavuodas juo ásaheuvvon ja plánejuvvon rusttegat geahčaduvvojit fárrolaga.»

Lávdegoddi buktá mearkkašumi dasa ahte Sámediggi prinsihppalaččat ii leat vuostá bieggafápmo huksemiid, muhto Sámediggi gáibida ollislaš plánaid ja ahte guoskevaš bealit leat mielde plánemiid álggu rájes.

Go guoská evttohussii ásaheuvvon ovttasbargoorgána gaskal Sámedikki ja guovllu dearvvašvuodadoaimmaid, áigu lávdegoddi buktit mearkkašumi ahte ovttasbargoorgána ferte láhčit dili vai dearvvašvuoda- ja sosiáladoaimmat ožžot bargiid geain lea sámi kultuvra- ja giellagelbbolašvuoha. Dearvvašvuoda- ja soasiálaásahusat fertejit dakkaviđe bidjat johtui doaimmaid mat nannejit bargiid sámi kultur- ja giellagelbbolašvuoda.

Vuoigatvuodát guolasteapmái ja mearraareálaide

Go guoská mearrasámi guovlluid guolástanvuoigatvuodaide, áigu lávdegoddi buktit mearkkašumi ahte dás ii leat doarvái čálmustuvvon ahte olbmot dain guovlluin eanet ja eanet leat massán vuoigatvuodaideaset birgejumi viežžat báikkálaš ja guovllu mearrariggodagas. Lávdegoddi oavivilda ahte dát ášši, ja Finnmarkkulága ášši, galget ovdeimus vuoruhuvvot. Dat guoská sihke čálmustahtimii ja resurssaid ektui, go áigot hehttet ahte eahpevuoiggalaš ja álbmotrievttálaš riikkumat guolásteami ektui galget billistit mearrasámi kultuvrra vuodu. Lávdegoddi hálida mearkkašit ahte

dát čuolbma farggamusat ovddiduvvo ILO ektui, go dat mii dáhpáhuvvá, áibbas čielgasit rihkku ILO-soahpamuša nr. 169 njuolggadusaid.

Norggas lea guhka leamaš árbevierrun ovddidit olmmošvuoigatvuodaid ja álbmotrievttálaš čovdosiid, maiddái eamiálbmoga ektui. Maiddái dan ektui vuordit ahte eanas váttisvuodát mat čuožžilit gaskal sámiid eamiálbmogin ja Norgga eiseválddiid, ferte čoavdit siskkobealde Norgga demokrátalaš stáda rámmaid. Erenoamážit dan sivás go Norga lea čadnon sihkkarastit sámi boahpteáiggi siskkobealde riikka rájiid siskkáldas láhka-mearrádusaid ja gaskariikalaš soahpamušaid bokte.

Njuolggadusat maid guolástushálddahuš dál atná go juohká maritimalaš resurssaid, rihkkot Norgga almmolaš politihka sihkkarastit sámi kultuvrra ealáhusvuodu. Dát vuolga das go sápmelaččat leat árbevirolaččat bivdán guliid unnit fatnasiiguin ovttas eará ealáhusaiguin. Go olbmot maset vejolašvuoda guolástit nu go ovdal leat dahkan, de čuohcá dát hui garrasit mearrasámi kultuvrii.

Lávdegoddi ii áiggo daid oallut lágaid, soahpamušaid ja politihkalaš cealkámušaid birra čállit, mat dadjet ahte ii galgga sáhttit rivvet olbmui ealálinláibbi. Liikká lea veara namuhit ahte gávdno cealkámuš 09.07.1990 maid dalá professor (dál Alimusrievttejustitiarius) Carsten Smith lea čállán sámi guolástusvuoigatvuodaid birra.

Dát lea hui guovddáš dokumeanta go guoská stáda rievttálaš geatnegasvuhtii sihkkarastit olbmuid sámi guovlluin *vuoigatvuoda* bivdit guliid, ja Sámedikki vuoigatvuhtii váikkuhit guolástuspolitihka.

Dat hukse sihke olbmuid- ja sisrievttálaš gaska- vuodaide mat addet njuolggadusaid stáda politihkii sápmelaččaid ektui, ja lea čoahkkáigeassu daid geatnegasvuodaid birra mat leat vuodđolágaparagrafas sámiid státusa birra 1988 rájes, Sámeláhka 1987:s, ja ON soahpamuša artihkkal 27 sivila ja politihkkalaš vuoigatvuodát 1966:s, ja ILO-soahpamuš nr. 169, mii áiddo dalle lei dohkkehuvvon Stuoradikkis. Doalahit matriálalaš vuodu sámi kultuvrii lea hui guovddáš Smith cealkámušas.

Guolástusdepartementa lei dáhton cealkámuša mii áibbas čielgasit cealká ahte stádas lea geatnegasvuodta fuolahit sámi beroštumiid go muddejit guollebivdima sámi guovlluin. Smith juridihkka- alaččat árvalii ahte dán sáhtta čuoovvilit *nappo individuálalaš dehe kollektiivalaš dásis*. Praktihkalaš siviid dihte geažuha lihkká kollektiivalaš dehe guovllu vuoigatvuodaordnegii. Dán čuoovvii Sámediggi, mii hui čielgasit neavvui ahte earromudden galga dahkot guovlluprinsihpa mielde.

Lávdegoddi bukta mearkkašumi ahte dán lea Sámediggi doalahan.

Lávdegoddi deattuha Sámediggái ahte obbalaš vuoigatvuodát mearrariggodagaide ja riddoguovlluide lea hui stuora hástalus sámi riddo- ja vuotnaguovlluin. Lávdegoddi oaivvilda ahte riddo- ja vuotnaálbmoga vuoigatvuodát geavahit mearraguovlluid fertejit veardiduvvot dan oktavuodas ahte guolástusvuoigatvuodát fievrividuvvojit ruovtto- luotta sámi riddo- ja vuotnaguovlluide.

Sámedikki rolla mearraguovlluid geavaheapmái sámi riddo- ja vuotnaguovlluin ferte čielgat, erenoamážit go lea sáhka gáržžidit mearraguovlluid guollebiebmandoaimmaid.

Dásseárvvopolitihkkalaš hástalusat

Lávdegoddi lea ovttaoavilis Sámediggerádiin daidda hástalusaid mat Sámis leat sohkaealero- laide ja dásseárvui.

Lávdegoddi čujuha Sámedikki 2004 dásseárvvopolitihkkalaš čielggadeapmái dievasčoahkkin 24.02.04. Čielggadeamis oidno ahte lea stuora dárbu ásahtit dásseárvvoguovddáža vai dásseárvvopolitihkkalaš hástalusat Sámis čalmmustuvvojit. Lávdegoddi áigu maid deattuhit Sámediggerádi evttohusa jahkediedahussii gos boahtha ovdan ahte lea dehálaš digaštallat dásseárvvu Sámis ja sámi kulturipmárdusa.

Lávdegoddi čujuha Stuorradiggái ahte ekonomalaš dárbbut dásseárvvoguovddáži fertejit čovdot.

Álit oahppu ja dutkan

Lávdegoddi čujuha Stuorradiggediedahuš nr. 34 (2001–2002) Kvalitehttaoastus Alit sámi oahpu ja dutkama birra.

Sámediggi čujuha mearrádusastis áššis 19/97 Sámi dutkama – čielggadeami birra, gos earret eará daddjo;

«Sámediggi čujuha *Sámi allaskuvlla, Sámi Instituhta ja Tromssa Universitehta* erenoamaš nášuvnnalaš ja davvi-sámi ovddasvástádussii sámi dutkama ja sámi alit oahpu ektui. Dát dattege ii mearkkaš ahte eará guovllu ja sámi ášahusain ii leat ovddasvástádus. Juohke ása- hus galgá suddjet sámi dutkama ja alit oahpu siskobealde iežas ovddasvástádussuorggi ja doaimmaguovllu.»

Lávdegoddi maid čujuha Sámi parlamentáralaš ráđdi mearrádussii áššis 23/03:

Sámi Instituhta lea áidna davviriikkalaš dutkanásahuš mii lea ásahuvvon ollislaš sámi perspek-

tiivvain. Sámi parlamentáralaš ráđđi oaivvilda ahte sámi dutkan berre leat davviriikkalaš ovddasvástádus dan sivas go sámi álbmot gullá Norgii, Ruttii, Supmii ja Ruššii. Danin lea dehálaš ahte Sámi Instituhtta maiddá boahpteáiggis bisuhuvvo davviriikkalaš áhahussan. Davviriikkat fertejit ovttasbargat sihke fágalaččat ja ekonomalaččat eamiálbmotdutkanis ja sihkarastimis dutkamii alla kvalitehta.

Sámi parlamentáralaš ráđđi bivdá ahte Sámi Instituhtta organiseren ii meannuduvvo eará davviriikkalaš áhahusaid oddasisorganiseremiid oktavuodas, verdit Bränströma rapportta. Sámi parlamentáralaš ráđđi bivdá Davviriikkalaš Ministarráđi álggahit sierra čielggadeami Sámi Instituhtta boahttevaš organiserema, gullevašvuoda ja ruhtadanmodealla birra jodanepmosit.

Sámi parlamentáralaš ráđđi čujuha Davviriikkalaš Ráđi Kultur- ja oahpahuslávdegotti čakčamánu 23. b. 2003 cealkámušši ja doarju cealkámuša.

Lávdegoddi áigu dárkkuhit ahte Sámi Instituhtta lea áidna davviriikkalaš dutkanásahus mas ollásit lea sámi perspektiiva.

Lávdegoddi áigu bivdit ahte Sámi Instituhtta meannuduvvo ollislaš sámi áhahussan nu ahte našuvnnálaš gohččumat ja mearrádusat eai váikkut dasa. Lávdegoddi háliida dárkkuhit ahte Sámi Instituhtta ferte meannuduvvot sierra iige ovttas eará našuvnnálaš dutkanásahusaiguin. Lávdegoddi čujuha muđui SPR mearrádussii áššis 23/03 ja doarju dan ollásit.

Lávdegoddi oaidná stuora vejolašvuodaid dan odđa diedavisttis mii lea plánejuvvon Guovdageidnui. Dat, ahte Sámi allaskuvla ja Sámi Instituhtta bohtet ovttas vistái, addá buriid ovdánahttinvejolašvuodaid alit sámi oahpahussii ja muđui sámi dutkamii guoskevaš áhahusain.

Lávdegoddi bivdá ahte Sámi Instituhtta ja Sámi allaskuvla oidnojuvvojit visotsámi perspektiivvas gos oaidná ahte sámi álbmot gullá Norgga, Ruota, Suoma ja Ruošša beallái.

Lávdegoddi lea ovttaoavivlis Ráđdehusain ahte Sámi allaskuvla ferte ovdanahttojuvvojit ja das galgá leat našuvnnálaš ovddasvástádus doalahit ja ovdanahttit sámi giela ja duoji diedafágain. Dát eaktuda ahte allaskuvlla fágabirrasat nannejit jahkásaš ruhtajuolludemiid bokte diedaláš virggiin. Dát ferte dahkot vai allaskuvla sáhtá fállat oahpu sámi gielas ja duojis mastergráda dássái ja dutkanoahpaha/doavttirgráda namahuvvon fágain. Sámi allaskuvla áigu ovttas Sámi Instituhttain leat resuršaguovddázin sámi alit oahppui, dutkamii ja eamiálbmotguoskevaš doaimmaide, čuovvovaš resuršasuorggiguin:

– obbalaš sámi kulturovdáneapmi

- sámi giellaoahppu ja gielladutkan
- sámi servodatdutkan

Sámi Allaskuvllas galgá ain leat fágalaš ovddasvástádus buot sámi oahpaheaddje- ja ovdaskuvla-oahpaheaddjeoahpahusas.

Kultuvra ja ealáhusat

Lávdegoddi lea ovttaoavivlis Sámediggeráđi evttohusain mii guoská kultuvrii ja ealáhusaide, muhto lávdegoddi deattuha ahte St. diedáhus Nr. 48 (2002–2003) Kulturpolitik mot 2014 (kulturpolitikha birra) váilot kulturpolitikkalaš višuvnnat sámi kultuvrra väste.

Museumbárgu

Lávdegoddi muittuha dehálažžan joksat fágalaš dási, ja dasa lea eaktun ahte sámi museat ekonomalaččat nannejuvvojit. Otne ii leat omd. ovttage sámi museas ekonomija virgái bidjat objektkonservervatora. Dát lea šallošahti. Lávdegoddi bivdá eiseválddiid mat juolludit ruđaid, lasihit doarjagiid sámi museaide vai dat nákejit dustet odđa hástalusaid boahpteáiggis.

Unnitlogus BB sámediggejoavku ja SVL:

Dásseárvopolitihkkalaš hástalusaid vuollái:

Lávdegoddi ii leat ovttaoavivlis Sámediggeráđiin dasa ahte dásseárvoguoovddáš galgá Eamiálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddázi Guovdageidnui.

Unnitlogus DL/SNS, Isak Mathis O. Hætta ja SVL, Roger Pedersen:

Vuoigatvuodaide:

Lávdegoddi oaivvilda ahte Sámediggi galgá vuoruhit dan barggu ahte dálonat galget beassat geavahit motorfievrruid olles jagi árbevirolaš bargguid oktavuodas. Dál lea nu ahte dálonat eai beasa geavahit motorfievrruid árbevirolaš guolásteami oktavuodas ja eará doaimmaid ektui miessemánu 5.b. – geassemánu 30.b áigodagas.

Lávdegotti ipmárdusá mielde ferte Sámediggi oččodit njuolggadusaid heivehuvvojit ovttaskas dárbbuide mat olbmui leat go galget geasehit reaidduid maid dárbbasit árbevirolaš doaimmain. Muđui oaidná lávdegoddi ahte Norgga lágat eai leat heivehuvvon ja eai leat váldán vuhtii sámi árbevirolaš doaimmaid ja dárbbuid.

Dan dihte oaidnáge lávdegoddi ahte lágat fertejit rievdaduvvot nu ahte stuora oassi sámi álbmogis

eai caggo eret luonddus ja sin árbevirolaš eallin-
vuogis.

Lávdegoddi oaidná ahte dát dilli ii čuovo riik-
kaidgaskasaš soahpamušaid ja ILO-soahpamuša, ja
danne lea Sámediggi geatnegahtton ovddidit dán
ášši Norgga eiseválddiide.

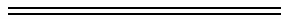
Vuoigatvuodaide:

Lávdegoddi oaivvilda ahte Sámediggi vuoruha
oahpováilagiid ášši, ja ulbmil lea ahte sii ožžot mák-
sojjuvot sin rievttalaš buhtadusa ovdal 2006.

Beavdegirjelasáhusat

Ovddiduvvon beavdegirjelasáhus Jánoš Trosten
NSR, Terje Tretnes SaB ja earát geat dorjot dálo-
niid vuoigatvuodaide:

Áššis 22/04 Sámedikki jahkediedáhusas dorjot
áirasat geat dás vuolláičállet Isak M. O. Hætta
mearkkašumi čuoggás «vuoigatvuodat».

Om Sametingets virksomhet i 2003

(2004-2005)

St.meld. nr. 11

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENT

St.died. nr. 11

(2004-2005)

Sámedikke doaibma jagis 2003

Om Sametingets virksomhet i 2003/Sámedikke doaibma jagis 2003

St.meld. nr. 11 (2004-2005)

Almmolaš etáhtat sáhttet diŋgot
lassigáhppálagaid čujuhusas:
Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning
Distribusjon og lagring av publikasjoner
E-poasta: publikasjonsbestilling@ft.dep.no
Telefáksa: 22 24 27 86

Earát sáhttet diŋgot čujuhusas:
Akademika AS
Avdeling for offentlige publikasjoner
Postboks 8134 Dep
0033 OSLO
Telefovdna: 22 11 67 70
Telefáksa: 22 42 05 51
Ruoná nummir: 800 80 960

Čálus lea interneahhttačujuhusas:
<http://odin.dep.no/>

Olggošgovva: «Girdi noaidi loddi» Aage Gaup bokti
© Aage Gaup / BONO 2004

Deaddiluvvon: PDC Tangen, Aurskog - 12/2004

241 379
Trykksak